

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ШМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАң ИНСТИТУТЫНЫң

ХАБАРШЫСЫ ВЕСТНИК

АКТЮБИНСКОГО
ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ М.БУКЕНБАЕВА

№1 (2)

2021

Ғылыми-тәжірибелік журнал
2020 жылдың қыркүйек айынан бастап
жылына төрт рет шығады

Научно-практический журнал
Выходит четыре раза в год
с сентября 2020 года

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ НМ М. БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҚИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК ЖУРНАЛЫ**

**НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК АКТОБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ М.БУКЕНБАЕВА»**

**SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
«THE BULLETIN OF AKTOBE LAW INSTITUTE OF THE
MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
NAMED AFTER M. BUKENBAYEV»**

№ 1(2) - 2021

Ақтөбе, 2021

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПМ М. БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫң ХАБАРШЫСЫ»
ФЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК ЖУРНАЛЫ
2021 № 1(2)**

Құрылтайшы:

«Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Малкеджар Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты»
Республикалық мемлекеттік мекемесі.

2020 жылдан бастап шығады.

Журнал Қазақстан Республикасы Акпарат және қоғамдық даму министрлігінің
Акпарат комитетінде тіркелген.
Тіркеу күйлігі: 2020 жылғы 23 сәуірдегі № KZ94VPY00022587.

Жауапты редактор:

А.Б. Байсултанов – заң ғылымдарының кандидаты.

Редакциялық алқа құрамы:

Н.А. Биекенов (з.ғ.д., профессор);
Е.О. Түзелбаев (з.ғ.д., профессор);
Ж.Р. Дильбарханова (з.ғ.д., профессор);
В.Г. Татарян (з.ғ.д., профессор);
З.С. Токубаев (з.ғ.д., профессор);
Т.К. Акимжанов (з.ғ.д., профессор);
В.А. Азаров (з.ғ.д., профессор, Ресей Федерациясы);
О.А. Авдеева (з.ғ.д., доцент, Ресей Федерациясы);
А.Ж. Нурушев (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор)
Е.Т. Абейов (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор);
Г.Ж. Сулейманова (з.ғ.к.);
Е.К. Балымов (PhD докторы).

«Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы Қазақстан мен шет елдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен практикалық қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында дайындалған.

Тілі: қазақ, орыс, ағылшын.

Жиілігі: тоқсанына бір рет.

Такырыптық бағыт: заң ғылымдары, құқық қорғау қызметі, көпсалалы зерттеулер.

Таралу аумағы: Қазақстан Республикасы, ТМД елдері, алыс шет елдер.

Жауапты хатшы:

М.Д. Тулеев (з.ғ.м.)

Беттеу:

А.Б. Тулеумухамбетов

Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізуе құқығын сақтайды. Материалдарды басқа басылымдарда пайдалануға редакцияның жазбаша келісімімен ғана жол беріледі. Журналға сілтеме міндетті түрде қажет.

Мекенжайы:

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру болімі.

030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: mail@ aui-aktobe.kz

Басуға 15 наурыз 2021 ж. жіберілді.

А4 форматы. Офсеттік қағаз.

Ризографтық басылым.

Таралымы 200 дана.

Қазақстан Республикасы ПМ М. Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, 2021.

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА МВД
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ИМЕНИ М.БУКЕНБАЕВА»
№ 1 2021(2)

Собственник:

Республиканское государственное учреждение «Актюбинский юридический институт
Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Малкеджара Букенбаева».

Издается с 2020 года.

Журнал зарегистрирован в Комитете информации
Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.
Регистрационное свидетельство № KZ94VPY00022587 от 23 апреля 2020 года.

Ответственный редактор:

Байсултанов А.Б. – кандидат юридических наук

Редакционная коллегия:

Биекенов Н.А. (д.ю.н., профессор);
Түзелбаев Е.О. (д.ю.н., профессор);
Дильбарханова Ж.Р. (д.ю.н., профессор);
Татарян В.Г. (д.ю.н., профессор);
Токубаев З.С. (д.ю.н., профессор);
Акимжанов Т.К. (д.ю.н., профессор);
Азаров В.А. (д.ю.н., профессор, Российская Федерация);
Авдеева О.А. (д.ю.н., доцент, Российская Федерация);
Нурушев А.Ж. (к.ю.н., ассоциированный профессор)
Абеуов Е.Т. (к.ю.н., ассоциированный профессор);
Сулейманова Г.Ж. (к.ю.н.);
Балымов Е.К. (доктор PhD)

Научно-практический журнал «Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева» предназначен для публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран.

Язык: казахский, русский, английский.

Периодичность: 1 раз в квартал.

Тематическая направленность: юридические науки, правоохранительная деятельность, мультидисциплинарные исследования.

Территория распространения: Республика Казахстан, страны СНГ, дальнее зарубежье.

Ответственный секретарь:

Тулешев М.Д. (м.ю.н.).

Верстка:

Тулеумухамбетов А.Б.

Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). Если статья отклонена, редакция сохраняет за собой не вести дискуссию по мотивам отклонения. Использование материалов в других изданиях допускается только с письменного согласия редакции. Ссылка на журнал обязательна.

Адрес:

Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева.
030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе 1.

вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: mail@ aui-aktobe.kz

Подписано в печать 15 марта 2021 г.

Формат А4. Бумага офсетная.

Печать на ризографе.

Тираж 200 экз.

Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, 2021

SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
«THE BULLETIN OF AKTOBE LAW INSTITUTE OF THE MINISTRY OF INTERNAL
AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN NAMED AFTER M. BUKENBAYEV»
№ 1 2021(2)

Founder:

«Aktobe law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after Malkedzhar Bukenbayev» Republican state institution.
Published since 2020.

The journal is registered in the information Committee of the Ministry of information and public development of the
Republic of Kazakhstan.

Registration certificate no. KZ94VPY00022587 dated April 23, 2020.

Responsible editor:

Baisultanov A.B. –Candidate of Law

Editorial Board:

Biekenov N.A. (Doktor of Law, Professor);
Dilbarchanova Zh.R. (Doktor of Law, Professor);
Tataryan V.G. (Doktor of Law, Professor);
Tokubaev Z.S. (Doktor of Law, Professor);
Akimshanov T.K. (Doktor of Law, Professor);
Azarov V.A. (Doktor of Law, Professor, Russian Federation);
O.A. Avdeeva (Doktor of Law, docent, Russian Federation);
Nurushev A.Zh. (Candidate of Law, Associate Professor);
Abeuov E.T. (Candidate of Law, Associate Professor);
Suleimanova G.Sh. (Candidate of Law);
Balymov E.K. Philosophy Doctor (PhD).

The scientific and practical journal «The Bulletin of Aktobe Law Institute of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev» was established in order to publish in the open press the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries.

Publication languages: Kazakh, Russian, English

Periodicity – 1 time per quarter.

Thematic focus: Legal Sciences, Law Enforcement, Multidisciplinary Research.

Distribution territory: the Republic of Kazakhstan, the CIS countries, far abroad.

Executive Secretary:

Tuleshev M.D. (m. of law)

Layout:

Tuleumukhambetov A.B.

The materials received by the editorial office are not subject to return. The author (authors) is responsible for mistakes and inaccuracies of a scientific and factual nature. If the article is rejected, the editorial Board will reserve the right not to discuss the reasons for rejection. The usage of materials in other publications is allowed only with the written approval of the Editorial Board. The link to the journal is required.

Address:

Department of organization of research and editorial and publishing work Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev.

1, Kursantskoe shosse, Aktobe city, Republic of Kazakhstan, 030011.

website: www.aui-aktobe.kz

e-mail:mail@ aui-aktobe.kz

Signed to the press on March 15, 2021.

Format A4. Offset paper.

Printing on the risograph.

Circulation 200 copies.

Aktobe law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, 2021

МАЗМУНЫ

А.Б. Байсултанов

Бас бостандығынан айыру орындарынан, қамақтан немесе күзеттен қашатын қылмыскерлердің жеке тұлғасының ерекшеліктері 9

В.Г. Татарян

Көрнекті кеңес және Ресей ғалымы әкімшілік профессор Демьян Николаевич Баҳрахты еске алу 13

М.Ж. Кайбжанов

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығы аясында құқық бұзушылықтардың профилактикасы жөніндегі мемлекеттік шараларды іске асырудың кейбір мәселелері туралы 21

Ж.М. Есмамбетова

Жас қызметкерлердің ішкі істер бөлімінде қызмет етуге кәсіби бейімделу ерекшеліктері 27

А.Ж. Жарасхан

ҚР ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының тыңдаушылары мен курсанттарының пандемия жағдайында онлайн режимде білім алуға бейімделуі 32

М.К. Жуманов, Д.М.Жуманова

Білім беру ұйымдарында патриоттық, азаматтық тәрбие берудің педагогикалық мәселелері және зерттелуі 35

Д.А. Дүйсембаева, А.Қ. Қосмұратов

Жүрек және қан тамырлары ауруларының алдын алу мен дамытудағы дене шынықтырудың қорғаныш рөлі 39

З. Куашева

УПИ қызмет көрсетілетін участкіде алкоголизммен курес 42

С.А.Мендыбаева

Қашықтықтан оқыту барысында заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігі 45

3.3. Нұрыш, Е.И. Исибаева

Жоғары білім беруді цифрандыру: болашағы мен тәуекелдері 48

Е.Д. Рахмет

Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы құқық қолдану қызметінің жекелеген аспектілері 51

А.А. Салимов,

ПО қызметке алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуінің түсінігі мен мәні 54

А.А. Длимов

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша жазаның кейбір түрлері 59

О.С.Төлепберген

Қазіргі кезеңде педагогикалық өзара қатынасты дамытудың өзектілігі..... 62

Л.Д.Хабибова, А.В.Фасхутдинова

Әкімшілік-құқықтық реттеу тетігінің элементтері 65

АВТОРЛАР ҮШІН АҚПАРАТ 69

СОДЕРЖАНИЕ

Байсултанов А.Б.

Особенности личности преступников, совершающих побег из мест лишения свободы, из-под ареста или из-под стражи 9

Татарян В.Г.

Памяти выдающегося советского и российского ученого административиста профессора Демьяна Николаевича Бахраха 13

Кайбжанов М.Ж.

О некоторых вопросах реализации государственных мер по профилактике правонарушений в свете 30-летия независимости Республики Казахстан 21

Есмамбетова Ж.М.

Особенности профессиональной адаптации молодых сотрудников к службе в ОВД 27

Жарасхан А.Ж.

Адаптация слушателей и курсантов Актюбинского юридического института МВД РК им. М.Букенбаева к обучению в режиме онлайн в условиях пандемии 32

Жуманов М.К., Жуманова Д.М.

Педагогические проблемы и исследования патриотического, гражданского воспитания в организациях образования 35

Дүйсембаева Да.А., Космуратов А.К.

Защитная роль физической культуры в профилактике и развитии заболеваний сердца и сосудов 39

Куашева З.

Борьба с алкоголизмом на обслуживаемом участке УПИ 42

Мендыбаева С.А.

Эффективность применения современных педагогических технологий в дистанционном обучении 45

Нурыш З.З., Исibaева Е.И.

Цифровизация высшего образования: перспективы и риски 48

Рахмет Е.Д.

Отдельные аспекты правоприменительной деятельности в сфере обеспечения безопасности дорожного движения 51

Салимов А.А.

Понятие и сущность профессиональной адаптации лиц, впервые принятых на службу в ОВД ...

Длимов А.А.

О некоторых видах наказания по законодательству Республики Казахстан 54

Толепберген О.С.

Актуальность развития педагогического взаимодействия на современном этапе 59

Хабибова Л.Д., Фасхутдинова А.В.

Элементы механизма административно-правового регулирования 65

ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ АВТОРОВ

..... 71

CONTENTS

Baisultanov A.B.	
Features of the personality of criminals who escape from places of deprivation of Liberty, detention or protection	9
Dlimov A.A.	
On some types of punishment under the legislation of the Republic of Kazakhstan	13
Duisembaeva D.A. Kosmuratov A.K.	
The protective role of physical education in the prevention and development of cardiovascular disease..	21
Esmambetova Zh.M.	
Features of the professional adaptation of young employees to service in the police department	27
Zharaskhan A.Zh.	
Adaptation of students and cadets of the Aktobe Law Institute named after M. Bokenbayev of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan to online education in case of pandemic	32
Zhumanov M.K., Zhumanova D.M.	
Pedagogical problems and research of patriotic, civic education in educational institutions.....	35
Kaibzhanov M.Zh.	
On some issues of the implementation of state measures for the prevention of offenses in the light of the 30th anniversary of independence of the Republic of Kazakhstan	39
Kuasheva Z.	
Alcoholism and control in the area served by UPI	42
Mendybaeva S.A.	
The effectiveness of the use of modern pedagogical technologies in distance learning	45
Nurysh Z.Z., Isibaeva E.I.	
Digitization of higher education: prospects and risks	48
Rakhmet E. D.	
Selected aspects of law enforcement in the field of road safety	51
Salimov A.A.	
The concept and essence of professional adaptation of first-time recruits to the police	54
Tataryan V.G.	
In memory of the outstanding Soviet and Russian scientist administrativist Professor Demyan Nikolaevich Bakhrakh	59
Tulepbergen O.S.	
The relevance of the development of pedagogical relations at the present stage	62
Khabibova L.D., Fashkutdinova A.V.	
Elements of the mechanism of administrative and legal regulation	65
INFORMATION FOR AUTHORS	73

*Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығы з.з.к.,
полковник полковнигі*

*Начальник Актюбинского юридического института имени М. Букенбаева МВД Республики
Казахстан к. ю.н., полковник полиции*

*Head of Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic
of Kazakhstan candidate of law, police colonel*

**Бас бостандығынан айыру орындарынан, қамақтан немесе күзеттен қашатын
қылмыскерлердің жеке тұлғасының ерекшеліктері**

Берілген макалада бас бостандығынан айыру орындарынан, қамақтан немесе күзеттен қашқан сотталғандардың жеке қасиеттерінің аспектілері қарастырылады. Қылмыскерлердің өздеріне тән белгілері, яғни олардың жеке тұлғасы қылмыстың алдын алу үшін ең тиімді шараларды жасауға мүмкіндік береді. Сондықтан да, осы жұмыста қылмыскердің жеке басы туралы егжей-тегжей зерттеледі.

Бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан пенитенциарлық қылмыскердің жеке басын зерттеу белгілі бір тәуекел тобын құруға және пенитенциарлық қылмыстың алдын алу тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар жасауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: қылмыскердің жеке тұлғасы, қылмыскер, алдын алу, ерекшеліктер, мінез-құлық.

**Особенности личности преступников, совершающих побег из мест лишения свободы,
из-под ареста или из-под стражи**

В данной статье рассматриваются аспекты личностных качеств осужденных, бежавших из мест лишения свободы, из-под ареста или из-под стражи. Характерные черты самих преступников, то есть их личности, позволяют выработать наиболее эффективные меры по предупреждению преступности. Поэтому в этой работе подробно исследуется личность преступника.

Исследование личности пенитенциарного преступника, отбывающего наказание в местах лишения свободы, позволяет создать определенную группу риска и выработать рекомендации по повышению эффективности предупреждения пенитенциарной преступности.

Ключевые слова: личность преступника, преступник, профилактика, особенности, поведение.

Features of the personality of criminals who escape from places of deprivation of Liberty, detention or protection

This article discusses aspects of the personal qualities of convicted persons who have escaped from places of deprivation of Liberty, detention or protection. The characteristic features of criminals themselves, i.e. their personality, allow us to develop the most effective measures to prevent crime. Therefore, this article examines in detail the identity of the perpetrator.

The study of the identity of a penitentiary criminal serving a sentence in places of deprivation of liberty allows us to create a certain risk group and develop recommendations and recommendations for improving the effectiveness of preventing Penitentiary crime.

Keywords: criminal personality, criminal, prevention, features, behavior.

Көптеген ғалымдар қашқан адамның жеке басын зерттеу қажеттілігін айтады. Бұл ретте қылмыскерді қысқа мерзімде ұстауға ықпал ететін ақпаратқа басты мән беріледі.

Қылмыскердің жеке тұлғасы, сottалушының ерекше белгілері, яғни оның мінез-құлқы және ойлау қабілеті арқылы анықталады. А.М. Кустовтың пікірінше, қылмыскердің жеке қасиеттері мен жалпы қасиеттерінің алуан түрлілігінен олардың тек біреуі ғана қызығушылық тудырады «...олар қылмыс механизмін анықтау процесіне қатысады, оның шағылысу мүмкіндіктері мен тергеу процесінің ерекшеліктерін анықтайды, сонымен бірге олармен өзара әрекеттесетін басқа адамдардың, заттар мен процестердің әсерін сезінеді және түсіреді» [1,112].

Қылмыскердің жеке тұлғасы – бұл қылмыстың кінәлауды анықтайтын жиынтығы, адамның әлеуметтік патологиясының өлшемі. Қылмыскердің жеке басы биологиялық емес, әлеуметтік болып табылады. Ол қылмыскердің жеке басы өзге адамның жеке басынан физиологиялық емес, биологиялық емес, әлеуметтік жағынан ерекшеленеді.

Қылмыскердің жеке тұлғасының құрылымы оны зерттеудің тәсілдерімен анықталады, олардың арасында екеуі ерекшеленеді: жеке (социологиялық) және жеке (психологиялық). Әлеуметтанулық көзқарас адамның әлеуметтік-рөлдік мәртебесін сипаттайты (жалпы, ерекше немесе жеке деңгейде) [2,74].

Өйткені адамның биосоциалдық табигаты қылмыскердің жеке басының психофизиологиялық, конституциялық, генетикалық сипаттамаларын есепке алудың қажеттілігі мен орындылығын көрсетеді. Жас ерекшеліктеріне, жүйке жүйесінің түріне, биоритмдерге, физикалық жағдайға байланысты тұлғаның психофизиологиялық қасиеттері арқылы ерекшеленеді.

Ешқандай криминолог, қандай ғылыми мектеп болмасын, қылмыс жасаған адаммен байланысты мәселелерді шеше алмайды. Мұндай адамды қысқа мерзімге «қылмыскер» деп атайды. «Қылмыскер» ұғымын тек ресми түрде қолдану керек. Қылмыскерлерді олардың жеке сипаттамалары бойынша жіктеудің нәтижесі жеке тұлғаның нақты әлеуметтік түрін бөлу болады. Бұл әлеуметтік тип криминогендік тұлғаның бір түрі деп аталағы. Қылмыс жасаушылардың барлығы бірдей осы түрге жатқызыла бермейді. Мұндай жағдайларда олар кездейсөк деп анықталады [3,186-187].

Жеке тұлғаның психологиялық сипаттамалары немесе жеке ерекшеліктері бойынша біз жауаптың типтік формалары мен мінез-құлыштың бейімделу тетіктерін, өзіміз туралы идеялар жүйесін, тұлғааралық қатынастар мен әлеуметтік сипатты анықтайдын жеке қасиеттердің салыстырмалы түрде тұрақты жиынтығын түсінеміз[4,189].

Жеке қылмыстық мінез-құлышты тудыратын немесе оны жүзеге асыруға ықпал ететін себептер мен жағдайлардың барлық алуан түрлілігі жеке тұлғаның қолайсыз моральдық қалыптасу жағдайларына бөлінеді (бас бостандығынан айыру орындарында қылмыскердің жеке басының қоғамға қарсы бағдарлануын сақтауға және дамытуға ықпал ететін жағдайлар), бұл оның санасында қоғамға қарсы көзқарастың негізін құрайтын қажеттіліктердің, мұдделердің, құндылық бағдарларының пайда болуына әкеледі және қоғамға қарсы көзқарастың нақты көрінісіне ықпал ететін жағдайлар (нақты өмірлік жағдай). Осы жағдайлардың жиынтығы және қылмыскерге қылмыс жасауды женілдететін сыртқы жағдайлар қашудың себебі болып табылады.

Қолда бар әмпирикалық мәліметтерді өңдеу бас бостандығынан айыру орындарынан қашуды негізінен тұрақты қылмыстық бағыттағы адамдар немесе қылмыстық әрекетке бейім, бірақ қылмыс жасауға тұрақты көзқарасы жок адамдар жасайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Бұл адамдар үшін жазаны өтеу режимін бұзу мен қылмыс жасау арасындағы тұрақты байланыс заңды болып табылады.

Бас бостандығынан айыру мекемелеріндегі сottalғандар немесе өзге де азаматтар тәуелсіз жасаған кез келген қылмыс бірінші кезекте мемлекеттің беделін түсіреді. Біз түзеу мекемелерінде сottalғандардың қылмыс жасау фактілері бойынша 1000-нан астам үкімге талдау жүргіздік, бұл сottalғандардың шамамен әлеуметтік-криминологиялық сипаттамасын қалыптастыруға мүмкіндік берді. Алынған нәтижелерді жалпылау орта жастағы (30-40 жас) адамдардың қылмыстық белсенділігінің тұрақты тенденциясы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Адамдардың осы санатының мінез-құлқы шамадан тыс агрессивтілікпен, әлеуметтік байланыстарды сақтауға, жұмыс істеуге құлышыздықпен сипатталады. Бұл ретте осы санаттағы адамдардың есірткіге тәуелділіктің жоғары деңгейінің басымдығын атап өту қажет. Олардың толық емес орта және бастауыш жалпы білімі бар, сottalғанға дейін олар ресми түрде жұмысқа орналаспаған, тұрақты табыс көзі болмаған, жұмысқа орналасқан жағдайда олар кәсіпкерлік қызметпен айналысқан немесе біліктілігі төмен еңбекпен айналысқан, тұрақты тұратын жері жок, ресми тіркелмеген, көрсетілген мекен-жайда тұрмайды.

Бас бостандығынан айыру орындарындағы шағын орта белгілі бір дәрежеде сottalған адамның жеке басына тәрбиелік ықпал ету тиімділігін төмендететін маңызды әлеуметтік-психологиялық фактор ретінде әрекет етеді. Оның ерекшелігі сottalғандардың заңсыз мінез-құлқының негізі тек жеке мұдделер мен қажеттіліктерден ғана емес, сонымен бірге бір жағынан заңнаманың нұсқауларына негізделген мінез-құлышқа құндылықтары мен принциптерінің

субъективті маңыздылығынан туындаған нақты қарама-қайшылықтар болып табылады, ал екінші жағынан олар жасырын нормалармен, әдет-ғұрыптармен және дәстүрлермен байланысты болады.

Қашу туралы қылмыстық істердің материалдарын зерттеу қылмыскерлер туралы келесі типтік ақпаратты бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл, әдетте, 18-ден 30 жасқа дейінгі (72,5%), толық емес орта немесе орта білімі бар (82,6%), үйленбеген (78%), мекеменің оқшаулау өнірінде бұрын тұрған (76%), қанағаттанарлық немесе теріс сипатталатын (89%), бұрын жұмыс істемеген (95,4%), менишікке қарсы қылмысы үшін 2 соттылықтан (80,7%) аспайтын (70,6%), осы мекемеде жазасын өтеп жүрген, кемінде 2 жыл (80,7%).

А.В.Шмонин дұрыс атап өткендей, қылмыс субъектісінен ол қылмыс жасау арқылы қанағаттандыруға ниет білдірген белгілі бір қажеттіліктердің болуы, яғни қылмыстың себебі бөлінбейді [5,185].

Қашу әрекетін жасаған қылмыскерде ең бірінші қашу туралы ниет пайда болады. Ниет дегеніміз – белгілі бір мақсаттарға жетуге бағытталған адамның мотивтер жүйесі. Мотивация адамның не қалайтыны, не іздейтіні, болашағын қалай көретіндігі туралы сұрақтарға жауап береді. Мотивтің бірнеше аспектілері бар: жеке тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруға байланысты, оның белсенділігін тудыратын және оның бағытын анықтайтын сыртқы және ішкі жағдайлардың жиынтығы; ол жузеге асырылатын объектіге (материалдық немесе идеалды) қызмет бағытын таңдауды ынталандыру және анықтау; адамның іс-әрекеттері мен іс-әрекеттерін таңдауға негізделген саналы себеп. Қылмыстың себебі белгілі бір қажеттіліктер мен мүдделерге байланысты, адамның қылмыс жасауға деген шешімін тудыратын және оны жасау кезінде басшылыққа алатын ішкі мотивтер деп аталағы[6,192].

Қашудың себебін анықтау сізге іздеудің негізделген нұскаларын ұсынуға мүмкіндік береді, өйткені бұл – қылмыскердің әрекетін, оның одан әрі мінез-құлқын анықтайтын мотив.

Қашу себептерін жалпылау, әдетте, жанжалдың, отбасылық қатынастардың, тұрмыстық жағдайлардың және сотталушиның жеке басының ерекшеліктерімен байланысты ең типтік белгілерді анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, жалпы белгіге байланысты мотивтер тобына - жанжалдың болуы-мыналарды жатқызуға болады: басқа сотталғандармен қақтығыс; өз өміріне қауіп төндіріп, басқа сотталғандар тарапынан қысым көрсету; әкімшіліктің заңсыз әрекеттері; қылмыстық іс бойынша сот талқылауына қатысқан куәлардан, жәберленушілерден кек алу ниеті; сотқа немесе прокуратураға келуге және үкімді қайта қарауға ұмтылу; қашқан адамның басқа сотталғандардың талаптарын орындауға деген ұмтылысы.

Достықпен немесе отбасылық қатынастармен байланысты себептер отбасындағы проблемаларды тікелей қатысуымен шешуді талап етеді; отбасын, туыстарын, таныстарын көргісі келеді. Тұрмыстық жағдайды өзгерту ниетімен байланысты себептер бас бостандығынан айыру мекемелерінің режимін өзгертуге деген ұмтылысты; тұрмыстық тәртіпсіздікке жол бермеуге деген ұмтылысты; бостандықта болуға деген ұмтылысты қамтуы керек.

Сотталушиның жеке басының ерекшеліктеріне байланысты мотивтерге кенеттен туындаған тәжірибелердің, жағымсыз психикалық жағдайлардың эсерінен туындаған мотивтер; қашқан адамдарға еліктеу; қылмыстық әрекетті жалғастыруға деген ұмтылыс жатады.

Сонымен бұл жұмысты қорытындылай келе, бас бостандығынан айыру орындарынан қашудың криминалистік сипаттамасының таңдалған элементтері бір-бірімен байланысты және қашу қылмыстарын тергеудің тиімділігін арттыру үшін қылмыскердің жеке басының ерекшеліктерін білу істі толық және тез ашу мүмкіндігіне қол жеткізе алатындығын атап өткен жөн.

Қашу әрекетін жасаған қылмыскердің жеке тұлғалық, психологиялық, әлеуметтік белгілерін, не ерекшеліктерін білу, оның қоғамға қаншалықты қауіпті екенін немесе басқа да қылмыс жасауының алдын алу шараларын дер кезінде анықтауға мүмкіндік береді.

Қашудың алдын алу үшін сотталғандардың әлеуметтік-психологиялық қасиеттерін мұқият зерделеу, адамдардың осы санатына бақылау жүргізу, басқа сотталғандардан ақпарат жинау, нақты сотталғандармен профилактикалық және тәрбие жұмысын жүргізу қажет. Сондай-ақ сотталған адамның барлық проблемаларын, оның ұжымдағы басқа сотталғандармен қарым-

қатынасын білу керек. Басқа сотталғандардан келетін барлық қауіп-қатерлерді және оның лайықсыз әрекеттері үшін оған қарсы кек алу мүмкіндігін ескеру қажет.

Әдебиеттер

1. **Кустов А.М.** Криминалистика и механизм преступления: цикл лекций. - М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2002. - Серия: Библиотека юриста. - С. 112.
2. **Шурухнов Н.Г.** Личность пенитенциарного преступника. - М., 1993. С. 74.
3. Симонович Н.Е. Влияние статуса и позиции личности на ее социальное самочувствие В сборнике: Обучение и развитие: современная теория и практика Материалы XVI Международных чтений памяти Л.С. Выготского. 2015. С. 186-187.
4. **Божович Л. И.** Личность и ее формирование в детском возрасте. — М., 1968. —189 с.
5. Шмонин А.В. Методика расследования преступлений: Учеб. пос. М.:ЗАО Юстицинформ, 2006. - С. 185.
6. **Джекебаев У.С, Рахимов Т.Г., Судакова Р.Н.** Мотивация преступления и уголовная ответственность. Алма-Ата: Наука, 1987. — 192 с.

В.Я. Кикотя Ресей ПМ Мәскеу университетінің әкімшілік құқық кафедрасының профессоры., заң ғылымдарының докторы, профессор, РФ жөнінде көсіби білімнің құрметті қызыметкері, ПМ Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының және органдарының В.Я. Кикотя Ресей ПМ Мәскеу университетінің құрметті ардагері, Еуразиялық әкімшілік ғылымдар Академиясының академигі, отставкадағы полковник.

Профессор кафедры Административного права Московского университета МВД России им. В.Я. Кикотя, доктор юридических наук, профессор, Почетный работник высшего профессионального образования РФ, Почетный ветеран органов МВД и Национальной Гвардии Республики Казахстан, Почетный ветеран Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя, Академик Евразийской Академии административных наук, полковник в отставке.

Professor of the Department of Administrative Law of the V.Ya. Kikotya Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Doctor of Law, Professor, Honorary Worker of Higher Professional Education of the Russian Federation, Honorary Veteran of the Ministry of Internal Affairs and the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Honorary Veteran of the V.Ya. Kikotya Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Academician of the Eurasian Academy of Administrative Sciences, retired colonel.

**Көрнекті кеңес және Ресей ғалымы әкімшілік профессор
Демьян Николаевич Бахрахты еске алу**

Осы жарияланымда біз көрнекті ғалым, керемет мұғалім, адал әріптерес және әдемі бас әріппен жазылған адамды еске алуды шештік, оның бүкіл саналы өмірі кеңестік және ресейлік ғылымға және оның Отанына адал және жанқиярлық қызмет етудің үлгісі болды.

Түйінді сөздер: енбек сінірген кайраткер, заңгер-практик, ғалым, ғылыми кайраткер.

**Памяти выдающегося советского и российского ученого административиста профессора
Демьяна Николаевича Бахраха**

В данной публикации мы решили почтить память нашего выдающегося Ученого, замечательного Учителя, верного Коллегу и прекрасного Человека с большой буквы, вся сознательная жизнь которого явилась образцом добросовестного и беззаветного служения советской и российской науке и своему Отечеству.

Ключевые слова: заслуженный деятель, юрист-практик, ученый, научный деятель.

**In memory of the outstanding Soviet and Russian scientist administrativist professor
Demyan Nikolaevich Bakhrakh**

In this publication, we decided to honor the memory of our outstanding Scientist, a wonderful Teacher, a loyal Colleague and a wonderful Man with a capital letter, whose entire conscious life was a model of conscientious and selfless service to Soviet and Russian science and to his Fatherland.

Keywords: honored worker, lawyer-practitioner, scientist, scientist.

Тяжело начинать с того, что 6 октября 2019 г. не стало одного из выдающихся представителей науки советского и российского административного права доктора юридических наук, профессора, Заслуженного деятеля науки Российской Федерации Демьяна Николаевича Бахраха.

Напомним, что Демьян Николаевич Бахрах родился 30 октября 1932 года в г. Перми РСФСР в семье служащих. Через несколько лет его семья переехала в г. Курган. Окончив с отличием среднюю школу в г. Кургане, в том же году будущий патриарх административно-правовой науки поступил по совету его родного дяди на очное отделение юридического факультета Пермского государственного университета. В процессе обучения студент юрфака Демьян Бахрах вел активный образ жизни, в том числе был членом Бюро комитета комсомола, физруком факультета, активно занимался гимнастикой, любил играть в шахматы. Был активным участником студенческих научных кружков, увлекался, помимо юриспруденции, еще и философией. Часто посещал драматические и музыкальные театры, причем не только в Перми, но и в других городах

Урала. Кстати, практически ежегодно на день своего рождения приглашал своих приехавших из стран СНГ и дальнего зарубежья коллег на премьерные спектакли или концерты в Свердловский государственный академический театр драмы.

В 1955 году в возрасте 22-х лет, пройдя полный курс очного обучения, достойно получив диплом юриста с отличием по специальности «Правоведение» Демьян Николаевич был направлен в г. Худымкар Коми - Пермяцкого округа, где и проработал в должности заведующего организационным отделом исполнкома Коми - Пермяцкого окружкома до мая 1957 года. А уже затем перешел на службу в органы прокуратуры и работал сначала в должности помощника прокурора в г. Губаху Пермской области, а с 1960 г. помощником прокурора Ленинского района г. Перми.

Таким образом, совмещая в течение нескольких лет работу сначала в советских органах исполнительной власти, а затем в органах прокуратуры, Демьян Николаевич одновременно стал активно заниматься и научной деятельностью. Кстати, его отец, являясь ветераном органов внутренних дел, страстно желал, чтобы его сын обязательно продолжил учебу в аспирантуре. Продолжая совершенствоваться как юрист-практик, Демьян Николаевич активно стал интересоваться актуальными проблемами советского административного права, с каждым днем все больше и больше понимая, что его дальнейшая дорога лежит в область под названием: «Научно-педагогическая деятельность».

Примечательно, что уже в 1956 году в журнале Института государства и права Академии Наук СССР «Советское государство и право» им была опубликована научная статья, которую молодой исследователь назвал «Повысить активность депутатов местных Советов». Хотя справедливости ради надо отметить, что самой первой статьей, с которой Демьян Николаевич вышел на Всесоюзную «арену», стала публикация в авторитетном московском журнале «Партийная жизнь».

Кстати, Демьян Николаевич как то в приватной беседе поведал мне о том, что о приеме в аспирантуру по кафедре государственного права Всесоюзного юридического заочного института (ВЮЗИ) он случайно узнал из газеты и принял решение поехать поступать в аспирантуру в г. Москву. Конкурс в 1958 году составил пять человек на одно место. Его и выиграл Демьян Николаевич.

Далее в целях практической реализации своих научно-педагогических планов в период с 1958г. по 1962 г. Демьян Николаевич заочно прошел обучение в аспирантуре при ВЮЗИ (ныне - МГЮА) в г. Москве. Что же касается его научного руководителя, то им был назначен профессор Яков Наумович Уманский.

Спустя четыре года в 1962 г. Демьян Николаевич окончательно принимает решение о переходе со службы в органах прокуратуры на преподавательскую работу. Молодого, подающего большие надежды юриста заметили и, как следствие, он был принят на кафедру государственного права Пермского государственного университета, сразу на должность старшего преподавателя.

Еще до защиты кандидатской диссертации молодым исследователем было подготовлено и опубликовано несколько работ, в тот числе ряд научных статей были приняты и опубликованы в ведущих юридических изданиях Советского Союза. Среди них научные статьи:

1. «Повысить активность депутатов местных Советов». // Журнал «Советское государство и право». 1956. № 6.;
2. «О депутатском запросе»//Журнал «Советское государство и право». 1960. № 9. С.100 – 104;
3. «Право запроса депутата в СССР». //Журнал «Правоведение». 1962. № 2. С. 33 – 42 и некоторые др.

В 1960 г. в Московском издательстве «Госюриздан» была опубликована первая брошюра Демьяна Николаевича - «Право запроса депутатов местных Советов» объемом 51 с. В 1963 г. в диссертационном совете уже при юридическом факультете Ленинградского государственного университета им была весьма успешно защищена кандидатская диссертация по административно-

правовой тематике. Молодой исследователь посвятил ее весьма актуальной проблеме, назвав «Право запроса депутата в СССР». Спустя три года, в 1966 г., Д.Н.Бахраху было присвоено первое ученое звание «доцента по кафедре государственного права».

На достигнутом уровне доцент Демьян Николаевич не стал останавливаться. И спустя всего лишь девять лет после защиты кандидатской диссертации, в 1972 г. в г. Москве, во Всесоюзном научно-исследовательском институте советского законодательства, Демьян Николаевич успешно защитил уже докторскую диссертацию на тему: «Административное принуждение в СССР, его виды и основные тенденции развития». Он являлся 1-м выпускником юрфака Пермского университета, который стал доктором юридических наук. Вновь «испеченному» доктору наук было к тому времени всего 39 лет. Вот истинный и наглядный пример для подражания сегодняшним молодым российским ученым! Надо также отметить, что докторская диссертация Демьяна Николаевича по своей научной значимости остается актуальной и до сих пор. Ее содержание с повышенным вниманием и с непременной пользой для себя вот уже около 50-ти лет изучают студенты, курсанты, слушатели, аспиранты, докторанты и соискатели из России, Белоруссии, Казахстана и других стран Содружества Независимых Государств, отдавая дань уважения научному таланту истинного ученого. Ученое звание «профессора по кафедре» было присвоено Демьяну Николаевичу 20 июля 1974 г.

Напомним, что еще в период работы в Пермском госуниверситете Д.Н.Бахрахом было опубликовано более 50-ти научных, учебных и учебно-методических работ. В основном они были посвящены актуальным в 1960 – 1980-х гг. прошлого столетия в СССР проблемам исследования правового статуса советского народного депутата, совершенствования управления в отдельных сферах и отраслях народного хозяйства страны, административно-правового принуждения в Советском Союзе, и, конечно же, существовавшей в то время проблеме поиска эффективных путей и направлений создания нового законодательства об административной ответственности, разработке первых проектов Основ законодательства Союза ССР и союзных республик об административной ответственности, первого в РСФСР республиканского кодифицированного законодательного акта – Кодекса РСФСР об административной ответственности[1], а также некоторые др.

Наглядным свидетельством тому служат также научные и учебные работы, опубликованные Демьяном Николаевичем еще в Пермском государственном университете, в том числе: Административная ответственность (1966 г.); Классификация функций управления и некоторые вопросы системы курса Административного права (1968 г.); Административная ответственность в СССР (1969 г.); Советское законодательство об административной ответственности (1969 г.); Управление промышленностью (1970 г.); Задержан милицией (1974); Сборник задач по советскому административному праву (1975 г.), Ответственность за нарушение общественного порядка. (1976 г.), Судебная защита прав граждан (1976 г.); Основы теории социального управления (Основные понятия теории социального управления (1978 г.) и некоторые др., которые были изданы значительными тиражами и широко использовались как студентами и преподавателями юридических вузов, так и практическими работниками государственных органов в тогда еще единой стране – Советском Союзе.

Хотелось бы отметить, что в названные годы значительное внимание Демьян Николаевич уделял также и общественной работе. Так, в частности, в течение ряда лет он являлся председателем Бюро университетской организации весьма популярного в те годы Всесоюзного общества «Знание», а в 1973-1975 гг., будучи членом КПСС, возглавлял партийную организацию юридического факультета вышеназванного университета.

Проработав в Пермском государственном университете более 15-ти лет, в 1979 г. Демьян Николаевич принимает решение о переезде в г. Свердловск. Успешно выдержав конкурс, доктор юридических наук, профессор Д.Н.Бахрах был выбран на должность заведующего кафедрой «Государственного права» Свердловского юридического института, а позже уже возглавил кафедру «Административного права» этого же ВУЗа, в котором верой и правдой прослужил до

начала нового столетия.

Автор данной публикации, видимо подспудно чувствуя, что его дальнейшая судьба также будет связана с наукой административного права и процесса, впервые познакомился с научным творчеством Демьяна Николаевича в далеком теперь уже от нас 1973 г., когда будучи слушателем 2-го курса юридического факультета Карагандинской высшей школы МВД СССР, прочел в Ученых записках Пермского государственного университета им. А. М. Горького статью, написанную совместно, с тогда еще кандидатом юридических наук Анатолием Павловичем Шергиным, и на ее основе подготовил сначала реферат для семинарского занятия по советскому административному праву, а затем выступление на ежегодной научно-практической конференции слушателей данного ВУЗа МВД СССР. Эта статья называлась «Система административных наказаний».

О ней более подробно непосвященным пока еще во все тайны проблем административного права и процесса, молодым, какими и мы когда-то были читателями, не только устно рассказывали неоднократно, но и, воспользовавшись спустя тридцать с лишним лет правом ответственного научного редактора Сборника материалов Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы и перспективы юридической науки и правоприменительной деятельности в государствах – участниках Содружества Независимых Государств», изданного в Академии экономической безопасности МВД России в 2008г. издания, привели ее полный текст. Ведь, что может быть лучше для молодого исследователя, нежели первоисточник?

Особо следует отметить тот факт, что в течение более двадцати лет – с октября 1979 г. по февраль 2000 г. – Демьян Николаевич проработал в должности заведующего кафедрой. Сначала возглавлял кафедру Государственного права и советского строительства, а затем с 1988 г., после реорганизации, самостоятельную кафедру Административного права, сначала в Свердловском юридическом институте, а затем, после раз渲ла Советского Союза, – в Уральской государственной юридической академии.

Привлекая молодых коллег-преподавателей и начинающих юристов-практиков к совместной педагогической и научно-исследовательской деятельности в виде подготовки учебных пособий, практикумов, научных статей, докладов и выступлений на научно-практических конференциях, семинарах и круглых столах, Демьян Николаевич много сил и энергии отдавал кропотливой работе с аспирантами и соискателями. И позитивные значимые результаты не заставили себя долго ждать. Так, за прошедшие десятилетия под научным руководством профессора Д.Н. Бахраха более сорока аспирантов и соискателей подготовили и успешно защитили кандидатские диссертации по административно-правовой проблематике, а пять его учеников впоследствии стали докторами юридических наук.

А это значит, что в Уральском регионе нашей страны, в Свердловске, а позже и в Екатеринбурге, под руководством Демьяна Николаевича была создана научная школа административистов [9]. Среди наиболее близких по духу и научным взглядам учеников Демьяна Николаевича следует назвать некоторых из них:

- доктора юридических наук, профессора Сергея Васильевича Кивалова, одним из первых защитившего докторскую диссертацию по проблемам таможенного права. Кстати, Сергей Васильевич в свое время был Президентом Одесской государственной юридической академии, а до этого работал Председателем ЦИК Украины, избирался депутатом Парламента страны;

- доктора юридических наук, профессора Виктора Васильевича Игнатенко – заведующего кафедрой Административного права Иркутского государственного университета, Председателя

Избирательной комиссии области;

- доктора юридических наук, профессора Нину Васильевну Панову – бывшую судью Высшего Арбитражного Суда РФ;

- доктора юридических наук, профессора, генерал-майора милиции МВД РФ в отставке Владимира Ивановича Майорова, бывшего первого проректора Южно-Уральского государственного университета (г. Челябинск) и некоторых других коллег по научно-

педагогическому цеху, которые также достигли определенных успехов на радость своему Учителю. К сожалению, в настоящее время из его учеников на Урале активно работают только двое — Хазанов С.Д. и Осинцев Д.В., остальные разъехались в разные регионы России и других стран СНГ. Став еще задолго до раз渲ала бывшего Союза ССР, по единодушному признанию коллег, одним из крупных и заметных представителей административно-правовой науки страны, профессор Демьян Николаевич Бахрах за более чем 50-летнюю научно-педагогическую деятельность опубликовал более 300-х научных и учебных работ.

Его перу принадлежит значительное количество учебников, монографий, учебных пособий, справочников, практикумов по советскому административному праву, административному праву Российской Федерации, теории права, теории управления, государственной службе, административно-деликтному праву, административному процессу, таможенному праву и другим отраслям советского и российского права.

Кстати, отметим, что еще в 2007 г. по инициативе кыргызстанских административистов, среди которых уже несколько человек к сегодняшнему дню стали докторами наук и профессорами, в г. Бишкеке вышел из печати, переведенный на киргизской языке, учебник Д.Н.Бахраха «Административное право России», который, по отзывам юридической общественности страны пользовался значительным успехом.

Демьян Николаевич давно приучил научную юридическую общественность сначала Советского Союза, а теперь России и других стран СНГ, к тому, что каждая, из многочисленных его научных и учебных публикаций, регулярно издаваемых в ведущих юридических издательствах страны, всегда отличалась завидным научным качеством и глубиной исследованного научного материала, своеобразием и оригинальными подходами к решению актуальных проблем теории и практики советской и российской юриспруденции, имея свой бесспорный «авторский знак патриарха», который невозможно спутать ни с кем.

Кстати, напомним, что, например, в 2006 году редакция журнала «Государство и право» опубликовала очередную научную статью проф. Д. Н. Бахраха - «Дисциплинарно-правовое принуждение в Российской Федерации». Публикацией данной статьи редакция журнала отметила полувековой рубеж плодотворного творческого сотрудничества Д. Н. Бахраха с одним из самых авторитетных научных юридических журналов бывшего Союза ССР, а теперь России и стран СНГ.

После раз渲ала бывшего Советского Союза, проф. Д.Н. Бахрах в 1992 году становится одним из основателей и учредителей негосударственного образовательного учреждения «Уральский институт экономики, управления и права» (УИЭУиП) в г. Екатеринбурге, который за более чем четверть века своего существования стал одним из ведущих негосударственных вузов экономико-юридического профиля Уральского региона.

С 1993 по 2000 гг. проф. Д.Н.Бахрах занимал должность ректора данного института, а затем являлся Председателем Правления и проректором по научной работе данного института, много сил и энергии отдавая делу подготовки, отвечающих значительно возросшим требованиям сегодняшнего времени, юристов и экономистов. С 1994 по 2000 гг. был председателем Совета ректоров негосударственных вузов г. Екатеринбурга.

За большие заслуги в научно-педагогической деятельности Демьяну Николаевичу в 1999 году Указом Президента Российской Федерации было присвоено почетное звание «Заслуженный деятель науки Российской Федерации». В 2001 году за плодотворное научную и педагогическую деятельность Министерство юстиции РФ наградило Демьяна Николаевича медалью имени выдающегося русского юриста А.Ф. Кони.

Демьян Николаевич имел награды и других федеральных министерств и ведомств страны, а так же руководства Свердловской области и г. Екатеринбурга. Так, например, еще в 2007 г. от имени руководства Академии экономической безопасности МВД РФ, в котором автор настоящей публикации проф. Татарян В.Г. в то время работал начальником кафедры Административного права и административно-служебной деятельности, Демьяну Николаевичу, была вручена медаль

МВД РФ и несколько Почетных грамот от имени правоохранительных ВУЗов стран СНГ.

В частности, в Почетной грамоте Карагандинской академии МВД Казахстана, бывшей Карагандинской высшей школы МВД СССР, выпускником 1975г. и преподавателем до 1999г. которой был и автор настоящей публикации, было отмечено, что «Когда чудесным образом переплетается все богатство прожитых лет, когда умеешь дорожить проверенными в жизненных испытаниях друзьями, когда, расправляя крылья житейской мудрости, твердо ступаешь по земле свершений с гордо поднятой головой. Мы, Ваши ученики и последователи, почитатели Вашего таланта большого и плодовитого ученого знаем Вас, как патриарха административного права, мэтра юридической науки, истинного интеллигента, абсолютно порядочного человека, с необыкновенно добрым сердцем. Ваш авторитет в обществе, среди коллег, учеников и всех тех, кому посчастливилось встречаться с Вами на жизненном пути, учиться по Вашим учебникам, слушать Ваши лекции, защищать диссертации – безупречен».

Кстати, особенно хотелось отметить, что глубокоуважаемый нами Демьян Николаевич, по просьбе руководства ВНИИ МВД РФ в 2005г. дал согласие выступить официальным оппонентом по моей докторской диссертации, выполненной на тему: «Проблемы кодификации административно-деликтного законодательства государств – участников Содружества Независимых Государств». Я был очень рад этому решению диссовета ВНИИ МВД РФ.

И через два месяца после защиты своей диссертации я получил диплом доктора юридических наук. А затем с 2006г. по приглашению Великого Учителя Демьяна Николаевича дважды в год (весной и осенью) прилетал в г. Екатеринбург на ежегодные Международные и Всероссийские научно-практические Конференции и Форумы. На них собирались не только уральские ученые, но и известные административисты со всех концов нашей страны, из стран СНГ и даже из стран Западной Европы – Германии, Италии, Голландии и др.

Из российских ученых часто бывали у Демьяна Николаевича в гостях: доктора юридических наук, профессора, заслуженные юристы РФ Россинский Б.В., Демин А.А. (Москва), Головко В.В., Соловей Ю.П., Бекетов О.И. (Омск), Нехайчик В.К. (Сургут), Севрюгин В.Е., Сунцов А.П, Плевовских В.Д. (Тюмень), Старилов Ю.Н. (Воронеж), Юсупов В.А. (Волгоград) и многие другие.

Неизменно у гостей Демьяна Николаевича оставались не только теплые воспоминания об интересных встречах на конференциях, но и соответствующие Сборники научных работ, своевременное издание которых Демьян Николаевич обеспечивал как Проректор по научной работе Института.

После окончания запланированных выступлений участники МНПК традиционно переходили к неформальному общению, наполненному интересными для всех разговорами, обмену мнениями, душевными шутками - прибаутками, посещением местных музеев, театров, концертов и проч.

Для большинства из гостей Демьян Николаевич всегда являлся не только бесспорным научным авторитетом, но и верным другом, коллегой, интересным собеседником, примером доброжелательности и остроумия. Напомним, что Демьян Николаевич также был замечательным, почти профессиональным танцором, обладал прекрасным чувством интеллектуального юмора и страстно любил жизнь.

Хотелось бы также отметить, что несколько раз по приглашению Демьяна Николаевича я на платной основе читал курс лекций по административно-деликтному праву и процессу стран СНГ аспирантам и студентам юридического факультета в г. Екатеринбурге и в других городах Урала, в которых в то время находились очные и заочные филиалы Уральского Института экономики, управления и права.

Передвигаться по этим городам Уральского региона мне было очень интересно, занимательно и памятно еще и по причине того, что моя дорогая и любимая мама - Маина Николаевна родилась в 1934 г. в г. Магнитогорске Челябинской области, куда ее отец и мой дедуля Николай Назарович еще в начале 1930-х годов был направлен из г. Москвы на должность

первого секретаря Парткома Магнитогорского Металлургического Комбината. Кстати, до сих пор мы имеем близких родственников и в других городах Урала. С некоторыми своими молодыми родственниками я познакомился благодаря Демьяну Николаевичу, который неоднократно предоставлял мне свой служебный автомобиль для поездки по Уральскому региону. За это я всегда благодарили Демьяна Николаевича как родного отца.

Далее в данной публикации я хотел бы поделиться информацией о том, что Демьян Николаевич имел и свою собственную замечательную семью. Так более 60-ти лет верной и преданной спутницей его жизни являлась Людмила Ивановна Куваева. Они состояли в браке с 1955 года. По специальности Людмила Ивановна тоже являлась юристом. Родители-юристы вырастили двух замечательных дочерей. Старшая дочь – Марина Демьяновна – окончила МГУ и стала кандидатом физико-математических наук. Младшая дочь – Ирина Демьяновна – стала инженером и писателем. Демьян Николаевич был весьма богатым на внуков и внука дедом, их у него было четыре. Старшая внучка тоже пошла по стопам деда и стала юристом. Внук Роман еще в 2008 г. окончил экономический факультет НИУ Высшей школы экономики. Сами внуки успели подарить своему любимому деду правнучку Еву и правнуку Марка.

В 2008 г. Демьян Николаевич предложил мне принять участие в соавторстве в подготовке нового варианта учебника «Административное право России». Сподвигло его на это, как он мне сказал позже, то, что у меня в список автореферата вышеназванной диссертации было включено 123 публикации, посвященных проблемам административно-деликтного законодательства государств - участников Содружества Независимых Государств. Однако я проинформировал, и даже презентовал Демьяну Николаевичу определенное количество своих публикаций, что это был еще не полный мой список опубликованных в Советском Союзе, в странах СНГ.

Всего на начало 2005 г. у меня былоколо 180 научных работ по данной теме, но они не вошли в список автореферата, так как 60 страниц автореферата были уже все заполнены. Демьян Николаевич предложил мне дополнить предыдущие издания его учебника моей информацией по административному праву и законодательству стран СНГ. Данный учебник был опубликован в издательстве «Эксмо» в начале 2009 г. с первоначальным тиражом в 3.000 экземпляров, а затем был дополнен.

Демьян Николаевич с большим интересом относился к деятельности ученых - юристов, законодателей стран СНГ. Так, например, в 2012 г. руководством Института законодательства Министерства юстиции Республики Казахстан, с которым Уральским Институтом экономики, управления и права был заключен договор о научном сотрудничестве, было принято решение о подготовке совместных научных и учебных изданий, участии в Международных научно-практических Форумах и Конференциях. В частности, автором настоящей публикации, официально являвшемся международным правовым экспертом Министерства Казахстана, в научно-правовом журнале «Вестник Института законодательства Министерства юстиции РК» к 80 - летнему Юбилею профессора Д.Н. Бахраха была опубликована статья «Этапы большого пути в жизни и юридической науке профессора Д.Н. Бахраха (К 80-летию со Дня рождения).

Во многих сборниках МНП Конференций и Форумов стран СНГ мы с великим удовольствием неоднократно размещали научные выступления и статьи глубокоуважаемого нашего Учителя Д.Н. Бахраха. Тем самым мы активно просвещали молодых ученых, аспирантов и студентов стран СНГ относительно научной деятельности Демьяна Николаевича. Кстати, довольно часто бесплатно, а иногда, и с автографами нашего Патриарха, презентовали соответствующие сборники.

Таким образом, мы в данной статье предприняли попытку ознакомить будущих молодых ученых, адъюнктов, аспирантов, курсантов и студентов из России и других стран СНГ с тем, как нужно правильно и верно выбрать свою судьбу, чтобы спустя многие годы о этом человеке помнили и благодарили за это.

В заключение еще раз отметим, что по научным и учебным работам Заслуженного деятеля науки РФ, доктора юридических наук, профессора Демьяна Николаевича Бахраха легко можно

проследить развитие науки советского и российского административного права и процесса, начиная с середины прошлого 20-го века и до наших сегодняшних дней, и тот значительный вклад, внесенный в нее нашим глубокоуважаемым Патриархом.

Мы хотим почтить память нашего выдающегося Ученого, замечательного Учителя, верного Коллегу и прекрасного Человека с большой буквы, вся сознательная жизнь которого явилась образцом добросовестного и беззаветного служения советской и российской науке и своему

Отечеству и напомнить читателям о том, что 30 октября 2022г. мы обязательно отметим 90-летие со дня рождения НАШЕГО УЧИТЕЛЯ.

Литература

1. **Бахрах Д.Н.** «Актуальные проблемы и перспективы юридической науки и правоприменительной деятельности в государствах – участниках Содружества Независимых Государств» Выпуск № 4. Том № 1 /под общ. науч. ред. проф. В.Г. Татаряна. – М.: Академия экономической безопасности МВД России, 2008, 411 с. Что касается кандидатской диссертации см.:Бахрах Д.Н. Право запроса депутатов в СССР:Автореф.дис. ...канд. юрид. наук.– Ленинград:ЛГУ, 1962. 19 с.
2. **Бахрах Д.Н.** Управление промышленностью. – Пермь, 1970; Он же. Методы управления. // Журнал «Экономические науки». 1970. № 8.
3. **Бахрах Д. Н.** Административное принуждение в СССР, его виды и основные тенденции развития: Автореф. дис. ... д.ю.н. – М.: ВНИИСЗ, 1972; Бахрах Д. Н., Шергин А. П. Система административных наказаний. // «Правовые вопросы управления». Ученые записки Пермского университета № 299. – Пермь: Пермский госуниверситет им. А. М. Горького, 1973. С. 91 – 102.
4. **Перевалов В. Д.** Научные исследования в юридическом вузе (СЮИ – УрГЮА, 1931 – 2001 гг.) // Правоведение. 2001. № 1. С. 13-29.

Ақтөбе облысының прокуроры, 3-сыныпты мемлекеттік әділет кеңесшісі, Қазақстан Республикасының құрметті заңгері, PhD докторы, заң ғылымдарының кандидаты

Прокурор Актюбинской области, государственный советник юстиции 3 класса, почетный юрист Республики Казахстан, доктор PhD, кандидат юридических наук

Doctor of PhD, Candidate of Legal Sciences Prosecutor of the Aktobe region, State Adviser of Justice of the 3rd class, honorary lawyer of the Republic of Kazakhstan

Қазақстан Республикасының 30-жылдығына арналған құқық бұзушылықтардың алдын алушағы мемлекеттік шараларды іске асырудың кейір мәселелері

Оз тәуелсіздігін жариялаған сәттен бастап Қазақстан Республикасы қоғамдық-саяси, экономикалық және мәдени дамуда айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді. Бұл мақалада біздің мемлекеттіміздің алдына қойылған басты міндеттерінің бірі - құқық бұзушылықтың алдын алу мен ескерту мәселелері қарастырылған. Құқық бұзушылықтарды алдын алу бойынша бірыңғай мемлекеттік жүйені қалыптастыру қазіргі Қазақстанның ұлттық басымдықтары арасында негізгі орындардың бірін алады. Тақырыптың өзектілігі - қылмысқа қарсы тұру және криминогендік факторлардың әсерін азайту үшін тиісті шараларды әзірлеу қажеттілігімен расталады. Осы бағытта тиісті бағдарламалық іс-шаралар ұйымдастырылды. Қазіргі кезде қалыптасқан жағдай жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қоғамдық тәртіпті сактау мәселелерінде өз өкілеттіктерін іске асырудагы үлкен бастамасынталап етеді. Зерттеу нәтижесінде құқық бұзушылықтардың алдын алушың негізгі бағыттары анықталды.

Түйінді сөздер: мемлекет; қылмыс; құқық бұзушылықтың алдын алу; әлеуметтік қауіпсіздік; патрульдеу; тұрмыстық зорлық-зомбылық; инновациялық әдістер; қоғамдық тәртіп.

О некоторых вопросах реализации государственных мер по профилактике правонарушений в свете 30-летия независимости Республики Казахстан

С момента провозглашения воей независимости, Республике Казахстан удалось добиться немалых результатов в общественно-политическом, экономическом и культурном развитии. В данной статье рассмотрена одна из главных задач, поставленных перед нашим государством - профилактика и предупреждение правонарушений. Формирование единой государственной системы по вопросам профилактики правонарушений занимает одно из ключевых мест среди национальных приоритетов современного Казахстана. Актуальность темы подкрепляется необходимостью разработки соответствующих мер по противодействию преступности и снижению влияния криминогенных факторов. В данном направлении были организованы соответствующие программные мероприятия. Сложившаяся на сегодняшний момент ситуация диктует необходимость большой инициативы органов местного самоуправления в реализации своих полномочий в вопросах охраны общественного порядка. В результате исследования были выявлены основные направления по профилактике правонарушений, их результативность и эффективность, статистическая ситуация на данный момент и возможные решения по ее улучшению, также подведены итоги принятых мер в сфере предупреждения правонарушений.

Ключевые слова: государство; преступность; предупреждение правонарушений; социальная безопасность; патрулирование; бытовое насилие; инновационные методы; общественный порядок.

On some issues of the implementation of state measures for the prevention of offenses in the light of the 30th anniversary of independence of the Republic of Kazakhstan

Since the proclamation of its independence, the Republic of Kazakhstan has managed to achieve considerable results in socio-political, economic and cultural development. This article discusses one of the main tasks set before our state - the prevention and prevention of offenses. The formation of a unified state system for the prevention of offenses occupies one of the key places among the national priorities of modern Kazakhstan. The relevance of the topic is supported by the need to develop appropriate measures to combat crime and reduce the influence of criminogenic factors. Relevant program activities were organized in this direction. The current situation dictates the need for a large initiative of local self-government bodies in the exercise of their powers in matters of public order protection. As a result of the study, the main directions for the prevention of offenses were identified, their effectiveness and efficiency, the statistical situation at the moment and possible solutions to improve it, and the results of the measures taken in the field of crime prevention were also summed up.

Keywords: state; crime; crime prevention; social security; patrolling; domestic violence; innovative methods; public order.

16 декабря 1991 года Республика Казахстан объявила себя независимым государством. Постановлением №1008 XII Верховного Совета Республики был принят Конституционный закон «О государственной независимости Республики Казахстан»[1]. В этом году мы отмечаем 30-летие образования суверенного государства, которое стало процветающей, развивающейся страной, известной на международной арене. Выступая на заседании Национального совета общественного доверия, Президент Республики Казахстан объявил 2021 год «Годом 30-летия Независимости».

Хотелось бы отметить, что за эти годы сделано немало. Например, в этот период в Республике Казахстан принят ряд программных документов, направленных на реализацию государственных мер по социальной безопасности и благополучию граждан:

- «Стратегия «Казахстан-2050». Цель – создание общества благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и возможностей всеобщего труда, вхождение Казахстана в тройку самых развитых стран мира;

- *План нации «100 конкретных шагов по реализации 5 институциональных реформ»*. В основу плана вошли пять институциональных реформ: формирование профессионального государственного аппарата; обеспечение верховенства закона; индустриализация и экономический рост; идентичность и единство; формирование подотчетного государства;

- *Государственная программа индустриально-инновационного развития*. Цель программы – стимулирование диверсификации и повышения конкурентоспособности обрабатывающей промышленности;

- *Государственная программа инфраструктурного развития «Нұрлыжол» («Путь в будущее») на 2020 - 2025 годы*. Цель – формирование единого экономического рынка путем интеграции макрорегионов страны на основе выстраивания эффективной инфраструктуры на хабовом принципе для обеспечения долгосрочного экономического роста Казахстана, а также реализация антикризисных мер по поддержке отдельных секторов экономики в условиях ухудшения конъюнктуры на внешних рынках;

- *Программа «Дорожная карта занятости на 2020 – 2021 годы*. Цель программы – обучение и трудоустройство населения, помочь в открытии и развитии новых бизнесов, оптимальное распределение трудовых ресурсов в стране, поддержка занятости населения РК, недопущение роста уровня безработицы.

Наряду с мерами социально-экономического развития в качестве важных общесоциальных мер, способствующих устранению причин и условий совершения правонарушений, можно выделить общеполитические меры и меры воспитательного характера: организация на системной основе эффективного взаимодействия между органами государственного управления и правоохранительными органами; повышение доверия к правоохранительным, судебным органам и органам государственного управления, расширение взаимодействия указанных органов и населения; повышение уровня морали, значения базовых общественных ценностей (патриотизма, уровня культуры, семейных отношений); повышение уровня правового сознания граждан, выработка «нулевой терпимости» к правонарушениям; праворазъяснительная работа, правовое воспитание, особенно в отношении молодежи.

В своем очередном послании народу Казахстана Президент страны отметил, что «... 30-летие Независимости – это наша самая высшая ценность. Благодаря дальновидной политике Первого Президента – Елбасы Казахстан добился значительных успехов и стал известен во всем мире» [2]. Из перечисленных главой государства главных задач, хотелось бы отметить – **совершенствование региональной политики**. «Главный принцип «слышащего государства» – государственный аппарат должен работать в интересах граждан. Это в первую очередь касается местных властей. Именно акиматы призваны взаимодействовать с гражданами и оперативно решать их проблемы».

В рамках политической модернизации и защиты прав человека К.Ж. Токаев отметил серьезные изменения, которые происходят в правоохранительной системе:

- функционирование административной юстиции;
- усиление защиты участников уголовного процесса;

- повышение оперативности прокурорского надзора;
- сервисная модель полиции;
- освобождение органов внутренних дел от ряда непрофильных функций.

Повышение статуса участковых инспекторов – предоставление дополнительных полномочий в сфере профилактики правонарушений.

В Послании народу Казахстана от 5 октября 2018 года «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» Первым Президентом Республики Казахстан Н.Назарбаевым отмечено: «Нужно перевести работу полиции на сервисную модель. В сознании граждан должно укрепиться, что полицейский не карает, а помогает в трудной ситуации»[1].

В начале 1800-х годов основатель современной полиции сэр Роберт Пил сказал: «Полиция - это общественность, а общество - это полиция». Это заявление отражает двойную роль сотрудников правоохранительных органов в нашем обществе. Сотрудники полиции являются частью общества, которому они служат, и государством, защищающим это общество.

«Работа полиции с общественностью» определяется как стратегия полиции, которая использует местные партнерские отношения и более широкие полномочия по принятию решений среди «уличных полицейских» для решения проблем общества[2].

Из приведенных стратегических документов следует, что профилактика и предупреждение правонарушений является одной из ключевых задач не только местных исполнительных и правоохранительных органов, но и общества в целом.

В этом контексте, прокуратурой Актюбинской области еще в 2019 году был поднят вопрос возрождения и дальнейшего развития роли общества в правоохранительной деятельности, который, как и другие вопросы, касающиеся профилактики правонарушений, были обсуждены на международной научно-практической конференции под председательством акима Актюбинской области, с участием отечественных и зарубежных ученых. С учетом проблем и предложений, озвученных на конференции, акимом области был утвержден План мероприятий, направленный на вовлечение общественности в предупреждение правонарушений. В Плане были предусмотрены формы взаимодействия государственных органов с общественностью, создание народных дружин, развитие молодежной сети волонтерского движения, привлечение общественных объединений, неправительственных организаций, ВУЗов, трудовых коллективов к совместной работе по обеспечению правопорядка[2].

На старте данного Проекта во исполнение Плановых мероприятий была создана межведомственная рабочая группа (далее - МВРГ) из числа заинтересованных государственных органов под председательством первого заместителя акима области.

Вовлечение институтов гражданского общества в предупреждение правонарушений в Актюбинской области проводится по *трем основным направлениям*.

Первое направление – патрулирование городских территорий. Департаментом полиции разработано порядка 570 маршрутов по территории города Актобе, а исходя из численности патрульной полиции перекрывается в день не более 80 (15%). Руководством МВД РК в 2019 году озвучен стратегический курс на последовательное сокращение штатной численности полиции с внедрением цифровизации[2]. Поэтому, объективный вывод: без привлечения сил гражданского общества сама полиция не справится. Степень влияния патрулирования территории города на динамику правонарушений будет зависеть от масштабности вовлечения в этот процесс институтов гражданского общества. А также при соблюдении прав человека правоохранительными органами фактически повышается их эффективность, сотрудники полиции развивают профессионализм в своих подходах к раскрытию и предупреждению преступлений и поддержанию общественного порядка. В этом смысле уважение прав человека полицией является не только моральным, правовым и этическим императивом, но и практическим требованием для правоохранительных органов[2].

В рамках Проекта процесс привлечения волонтерских сил в патрулировании pilotно отработан и детально регламентирован. Акиматом области были заключены меморандумы с 12 предприятиями, которые выделили 80 работников. Для патрулирования был отобран наиболее

кriminogennyj участок города – район железнодорожного вокзала, по территории которого были разработаны 4 маршрута патрулирования (улицы Байганина, Кереева, Уалиханова, 8 Марта). Для волонтеров были изготовлены отличительные жилеты. Патрулирование с участием волонтеров проводилось в наиболее кriminogenные периоды: пятницу и субботу с 19:00 до 22:00 часов.

В течение 2-х лет пилотное патрулирование подтвердило свою эффективность в районе железнодорожного вокзала, количество зарегистрированных преступлений сократилось более чем вдвое: с августа 2019 года по август 2020 года – на 47 % (с 312 до 164), а по август 2021 года – еще на 12 % (со 164 до 144). В то же время в целом по городу Актобе по итогам 8 месяцев 2021 года зарегистрирован рост общей преступности на 15,9 % (с 3746 до 4342)[3].

Только за 8 месяцев 2021 года при участии волонтеров выявлено более 350 административных правонарушений, проверено более 350 съемных квартир, проведено более 600 встреч с жителями, в отделы полиции доставлено 120 правонарушителей, 45 лиц поставлены на учеты органов внутренних дел.

С учетом подтвержденной эффективности, МВРГ приняло решение о расширении территорий патрулирования с участием волонтеров. На основании данных электронной карты преступности, отобраны 10 наиболее кriminogenных районов города (ЖД вокзал, Шанхай, 8, 5, 11 и 12 мкр-ны, Болашак, Космос, Сингай, Жилгородок). В течение 3 квартала 2021 года патрулированием волонтеров уже охвачены 5 из этих районов, остальные 5 планируется охватить до конца 2021 года.

Второе проектное направление – профилактика бытового насилия. Система принимаемых в рамках Плана мер выстроена на понимании того, что бытовой (семейный), насильник осознает бесконтрольность и чувствует безнаказанность. Он реально видит, что до его жертвы никому нет дела, ситуацией в его семье никто не интересуется, сами его жертвы запуганы и никуда не пожалуются. Отсюда высокая латентность. И это объективная реальность, поскольку у полиции и уполномоченных государственных органов нет достаточных кадровых ресурсов для тотального контроля.

Казалось бы, участковый инспектор полиции должен знать и видеть всё, что происходит на его участке. Но это при нормативной нагрузке до 3000 жителей[4], объективная же ситуация иная. В городе Актобе нагрузка на участкового инспектора – от 8 до 17 тысяч жителей. К примеру, в микрорайоне Нурсити проживает около 70 тысяч человек, а закреплено за ним 4 участковых. Поэтому объективная реальность такова, есть неблагополучные семьи, в которых участковый никогда не бывал.

Исходя из этого: в рамках проекта, с середины 2020 года пилотно отработан кriminogennyj район «Шанхай». Были отобраны 35 неблагополучных семей. Волонтеры, психологи, совместно с участковыми инспекторами полиции, сотрудниками уполномоченных органов (образование, координация занятости, служба пробации и другие) в общем, более 300 раз посетили эти семьи. Точечная работа с лицами из группы риска, разъяснительно-предупредительная работа обеспечила эффект: в течение года (август 2020 – август 2021) в этих 35 семьях правонарушения не регистрировались. В целом по району «Шанхай» по итогам 8 месяцев 2021 года бытовая преступность сокращена на 44 %.

Учитывая эффективность МВРГ, принято решение расширить охват, в течение 3 квартала 2021 года, число профилактируемых семей довести до 68. Необходимо отметить, что организационными вопросами формирования волонтерского контингента, методического обеспечения процесса патрулирования территорий и профилактической работы с неблагополучными семьями, системным мониторингом хода и результатов реализации Плана занимается НПО «Центр содействия правопорядку» (ЦСП).

Третье направление - проведение кriminologических анализов преступности в районах области. В рамках Плана, ученое сообщество, как один из общественных институтов, также вовлечено в предупреждение преступности. Ученые: юристы, социологи, психологи, обладая

научными познаниями и методиками, комплексно «сканируют» состояние преступности, объективно и полно определяют проблемы, а также дают конкретные рекомендации о мерах по устранению причин и условий, порождающих правонарушения. В этом направлении успешно работает НПО «Центр научных и специальных исследований» (далее - Центр НиСИ).

Общепризнано, что для обеспечения эффективной борьбы с преступностью и правильного выбора мер ее профилактики, прежде всего, нужно располагать полной и достоверной информацией о ее состоянии и тенденциях. Конечно же, Акимы районов, руководители правоохранительных органов стараются владеть криминогенной ситуацией на вверенной им территории. Некоторые проблемы им известны и над ними работают. Но эта работа зачастую носит эпизодичный, бессистемный характер, силы и средства уполномоченных органов в районах действуют разрозненно, а взаимодействие с общественностью практически отсутствует. Теперь же, располагая Отчетами о результатах криминологических анализов, районные уполномоченные органы, во-первых, видят всю совокупность проблем, во-вторых, получают возможность межведомственно и комплексно работать над их устранением.

Так, с января по сентябрь 2020 года Центром НиСИ проведен криминологический анализ преступности в Мартукском районе. Данный район был выбран в качестве пилотного в связи с тем, что по итогам 2019 года здесь был зарегистрирован наибольший по области рост общей преступности (+ 24%). Отчет о результатах анализа был заслушан и одобрен на совместном заседании межведомственной комиссии по профилактике правонарушений при акиме района и Общественного совета. С учетом рекомендаций Отчета, в октябре 2020 года акимом района был утвержден межведомственный План мероприятий на 2020-2022 годы. Реализация данного Плана дала положительный эффект, по итогам 8 месяцев 2021 года общая преступность в Мартукском районе снижена на 8%. С января по август 2021 года такой анализ проведен в Каргалинском районе, Отчет о результатах которого в сентябре т.г. заслушан и одобрен на совместном заседании межведомственной комиссии по профилактике правонарушений при акиме района и Общественного совета. Заседание прошло под председательством акима области О.С. Уразалина с участием председателя Общественного совета области. В настоящее время на основании рекомендаций Отчета районными уполномоченными органами разрабатывается межведомственный план мероприятий. Наработанный опыт дает основания ожидать, что реализация плана окажет положительное влияние на динамику преступности и обеспечит устойчивое оздоровление криминогенной ситуации в районе. Учитывая эффективность криминологических анализов, акимом области принято решение о последовательном проведении таких исследований во всех районах области. В октябре 2021 года начат криминологический анализ в Хромтауском районе.

Основная проблема, возникающая в ходе реализации данного проекта, это пассивность граждан вследствие отсутствия моральных стимулов и материальной заинтересованности. Поэтому, в рамках исполнения плановых мероприятий прокуратурой области внесены предложения в Генеральную прокуратуру Республики Казахстан и акимат области о разработке Правил поощрения граждан, участвующих в охране общественного порядка, способствовавших предупреждению и пресечению преступлений. Вместе с тем, решаются вопросы поощрения и льгот граждан на местном уровне. С работодателями прорабатывается вопрос предоставления дополнительных отпусков работникам, активно участвующим в обеспечении правопорядка, снабжение их абонементами на бесплатный проезд в общественном транспорте, а также отгулы после проведенных рейдов. Отмечается, что материальное поощрение всегда эффективно при стимулировании граждан: «право воздействует на жизнь не только путём принуждения и кар, но и путем обещаний выгод и наград»[5].

В целях повышения моральной и материальной заинтересованности, акимом города Актобе памятными подарками и денежными вознаграждениями поощрены 17 волонтеров. Начальником департамента полиции награждены почетными грамотами 18 волонтеров и 70 – денежными вознаграждениями на общую сумму 1,3 млн. тенге.

Таким образом, подводя итог вышеизложенному необходимо отметить, что преступность тесно связана с экономической, политической, социальной и другими сферами жизни общества, и в этой связи на ее динамику и тенденции влияет множество факторов, не зависящих напрямую от правоохранительных органов.

Необходимо использовать инновационные методы, разрабатываемые правоохранительными органами других стран, чтобы снизить уровень преступности и возможностей совершения преступлений. Нужны более широкие программы, которые атакуют ситуации, порождающие преступность, и комплексные подходы, дающие возможность координировать деятельность полиции, местных и национальных органов власти, бизнеса, организаций и граждан для более эффективного управления соответствующими ресурсами. Тем самым усиливая синергию между полицией и другими местными учреждениями, гражданами для обеспечения партнерских отношений и решительных действий[2].

В этой связи, предупреждение преступности должно входить в компетенцию всего государственного аппарата, и это закреплено в законодательстве. Закон «О профилактике правонарушений» возлагает осуществление профилактики правонарушений на государственные органы, органы местного самоуправления, организации и граждан Республики Казахстан. Согласно данному закону, субъекты профилактики должны принимать комплекс мер к выявлению, изучению и устранению причин и условий, способствующих совершению правонарушений[12]. Поэтому назрела необходимость вовлечения в эту деятельность всего общества.

Литература

1. О порядке введения в действие Конституционного Закона Республики Казахстан «О государственной независимости Республики Казахстан»: постановление Верховного Совета Республики Казахстан от 16 дек. 1991 г. №1008-XII [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1000799#sdoc_params=text%3d% (дата обращения: 12.12.2021).
2. Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны: послание Главы государства Токаева К.К. народу Казахстана от 1 сент. 2021 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>(дата обр.:12.12.2021)
3. Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни: послание Главы государства Назарбаева Н.А. народу Казахстана от 5 окт. 2018 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respublik-i-kazakhstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-5-oktyabrya-2018-g (дата обращения: 13.12.2021).
4. Role of Police in America.Criminal justice. - 2019 [Electronic resource] – Access mode:<https://charleskochinstitute.org/stories/role-of-police-in-america/> (Access data: 13.12.2021).
5. «Маршрут доверия» в Мартукском районе [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/prokuratura-aktobe/press/news/details/marshrut-doveriya-v-martukskom-rayone?lang=ru> (дата обращения: 12.12.2021).
6. День полиции в РК: масштабная реформа, повышение зарплат и снижение преступности. 2021 [Электр. ресурс] – Режим доступа: <https://strategy2050.kz/ru/news/den-politsii-v-rk-masshtabnaya-reforma-povyshenie-zarplat-i-snizhenie-prestupnosti/> (дата обр.: 12.12.2021).
7. *Исаева С.Н.* Проблемы реализации принципа «нулевой терпимости» к мелким правонарушениям в Казахстане / Актуальные вопросы конституционно-правового развития: Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, 2018. С. 29
8. *Chalom, M.* Urban safety and good Governance: The role of the police / M.Chalom, L.Léonard,F.Vanderschueren, C.Vézina. - International Centre for the Prevention of Crime. – 64p.[Electronic resource] – Access mode: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/UNH%20Role%20of%20Police%20Publication.pdf> (Access data: 13.12.2021).

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бұкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының кәсіби-психологиялық даярлық және ПО басқару кафедрасының бастығы, полиция полковнігі

Начальник кафедры профессионально-психологической подготовки и управления ОВД Актибинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаяева, полковник полиции

Head of the Department of Professional Psychological Training and Management of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, Police Colonel

Жас қызметкерлердің ішкі істер бөлімінде қызмет етуге кәсіби бейімделу ерекшеліктері

Мақала жас қызметкерлердің полиция бөлімінде қызмет етуге кәсіби бейімделу ерекшеліктерін талдауға арналған. Автор бейімделу жолдарын ғана суреттемейді, сонымен қатар қызындықтарға, бейімделу кезеңдеріне тоқталған, оқу мен еңбекке бейімделу ерекшеліктерін сипаттайды. ПО жас мамандарының табысты бейімделуінің негізгі көрсеткіштері де сипатталған. Полиция бөлімінде жас қызметкерлерді қызметке бейімдеудің ең тиімді әдістеріне толық талдау берілген.

Түйінді сөздер: бейімделу, кәсіби қызмет, жеке сұхбаттасу, қызметкер.

Особенности профессиональной адаптации молодых сотрудников к службе в ОВД

Статья посвящена анализу особенностей профессиональной адаптации молодых сотрудников к службе в ОВД. Автор описывает не только способы адаптации, но и акцентирует внимание на трудностях, этапах адаптации, характеризует особенности учебной и трудовой адаптации. Также описаны основные показатели успешной адаптированности молодых специалистов ОВД. Дается подробный анализ наиболее эффективных методов адаптации молодых сотрудников к службе в ОВД.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная деятельность, индивидуальная беседа, сотрудник.

Features of the professional adaptation of young employees to service in the police department

The article is devoted to the analysis of the features of the professional adaptation of young employees to service in the police department. The author describes not only the ways of adaptation, but also focuses on the difficulties, stages of adaptation, characterizes the features of educational and work adaptation. It also describes the main indicators of the successful adaptation of young IAB specialists. A detailed analysis of the most effective methods of adaptation of young employees to service in the IAB is given.

Keywords: adaptation, professional activity, individual conversation, employee.

Органы внутренних дел Республики Казахстан являются правоохранительным органом, предназначенным для защиты жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства от противоправных посягательств, охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности[1].

Сотрудники ОВД отвечают за безопасность нашей жизни, их можно назвать героями нашего времени. Профессия воина, защитника всегда была романтизирована, героизирована. Многие молодые люди стремились стать военными, полицейскими, так как им нравилась форма, ощущение того, что делаешь что-то по-настоящему ценное для общества. Сегодня ценностные ориентации общества изменились: идеальный образ профессионала сменился идеальным образом жизни (американским или европейским). Теперь быть сотрудником ОВД не просто не престижно, в обществе не осталось уважения к сотрудникам правоохранительных органов. Но, несмотря на это, желающих занять свое место в рядах сотрудников ОВД меньше не становится, конкурс в учебные заведения по-прежнему велик. Также многие выпускники гражданских вузов, которые не смогли найти работу по специальности, решают связать свою жизнь со службой в ОВД.

Молодые сотрудники ОВД сталкиваются со множеством трудностей: физически и морально тяжелая служба, давление со стороны начальства и общества, отсутствие свободного времени и личной жизни, эмоциональное выгорание и т.д. Для того чтобы молодые сотрудники могли легче и быстрее включиться в работу и справиться со стрессом, они должны адаптироваться. Адаптация молодых сотрудников происходит в 2 этапа: во время учебной деятельности и непосредственно при прохождении службы в ОВД.

С этой целью в обязательном порядке осуществляется адаптация слушателей к служебной деятельности еще во время обучения. Она включает в себя следующие этапы:

- строгая регламентация обучения и проживания, соблюдение правил внутреннего распорядка при наличии условий быта, режима служебного времени и времени отдыха, которые кардинально отличаются от прежней повседневной жизни слушателей. Соблюдение внутреннего распорядка, режима служебного времени и помогает курсантам привыкнуть к жесткому графику, который будет во время службы в ОВД.

Поэтому курсантам легче привыкнуть к ненормированному рабочему дню, чем сотрудникам из гражданских вузов;

- учебная деятельность, включая самостоятельную подготовку слушателей, совмещается со службой в нарядах, участием в мероприятиях по охране общественного порядка. Участие в мероприятиях по охране общественного порядка и нарядах дает курсантам наглядное представление об их дальнейшей профессиональной деятельности. Молодые сотрудники, придя на службу в ОВД, уже знают из чего будут состоять их трудовые будни и быстрее адаптируются;

- необходимость адаптации к коллективу сотрудников, которые прибыли из разных регионов Казахстана, воспитание толерантности к их образу жизни;

- преобладание групповых форм учебной работы во время учебных занятий и самостоятельной подготовки;

- удаленность места обучения от места жительства или места пребывания, что затрудняет оперативное решение возможных семейных и социально-бытовых проблем [2].

Адаптация молодых сотрудников направлена на быстрое формирование навыков трудовой деятельности и профессиональных компетенций в новых условиях и с использованием новых методов и форм обучения, и психологической готовности к несению службы в ОВД. Важно помочь молодым сотрудникам стать частью коллектива, помочь им осознать себя частью системы охраны общественного порядка.

Адаптация сотрудников ОВД имеет важное значение, так как его профессиональная деятельность практически не имеет ничего общего с привычным образом жизни.

Физиологическая адаптация – это первый тип адаптации, который проходят молодые сотрудники ОВД. Служба в органах – это тяжелый процесс, который изматывает организм, у сотрудников формируются негативные психические состояния: нервно-физическое перенапряжение, утомляемость, возбудимость и т.д. Важно научить молодых сотрудников приспособливаться к тяжелым условиям службы, работе в любую погоду и любом состоянии организма (даже в болезнь). В этом помогают занятия по физподготовке, сдача нормативов, учения и т.д. Именно от умения приспособиться к условиям несения службы зависит успех его профессиональной деятельности[3].

Следующий вид адаптации – это социальная адаптация. Она предполагает включение нового члена группы в новую для него социальную среду. У молодого сотрудника ОВД должны сформироваться в ходе психологической адаптации новые качества психики, волевые и эмоциональные процессы. После социальной адаптации молодой сотрудник становится частью коллектива. Чем выше адаптированность каждого члена коллектива, тем эффективней их профессиональная деятельность [4]. Социальная адаптация направлена на то, чтобы молодые сотрудники стали частью коллектива своего подразделения, разделяли его ценности, способствовали достижению целей, поддерживали друг друга. Без социальной адаптации невозможно включение сотрудника в деятельность ОВД. Важной особенностью социальной

адаптации молодых сотрудников к службе ОВД является привыкание и освоение нового образа жизни: ненормированный рабочий день, отсутствие свободного времени на общение с родными и друзьями, что может послужить причиной конфликта. Молодые сотрудники должны осознать, что их жизнь изменилась, принять новые правила и адаптировать свою жизнь к своей профессии.

Следующим видом является профессиональная адаптация. Она является процессом приобщения к служебной деятельности, новым условиям труда, быта и трудовому коллективу в целях скорейшего овладения основами профессиональной, боевой и служебной подготовки. Ее главная задача состоит в освоении специальности и служебных обязанностей сотрудником органов внутренних дел.

Профессиональная адаптация молодых сотрудников к службе в ОВД осуществляется в следующих направлениях:

- развитие уважения к профессии, интереса и способностей к службе в ОВД;
- развитие новых профессиональных качеств: морально-нравственных, психологических, правовых, организаторских и т.д.;
- формирование сознательных мотивов профессиональной деятельности;
- совершенствование теоретической и практической подготовки, полученной в процессе обучения.

Для успешной адаптации необходимо обеспечить молодого сотрудника всей необходимой информацией профессионального характера.

Для того чтобы профессиональная адаптация молодого сотрудника была успешной, необходимо выполнить следующие действия:

- ознакомиться с личным делом сотрудника, изучить его качества характера, отличительные черты, способности и т.д.;
- наблюдать за его поведением в коллективе;
- при поступлении в подразделение, рассказать историю подразделения, познакомить с сотрудниками, вовлечь в профессиональную и общественную жизнь коллектива, помочь стать своим;
- ознакомить и помочь в работе с документами, регламентирующими деятельность ОВД;
- также важно ознакомить молодого сотрудника с подведомственной территорией, зоной обслуживания, оперативной обстановкой, положением дел в подразделении;
- практически обучить его наиболее эффективным приемам и способам выполнения служебных задач, стоящих перед подразделением и др.[5].

Процесс адаптации молодых сотрудников можно разделить на 3 основных этапа по времени службы:

- первое полугодие службы. В это время происходит общее знакомство с условиями службы и членами коллектива;
- первый год службы. На этом этапе молодые сотрудники должны убедиться в правильном выборе профессии. Если же сотрудник понимает, что ошибся с выбором профессии, он может уйти со службы по истечению контракта;
- второй год службы. На втором году службы молодой сотрудник уже должен быть полноценным членом коллектива подразделения и самостоятельно выполнять служебные обязанности.

Для адаптации молодых сотрудников целесообразно использовать разные формы профессиональной помощи: наставничество, тренинги индивидуальная беседа, обсуждение в коллективе. Наиболее эффективными являются наставничество и индивидуальная беседа. Наставничество – передача знаний и опыта работы, формирование навыков от более опытного сотрудника к менее опытному. В наставники молодым сотрудникам выбирают наиболее опытного сотрудника с хорошими коммуникативными навыками и опытом работы с людьми. Наставник должен не просто научить молодого сотрудника выполнять свои профессиональные обязанности, но и помочь ему освоиться в новом коллективе, с новым образом жизни. Наставник становится

примером для подражания, который своим примером формирует положительный образ сотрудника ОВД. Тренинги являются важной частью психологической адаптации молодых сотрудников. Тренинги должен проводить специалист с психологическим образованием. На тренингах раскрывается внутренний мир сотрудников, их характер и особенности, выходят на поверхность страхи. Во время тренинга можно направить развитие личности молодого сотрудника в нужное русло, способствовать формированию у него необходимых качеств, а также помочь адаптироваться к службе и новому образу жизни.

Индивидуальная беседа – мощный инструмент в адаптации молодых сотрудников. Беседу проводит старший и опытный сотрудник или психолог. В ходе беседы проговариваются трудные для молодого сотрудника моменты, проблемы, которые его беспокоят. В ходе беседы желательно найти пути их решения, оказать моральную помощь. Сотрудник ОВД, который проводит беседу, должен пользоваться уважением в коллективе, не подходить формально к этому процессу. Сложностью, которая может затруднять использование этого метода является то, что не все молодые сотрудники легко идут на контакт, не все захотят откровенно обсуждать свою профессиональную и личную жизнь с чужим человеком. Также участники беседы могут формально подойти к ней, побеседовать «для галочки». В этом случае ни о какой эффективности говорить нельзя, молодой сотрудник не получит помощь в адаптации.

Обсуждение в коллективе как помощь в адаптации молодым сотрудникам к службе ОВД может быть достаточно эффективным. Но этот метод имеет ряд особенностей. Коллектив – семья сотрудников ОВД. В семье не бывает все гладко, бывают споры, ссоры. Очень часто обсуждение в коллективе носит негативный, осуждающий характер: начальство ругает подчиненных, объявляет взыскания, говорят о проступках сотрудников. При таком подходе этот метод не будет являться инструментом помощи в адаптации молодым сотрудникам. Наоборот, он будет вызывать страх. Необходимо вести беседу таким образом, чтобы она ассоциировалась с положительным явлением, чтобы молодые сотрудники не боялись выговора со стороны начальства, а знали, что во время обсуждения могут получить дельный совет.

Если адаптация молодого сотрудника к службе в ОВД прошла успешно, то можно наблюдать следующее:

- у молодых сотрудников начинается карьерный рост, они успешно выполняют профессиональные обязанности, конструктивно взаимодействуют с коллегами и гражданами. Если же взаимодействие носит деструктивный характер, то необходимо проработать с сотрудником проблемы, усилить адаптационные меры;
- на определенном этапе службы молодые сотрудники начинают самостоятельно принимать решения, избегают ситуаций, которые создают угрозу для трудового процесса, создают положительный образ сотрудника правоохранительных органов;
- при несении службы у сотрудников нет значимых нарушений физического и психического здоровья[6].

Подводя итог, можно сделать вывод, что вопрос особенностей адаптации молодых сотрудников к службе в ОВД является актуальным для современной правоохранительной системы. Для успешной адаптации молодых сотрудников к службе в органах необходимо применять специальные методы: наставничество, индивидуальная беседа, тренинги, наблюдение за профессиональным и личностным ростом сотрудников. Для того чтобы адаптация была успешная, необходимо осуществлять планомерную и систематическую работу в этом направлении, помогая молодежи стать членом коллектива.

Литература:

1. Закон РК от 23 апреля 2014 года № 199-В «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» (с изм. и доп. по сост. на 01.04.2021 г.).
2. **Виноградов М.В., Ульянинова О.А.** Основные направления психологической работы с курсантами и слушателями, а также сотрудниками, впервые принятыми на службу, в период

- профессионального обучения в образовательных организациях системы МВД России
3. *Тузельбаев Е.О.* Приоритетные направления совершенствования подготовки
  4. Высококвалифицированных кадров ОВД Республики Казахстан//Вестник казахско-русского международного университета – 2013.
  5. *Горбач Н.А., Матросов В.А., Ткаченко В.С.* Особенности профессиональной адаптации молодых сотрудников к службе в ОВД/Психо-педагогика в правоохранительных органах. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-professionalnoy-adaptatsii-molodyh-sotrudnikov-k-sluzhbe-v-ovd> (Дата обр. 19.04.2021).
  6. *Маюров Н.П., Маюров П.Н., Ороева О.Д.* Особенности профессиональной адаптации молодых сотрудников ОВД к службе//Ленинградский юридический журнал. – 2018. – С. 198-212.
  7. *Гануллина А.В.* Психологопедагогические проблемы адаптации молодых сотрудников ОВД к условиям профессиональной деятельности//Вестник Московского унив. МВД России. – 2019. – № 6. – С. 324–329.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының кәсіптік психологиялық даярлық және ПО басқару кафедрасының ага оқытушысы, полиция майоры

Старший преподаватель кафедры профессиональной психологической подготовки и управления ОВД Актюбинского юридического института им. М. Бекенбаева МВД Республики Казахстан, майор полиции

Senior Lecturer of the Department of Professional Psychological Training and Management of the Aktobe Law Institute named after M. Bokenbayev of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Maior of Police

ҚР ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының тыңдаушылары мен курсанттарының пандемия жағдайында онлайн режимде білім алуға бейімделуі

Мақала ҚР ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының тыңдаушылары мен курсанттарының пандемия жағдайында онлайн режимде білім алуға бейімделуі үрдісі мен қашықтықтан оқыту технологияларына арналған. Қашықтықтан оқытудың дәстүрлі білім беру үрдісінен негізгі айырмашылық белгілері қарастырылады.Telgram арнасының мессенджері мен ZOOM платформасын қолданудың артықшылықтары анықталды.

Түйінді сөздер: пандемия, онлайн оқыту, коронавирус (COVID-19), кәсіптік бейімделу, қашықтықтан оқыту, пандемия, Zoom, мессенджер арнасы.

Адаптация студентов и курсантов Актюбинского юридического института им. М. Бекенбаева МВД РК к онлайн-обучению в условиях пандемии

Статья посвящена процессу адаптации слушателей и курсантов Актюбинского юридического института МВД РК им.М. Букенбаева к дистанционным технологиям обучения и обучению в режиме онлайн в условиях пандемии. Рассмотрены основные отличительные признаки от традиционных, разнообразных средств дистанционного обучения.Выявлены преимущества использования мессенджера Telegram-канала и платформы ZOOM.

Ключевые слова: пандемия, онлайн-обучение, коронавирус (COVID-19), профессиональная адаптация, дистанционное обучение, пандемия, Zoom, мессенджер канал.

Adaptation of students and cadets of the Aktobe Law Institute named after M. Bokenbayev of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan to online education in case of pandemic

The article is devoted to the process of adaptation of students and cadets of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev to distance learning technologies and online learning in the context of a pandemic. The main distinguishing features from traditional, diverse means of distance learning are considered.The advantages of using the Telegram channel Messenger and the ZOOM platform are revealed.

Keywords: pandemic, online training, coronavirus (COVID-19), professional adaptation, distance learning, pandemic, Zoom, messenger channel.

2020 жылдың алғашқы айында бастау алған қатерлі жүқпали дерпт – коронавирус (COVID-19) пандемиясының таралуына орай елімізде экономикалық және әлеуметтік мәселелер туындағы. Мемлекеттік және жеке сала орындары жұмысын тоқтатып, онлайн жұмыс жасау қалпына көшті. Құнделікті өмір сұру қалпы өзгеріп, тұрғындар өзін-өзі оқшаулау режиміне ауысуға мәжбүр болды.Коронавирус (COVID-19) жұқпалы ауруының таралысты жарияланған қатаң карантин жүйесіне орай, еліміздің барлық білім беру орындары қашықтықтан білім алу жүйесіне көшті. Өз тәжірибелідерге қашықтықтан білім алудың артықшылықтары мен тиімсіз тұстары қандай? Тиімді тұсы, әрбір тыңдаушының өзінің қарқынына сай білім алу мүмкіндігінің болуы. Дәл осындай жағдай М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ұжымы мен білім алушыларының да басынан өтті. Курсанттар қашықтықтан білім алу жүйесіне көшіп, үй жағдайында білім алды.

Қазіргі уақытта бүкіл әлемдегі білім беру жүйелері коронавирустық пандемия (COVID-19) жағдайында білім беруді ұйымдастыру бойынша шаралар қабылдауда. ЮНЕСКО-ның мәліметіне

сәйкес 191 ел мектептерін ұлттық деңгейде жапты. Ресей, АҚШ, Канада, Аустралия, Жапония мен Данияда мектептер аймақтағы жағдайға байланысты жұмысын тоқтатты.

Әлем бойынша оқытудың балама түрлері ойластырылды. Қашықтан білім беру үшін сабактарды телеарналар арқылы трансляциялау, видеосабактарды арнағы платформаларға жүктеу, радио арқылы сабактарды аудиотрансляциялау, электрондық пошта және пошта қызметі сынды т.б. тәсілдер пайдаланылды. Әр мемлекет қашықтан оқыту процесінің оқушылар мен студенттерге неғұрлым қолжетімді болуын мақсат етті. Ол үшін интернеттің, техникалық инфрақұрылымның қолжетімділігін анықтап, білім беру бағдарламаларының мазмұнын бейімдей бастады, барлығын ескере келе тиімді нұсқасын алдын ала сынап көріп, таңдау жасады.

Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдана отырып, толыққанды білім беру оқу үрдісінің нақты құрылымын және оқу материалдарын дәрістер арасында үздіксіз, ыңғайлы және сапалы түрде таратуды қамтамасыз ететін қызметпен үйлескендеге ғана мүмкін болады. Сонымен қатар, айқын сын-тегеуріндер мен пайда болған мәселелермен қатар, оқытудың жана форматы білім беру жүйелерін өзгерту және жетілдіру үшін кең мүмкіндіктер ұсынады [1].

Қашықтықтан оқыту дегеніміз – қашықтықтан білім беру технологияларын қолдана отырып, білім беру қызметін үйімдастыру, ақпарат беру үшін ақпараттық-телекоммуникациялық инфрақұрылымды пайдалануды және білім алушылар мен оқытушылардың жанама синхронды немесе асинхронды өзара әрекеттесуін білдіреді [2].

Қашықтықтан білім алушы өзінің қатарынан қалып қалам ба деп қобалжымайды. Құрделі тақырыптарға қайта оралып немесе өзінің түсінбеген түстарын бейне-дәрістен өз қалауымен бірнеше рет қайта қарап шығуға мүмкіндік болады. Ал, өзіне түсінуге жеңіл тақырыптарды үстірт шолып шықса да болады. Тиімсіздігі, қашықтықтан оқыту тыңдаушының виртуалды коммуникацияға түсуін талап етеді. Білім алушылардың барлығы мұндай қатысымға психологиялық түрғыда дайын бола бермейді. Келесі кедергі – тыңдаушының әлеуметтік оқшаулануы. Әр білім алушы жеке дара қашықтықтан оқытындықтан, ол өзінің оқшаулануын сезінеді. Бұл оның психологиялық жай-күйіне әсер етуі мүмкін. Ал оқытушы үшін онлайн-сабактың қолайлы тұсы - өз пікірін білдіру және өз тәжірибесін білім алушылардың шексіз санына жеткізе алу мүмкіндігі; білім алушылар үшін – білімнің қолжетімділігі, біліктілікті арттыру және болашақта ынтымақтастық үшін жаңа байланыстар алу мүмкіндігі.

Қашықтықтан оқытуды жүзеге асыру үшін оқытушы оқытудың белсенді әдістерін менгеруі қажет және білім алушыларға онлайн-режимде оқытудың өзіндік стилін қалыптастыруға көмекtesіп, онлайн-оқыту платформасының мүмкіндіктері мен қажетті бағдарламалық қамтамасыз етуді игеріп, электрондық қарым-қатынастың қындықтары мен кедергілерін ескеруі тиіс. Онлайн-курсты тиімді басқару үшін оқытушылар білім алушыларға оқу курсын менгеруге ынталандыру құралдарын пайдаланып, тапсырмаларды орындау мерзімдерін сақтау дағдыларын қалыптастыруына жәнеөзіндік жұмыстарды уақтылы бағалауды жүзеге асырып және жедел кері байланыс ұсынуы қажет[3].

Әрине, курсанттың алдында тұрып сабак беру мен қашықтықтан оқыту – екі бөлек дүние. Адамда эмоция болады. Методика деген бар. Онлайн сабак берген кезде оқытушы сабак беру әдісін қолдануы қынға соғып, екі жақтан түсініспеушілік туындауы мүмкін.

Белең алған жағдайға байланысты біз бұл жүйемен бір-ақ қунде бетпе-бет келдік. Әрине, туындаған мәселелер баршылық. Атап айтатын болсақ, барлық білім алушылардың бірдей интернет желісіне қосыла алмауы. Алыс шалғайдағы ауылдардың өзін айтпағанда, қала іргесіндегі ауылдарда интернет желісінің сапасы нашар немесе ұстамайды. Ал интернет ұстаса, қолдарында пайдаланатын құрылғылары жоқ. Бұл мемлекеттік деңгейде шешілуі тиіс мәселеге айналды. Сондай-ақ, білім беруде тиімді деген Zoom, Cisco webex сияқты бірнеше платформалары пайдаланылады. Алдағы уақытта осында бағдарламалардың жұмыс жасау алгоритмін үрететін арнайы курстардың ашылуы жоспарлануда. Қазақстандық беделді IT-мамандары бірлесіп, қашықтықтан оқытудың тиімді ұлттық платформасын жетілдіру жұмыстарына белсенді еңбек етуде [4]. Қашықтықтан оқытудың қандай артықшылықтары туралы айтар болсақ: қашықтықтан

оқытудың білім беру үрдісінің алгоритмі білім беру порталына оқу материалдарын орналастыруды, онлайн режимінде сабак өткізуді, курсанттардың жеке жұмысын дербес жүргізуді, оқытушымен жеке кеңестерді, тестілеу түріндегі аралық және қорытынды бақылауды қамтиды.

Біріншіден, қашықтықтан оқыту кез-келген уақытта және компьютер мен интернет бар кез-келген жерде оқуға мүмкіндік береді. Оқу жоспарына сәйкес материал оқай құрастырылады. Оқытушы мен курсанттар арасында диалог бейнеконференция, топтық чаттар, презентациялар, тестер, бейнероликтер арқылы жүзеге асырылады. Сондай-ақ, сабакты қайта-қайта қарau мүмкіндігі арқасында жоғары тиімділікке қол жеткізіледі, бұл екінші. Үшіншіден, қашықтықтан оқыту ғылыми кітапханалардың электрондық ресурстарына кедегісіз қол жетімділікті қамтамасыз етеді [5].

М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының Платонус онлайн сервисінің аясында курсанттар мен тындаушылар дәрістерге, өзіндік тапсырмалар мен тесттер, бақылау жұмыстарына қол жеткізе алады. Кез келген жағдайда оқытушымен байланысып, оған сұрақ қоюға, вебинарга қатысуға әрқашан мүмкіндік бар. Курсанттар сонымен қатар онлайн түрде байланыс жасауды қамтамасыз ететін Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams, Jitsi Meet, Cisco Webex, Lark Meetings, Moodle, АИС «Платонус» секілді басқа да балама IT-құралдарын қолдана алады.

Осылайша, М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты онлайн порталы виртуалды аудиторияға айналып, курсанттар мен тындаушыларға Қазақстанның кез келген бұрышынан білім алуға мүмкіндік беріп отыр. Сонымен бірге, карантин кезінде үй жағдайында білім алатын курсанттар мен тындаушылар оқу үрдісін үзбей білім ала алады, ал интернетке қосыла алмаған жағдайда олар кейіннен, өздеріне ыңғайлы кез келген уақытта дәрістерге АИС «Платонус» бағдарламасы арқылы қол жеткізе алады. Курсанттар мен тындаушыларға сапалы білім беру үшін институттың барлық профессорлық-оқытушылық құрамы ақпараттық платформалар мен қашықтықтан білім беру технологияларын қолдану бойынша курстардан өтті.

Әдебиеттер:

1. Қашықтықтан оқыту қалай жүзеге асады? //bilimdinews.kz.
2. Саясат Нұрбек: Пандемияның білім саласына әсерін «үрейлі түс» секілді ұмыта салу мүмкін емес/www.inform.kz/kz/pandemiya-bilim-salasyna-kalay-aser-ettil-sayasat-nurbekin-pikiri_a 3712307
3. Система образования Казахстана в условиях пандемии. Первые уроки// https://liter.kz/sistema-obrazovaniya-kazahstana-v-usloviyah-pandemii-pervye-uroki/.
4. Опыт дистанционного обучения в условиях пандемии Covid-19//https://cyberleninka.ru/article/n/optyt-distantsionnogo-obucheniya-v-usloviyah-pandemii-covid-19
5. Высшее образование: учеба в условиях пандемии// https://avestnik.kz/vysshee-obrazovanie-ucheba-v-usloviyah-pandemii/.

Павлодар облысы Екібастұз қаласы әкімдігінің білім бөлімі, Сарықамыс жалпы орта білім беретін мектебінің алғашқы әскери дайындық пәннің оқытушы-ұйымдастырушысы;

Управление образования акимата города Экибастуз Павлодарской области, учитель-организатор начального военного обучения Сарыкамысской общеобразовательной школы;

Department of Education of Ekibastuz city akimat of Pavlodar region, teacher-organizer of primary military training of Sarykamys secondary school;

Д.М. ЖУМАНОВА / D.M. ZHUMANOVA

Павлодар облысы Екібастұз қаласы әкімдігінің білім бөлімі, Сарықамыс жалпы орта білім беретін мектебінің тәрбиеші

Управление образования акимата Экибастуза Павлодарской области, воспитатель Сарыкамысской общеобразовательной школы

Department of education of Ekibastuz akimat of Pavlodar region, educator of Sarykamys secondary school

Білім беру ұйымдарында патриоттық, азаматтық тәрбие берудің педагогикалық мәселелері және зерттелуі

Қазіргі білім берудегі негізгі мақсаттардың бірі білім алушылар бойында азаматтық қогаммен өзінің ара қатынасын белгілейтін қабілеттілікті қалыптастыру, өз елінде азамат болу, өз Отаны үшін мақтан тұту. Білім алушы бойына азаматтық мінез-құлық тәжірибесін қалыптастыру. Педагогтар, ата-аналар білім алушының бойында азаматшылық, кіслік, қайырымдылық, парыз бен жауапкершілік, әділлік сияқты категорияларды қалыптастыруы керек.

Түйінді сөздер. патриоттық тәрбие беру, азаматтық білім беру, патриотизм, тұған елге деген сүйіспеншілік, отанға қызмет ету.

Педагогические проблемы и исследование патриотического, гражданского воспитания в образовательных учреждениях

Одной из основных целей современного образования является формирование у обучающихся способности устанавливать свои взаимоотношения с гражданским обществом, быть гражданином своей страны, гордиться своей Родиной. Формирование у обучающегося опыта гражданского поведения. Педагоги, родители должны формировать у обучающегося такие категории, как гражданственность, человечность, милосердие, долг и ответственность, справедливость.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, гражданское образование, патриотизм, любовь к родной стране, служение Родине.

Pedagogical problems and research of patriotic, civic education in educational institutions

One of the main goals of modern education is the formation of students' ability to establish their relationship with civil society, to be a citizen of their country, to be proud of their homeland. Formation of the student's experience of civil behavior. Teachers and parents should form such categories of students as citizenship, Humanity, charity, duty and responsibility, and Justice.

Keywords: patriotic education, civic education, patriotism, love for the native country, service to the motherland.

Қазақстандағы көпұлттылық жағдайда білім беру жүйесінде өскелен ұрпақ бойына Отанға деген сүйіспеншілік сезімін ұялату мәселесі маңызды сұрақтардың бірі болып табылады. Жаһандану заманында патриоттық тәрбие берудің жаңартылған жүйесі міндеттердің берілісін қайта қарауға және оның формасы мен әдіс-тәсілдерінің тиімділігін арттыру маңызды болып отыр.

Сондықтан қазіргі азаматтық білім берудің басты мақсаты – демократиялық қоғам құндылықтарына сәйкес өмір суретін белсенді өмірлік ұстанымы бар азаматты тәрбиелеу.

Патриоттық тәрбиелеудің құрамдас бөлігі, әлбетте, Қазақстан Республикасының «Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы

16 ақпандагы № 561-IV Заңына сәйкес азаматтарды әскери-патриоттық тәрбиелеу болып табылатынын білеміз. Қазақстан секілді көпұлтты аймақта өскелен үрпаққа интернационалдық-патриоттық тәрбие мен халықтар достығы аясында тәрбие беру қазіргі интернационализация, мобилизация, глобализация, глокализация заманында көптеген қындықтар туғызады. Осы бағытта ресейлік Л.А. Ибрагимова, М.Г. Тайчинов, З.Т. Гасанов, В.В. Дьяченко, О.В. Лешер, Р.Б. Сабаткоев, Э.И. Сокольникова, А.А. Шаталов сынды ғалымдардың еңбектерінде жақсы жазылған болатын. Интернационалдық-патриоттық тәрбиелеу туралы зерттеулерді М.Р. Терентия, И.С. Марьенко, Р.Г. Абдулатипов, Н.И. Болдырев, А.Е. Дмитриев, Т.Г. Исламшина, П.В. Конаныхин, Б.Т. Лихачев, А.Д. Солдатенков секілді ғалымдардың еңбектерінен де байқауға болады.

Қазіргі педагогикалық зерттеуларде қоғамдағы патриоттық тәрбиелеудің жаппай тәжірибесінің жағдайын бейнелейтін проблемалық жағдай орын алып отыр. Патриоттық тәрбиелеудің игілікті іс-әрекетінің азғантай коэффициенті және оның төмен тиімділігі көптеген себептермен байланысты. Әсіресе тәрбие мақсаты мен тақырыбы ретінде қозғалатын патриотизмді абстрактілі және сәйкесіз түсінуде қарастыратын болсақ.

Қазіргі кезде «патриотизм» ұғымына көптеген анықтама беріледі. Фалым А.Н. Вырщиков «Социально-педагогические аспекты патриотического воспитания» мақаласында бұл феноменнің «Туған елге деген сүйіспеншілік», «Отанға қызмет ету» ұғымы ретіндегі жаппай түсінуден жүйелік (Т.Е. Вежевич, И.И. Валеев, Н.В. Ипполитова, Г.Н. Мусс, Л.В. Упорова және т.б.), құндылықты (Л.В. Гужова, С.Ю. Иванова, Т.В. Козловская, Т.С. Колябина, В.И. Лесняк, Л.П. Лузик және т.б.), құрылымдық (А.В. Трофимова, А.С. Целовальникова, Ю.А. Шубин және т.б.) және басқа да ерекшеліктері бар екендігін көрсетеді. Фалым патриотизмді қоғамға кіріктірілген және міндетті түрде қарқынды болатын қандай да бір нақты ресурс (мәдениет, ғылым, билік, еркіндік және т.с.с.) ретінде қарастыруға болмайтындығын айтады. Патриотизмнің мәні осы қоғамды өзінің тұрақты дамуы мен өмір сүруіне бағытталған жүйе немесе организм ретіндегі өзін-өзі реттеуде деп түйіндейді.

Патриоттық тәрбиелеу әрқашан педагогика ғылымының зерттеу пәні ретінде қарастырлды. 1970-1980 жылдары кеңестік педагогика ғылымында білім алушыларды патриоттық тәрбиелеуде түрлі аспектілер өзірленді. Олар әскери-патриоттық тәрбиелеу мәселелеріне арналған болатын. 1990 жылдардағы патриоттық тәрбиелеу саласындағы зерттеулар әскери-кәсіби жолында қарастырылды. 2000 жылдан бастап жаңа әлеуметтік-саяси аясында және тұлғаға бағытталған тәсілдеме (казіргі жағдайды патриоттық тәрбиелеудің жекелеген аспектілерінің зерттелуі, жалпы сипаттағы әдіснамалық және теориялық жұмыстар) түрғысынан алғандағы патриоттық тәрбиелеуді қарастыратын жарияланымдар шыға бастады.

Фалым М.В.Талдина «Системный подход в патриотическом воспитании младших подростков в общеобразовательных учреждениях» педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу диссертациясында зерттеудің негізгі міндеттері ретінде жүйелік тәрбиелеу концепциясы түрғысынан төмендегілерді қарастырады [2]:

1. Біртұтас тәрбиелік үдеріс аспектілерінің бірі ретіндегі жасөспірімдерді патриоттық тәрбиелеуді сипаттау;
2. Жасөспірімдерге патриоттық тәрбие беруде негізгі өлшемдер мен көрсеткіштерді өзірлеу;
3. Педагогикалық үдерісте жасөспірімдерді патриоттық тәрбиелеу жүйесі моделін өзірлеу және апробациялау;
4. Жасөспірімдерге патриоттық тәрбие берудегі тиімділікті қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайды істәжірибелік тексеру, теориялық негіздеу және анықтау.

Фалым Д.А. Криворотов педагогика ғылымдарының кандидаты дәрежесін алуша қорғаған «Социально-педагогические аспекты патриотического воспитания и реализация его функций» диссертациялық [3] жұмысысында айқындалған патриоттық тәрбие берудің әлеуметтік-педагогикалық аспектілері және оның функцияларының іске асуы патриоттық тәрбиелеудің тиімділігін арттырады дей келе, оларды келесідей деп көрсетеді:

- Білім алушыларға патриоттық тәрбие берудің рөлі, ерекшеліктері және жағдайы анықталады;

- Білім алушыларды патриоттық тәрбиелеудегі әлеуметтік-педагогикалық аспектілері айқындалады;
- Білім алушылардың тұлғалық дамуындағы патриоттық тәрбиелеу функциялары анықталады және жетілдірудің негізгі бағыттары айқындалады;
- Қазіргі жағдайда білім алушыларға патриоттық тәрбие беруде өнірлік моделінің негізгі параметрлері анықталады.

Патриоттық тәрбиелеудің әдіснамалық және теориялық зерттеулердегі педагогикалық концепцияларын айтатын болсақ, тәмендегідей:

- Тұлға, іс-әрекет және тілдесу дамуының теориясы (С.Л. Рубинштейн, В.П. Борисенков, А.В. Петровский, Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, В.А. Караковский, Е.Н. Климов, И.С. Кон, Ю.Г. Круглов, А.Н. Леонтьев және т.б.);
- Қазіргі замағы гуманитаризация концепциялары мен білім беру мазмұнын ізгілендіру (Ф.Р. Филиппов, А.И. Иванов, В.А. Сластенин, Т.С. Комарова, И.И. Легостаев, Н.Д. Никонов, Г.П. Скамницкая, И.М. Титова, Е.Н. Шиянов және т.б.);
- Білім беру жүйесін жаңартудағы міндеттер мен әлеуметтік-мәдениеттік жағдай ерекшеліктеріне жауап беретін білім алушыларды тәрбиелеу концепциясы (И.М. Ильинский, Г.Н. Волков, О.С. Газман және т.б.);
- И.С. Кон, С.Л. Рубинштейна, Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, А.Н. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, А.В. Петровский, және басқа да ғалымдардың зерттеулеріндегі патриотизмді қалыптастырудың шарты ретіндегі мінез-құлықты нормативті реттейтін жөнділікті тұлғаның сезіну мәселелері;
- Әскери-патриоттық тәрбие берудің мәселелері (А.А. Аронов, З.К. Шнекендорф, В.В. Дьяченко, С.В. Калинина, П.Д. Лукашов және т.б.).

Көптеген зерттеушілеріміз бен жоғары оку орындарындағы профессорлық-оқытушылық құрамның ізденістерін зерделегендеге, әлеумет және бұқаралық ақпарат құралдарымен берілетін еліміздің тарихи өткенін қайта қарау, анық емес (қарама-қайшы) рухани құндылықтар адамдардың рухани бағыттан адасуына әкеліп соқтыратынын көреміз. Бұл өз кезегінде «патриотизм» ұғымының бұрмалануына әкеледі. Қазіргі кезде, я жаһандану заманында жасөспірімдер шетелдік мәдениеттің псевдокүндылықтарын «өркениеттілік» құбылышы ретінде қабылдайды, ал түрлі ақпаратты дұрыс бағалай алмаушылық жасөспірімдерді конформизм ұстанымына қояды және толыққанды жасампаз іс-әрекетінің көрінуіне бөгет жасайды. Қазіргі заманғы білім алушы, жасөспірім бетбұрысты, өзгерісті жаһандану заманында өмір сүреді, ал білім беру үйімдары осындағы жаңа социомәдениеттік жағдайда білім алушыға өз орнын табуға көмектесу керек.

Ғылыми әдебиеттерге талдау жасау барысында патриоттық және азаматтық тәрбие беру мәселелерімен көптеген ғалымдардың айналысатының байқадық, алайда патриоттық және азаматтық тәрбие берудің көбі қоғамдық тәрбие берудің біртұтас жүйесінің дербес бағыты ретінде қарастырады. Бұл өз кезегінде біртұтас тәрбие беру үрдісінің түсіндіруін қарама-қайшы етеді және оның түсіндіруіндегі кіріктірілген тәсілдемені әзірлеуге бөгет жасайды.

Ғалым В.С. Горбунов өзінің кандидаттық дәрежесін алу диссертациясында соңғы жылдары азаматтық тәрбие беру мәселелеріне қызығушылықтың артуы байқалуда екендігін жазады [4]: Л.И. Аманбаева (Якутск, 2002), А.М. Бақаев (Кемерово, 2000), А.В. Беляев (Ставрополь, 1997), В.Н. Власова (Новочеркасск, 1999), А.С. Гаязов (Челябинск, 1996), И.М. Дуранов (Челябинск, 1991), Н.В. Мальковец (Кемерово, 2005), Т.П. Осипова (Кострома, 2003), В.К. Савельев (Кемерово, 2004). О.Е. Сироткин (Ростов-на-Дону, 2005), О.В. Солодова (Москва, 2003), Э.П. Стрельникова (Липецк, 2000), Г.Т. Суколенова (Мәскеу, 1997), және т.б. Азаматтық білім берудің құнды-мағыналық аспектісімен байланысты мәселелер А.Г. Зздравомыслов, В.Н. Сагатовский, В.А. Ядов сынды ғалымдармен зерделенді. Жалпы, патриоттық және азаматтық тәрбие беру мәселелері ғылыми зерттеулерде толықтай жақсы жазылған. Алайда, қазіргі жағдайды ескере отырып, жаһандану және мобильді заманда, COVID-19 коронавирусы пандемиясы жағдайында, қашықтықтан, онлайн оқыту кезінде, МООС дамуы кезінде патриоттық, азаматтық тәрбие берудің жолдары қалайша шешілмек деген сұрақтар туындаиды.

Әдебиеттер:

1. **Вырицков А.Н.** Социально-педагогические аспекты патриотического воспитания //Известия Волгоградского государственного педагогического университета, Издательство:Волгоградский государственный социально-педагогический университет(Волгоград), Номер:4(68), 2012. – Стр.:26-30, ISSN:1815-9044
2. **Талдина М.В.** Системный подход в патриотическом воспитании младших подростков в общеобразовательных учреждениях: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 Москва, 2006, 149 с. РГБ ОД, 61:06-13/2124.
3. **Криворотов Д.А.** Социально-педагогические аспекты патриотического воспитания и реализация его функций (На примере образовательных учреждений ХМАО): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 Нижневартовск, 2005, 244 с. РГБ ОД, 61:06-13/1184.
4. **Горбунов В.С.** Патриотическое воспитание школьников в условиях городской системы образования: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.01 /Кемеров. гос. ун-т].- Кемерово, 2007.- 270 с.: ил. РГБ ОД, 61 07-13/3170.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты дене шынықтыру кафедрасының бастығы, полиция майоры

Начальник кафедры физической культуры Акимбековского юридического института им. М.Бекенбаева МВД Республики Казахстан, майор полиции

Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev Physical Culturehead of the Department, Police Major

А.Қ. ҚОСМҰРАТОВ / A.K. KOSMURATOV

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты дене шынықтыру кафедрасының доценті полиция капитаны

Доцент кафедры физической культуры Акимбековского юридического института имени М.Бекенбаева МВД Республики Казахстан, капитан полиции

Associate professor of the Department of physical culture of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan police captain

Жүрек және қан тамырлары ауруларының алдын алу мен дамытудағы дене шынықтырудың қорғаныш рөлі

Қозғалыс белсенділігінің төмендеуі жүрек-тамыр жүйесінің ең көп таралған және ауыр ауруларының қауіпті факторы болып табылады. Бұлшықет жұмысы жүйке кернеуінің босатылуына ықпал етеді, дененің көптеген процестері мен функцияларын ынталандырады, тамырлы тонды реттейтін механизмдердің жұмысын жаксартады.

Түйінді сөздер: дене шынықтыру, жаттығу, жүрек-тамыр жүйесі, дене қызметі.

Защитная роль физической культуры в профилактике и развитии заболеваний сердца и сосудов

Снижение двигательной активности является фактором риска наиболее распространенных и серьезных заболеваний сердечно-сосудистой системы. Работа мышц способствует снятию нервного напряжения, стимулирует многие процессы и функции организма, улучшает работу механизмов, регулирующих тонус сосудов.

Ключевые слова: физическая культура, физические упражнения, сердечно-сосудистая система, деятельность организма.

The protective role of physical culture in the prevention and developmentof heart and vascular diseases

Decreased motor activity is a risk factor for the most common and serious diseases of the cardiovascular system. The work of muscles helps to relieve nervous tension, stimulates many processes and functions of the body, improves the functioning of mechanisms regulating vascular tone.

Keywords: physical culture, physical exercises, cardiovascular system, body activity.

Жаттығу жүрек-тамыр жүйесі ауруларының алдын алудың ғылыми негізделген құралы болып табылады. Көптеген зерттеулер мотор белсенділігінің төмендеуі жүрек пен қан тамырларының жиі кездесетін және ауыр ауруларының қауіп факторы екенін дәлелдеді. Сондықтан жүйелі жаттығулар қан айналымы органдарының ауруларының ықтималдығын азайтады. Жүрек-қантамыр жүйесі ауруларының алдын алу үшін дене шынықтырумен айналысу барлығына, әсіресе қауіп факторлары бар адамдарға ұсынылады [1, 2].

Қарқынды бұлшық ет жұмысы жүйке кернеуінің босатылуына ықпал етеді, дененің көптеген процестері мен функцияларын ынталандырады, бұл жүрек пен қан тамырларының закымдануын болдырмау үшін ұлken маңызға ие. Физикалық еңбек энергия шығынын арттырады, май қоймаларындағы калориялардың сақталуына жол бермейді. Дененің өмірлік функцияларын минималды деңгейде ұстап тұру үшін қажет энергия мөлшері, яғни толық физикалық және психикалық тыныштық жағдайында үнемі болып тұрады. Бұлшық еттерге қажет энергия аденоzin трифосфор қышқылы – АТҚ ыдыраған кезде пайда болады. Бірақ бұл материалдың бұлшық еттердегі қоры аз. Сондықтан АТФ ыдырауымен бір мезгілде оның пайда болуы – ресинтез

жүреді. Бұл үшін қажетті энергия глюкозаны сүт қышқылының екі молекуласына бөлу арқылы түзіледі. Глюкозаның ыдырауымен қатар, оның ішінәра қалпына келуі сүт қышқылының соңғы өнімдерге (көмірқышқыл газы мен су) жану энергиясына байланысты.

Бұлшық еттер майларды алдын ала көмірсуларға айналдырмай тотықтыра алады; ұзақ жұмыс кезінде майдың тотығуы барлық қажетті энергияның шамамен 80% береді. Физикалық еңбекпен айналысатын адамда энергия шығындары жұмыс қарқындылығына пропорционалды түрде артады.

Ауыр бұлшықет жұмысында күнделікті энергия шығыны негізгі метаболизм деңгейінен 3 еседен асып, күніне 5 мың ккал құрауы мүмкін. Сондықтан физикалық еңбек тамақ құрамында майлар мен көмірсулардың артық мөлшерінің болуымен байланысты атеросклероздың алдын алуға көмектеседі. Бұлшық ет жұмысы «атерогенді» материалдарды тұтынудың артуына байланысты ғана емес, атеросклероздың алдын алуға көмектеседі. Бірқатар ферментативті реакциялардың қарқындылығы артады, қалқанша безінің белсенділігі ынталандырылады, тотығу процестерінің жылдамдығы артады. Дененің атеросклерозға тәзімділігі көбінесе қалқанша безінің функциясымен байланысты. Қарқынды бұлшық ет жұмысы қалқанша безінің жұмысын ынталандырады, метаболизм процестерін және тірі құрылымдардың жаңаруын жақсартады. Күрделі көп жасушалы организмде жасушалар арасында «еңбек бөлінісі» пайда болады, онда тек энергия мен пластикалық материалмен ғана емес, сонымен қатар, құрылымы жағынан өте күрделі молекулалармен үздіксіз алмасу жүреді. Жасушааралық ақпарат алмасудың бұл жолы организмдегі корреляциялық байланыстардың жаңа түрі болып көрінді. Жасушааралық өзара әрекеттесудің бұл түрі «креаторлық байланыс» деп аталауды. Креаторлық байланыс өте ерекше-және бұл оның жасушалардың өзара әрекеттесуінің басқа тәсілдерінен түбегейлі айырмашылығы. Креаторлық байланыстардың бұзылуы құрылымды сактауға мүмкіндік бермейді. Жасушалардың байланыстары ғана емес, сонымен қатар, жасушалардың өздері де өзгереді. Оларда қайта туылу процестері пайда болады [3, 4, 5].

Бірқатар қолайсыз факторлардың әсеріне бейімделу механизмдерінің ортақтығы және оның жүрек-тамыр жүйесінің патогендік агенттерге тұрақтылығын арттырударғы маңызы анықталды. Ұзақ мерзімді бейімделу механизмдері бұлшықет қызметін энергиямен қамтамасыз ету, қандағы оттегінің кәдеге жаратуды арттыру және т. б. мүмкіндіктерін жақсартады. Сондықтан, үйретілмеген адамның сарқылуына және реттеуіші процестердің бұзылуына әкелуі мүмкін жүйке көрнеуі жүрек-тамыр жүйесінә жағымсыз әсерлер қан қысымының ұзаққа созылуына әкелмейді. Гипертония кездейсоқ емес – қозғалыстардан сақ болған адамдардың көпшілігі. Энергия шығындарының қарқындылығы қанқа бұлшықеттеріне жүктеме мөлшерімен анықталады. Тіпті жануарлардың әртүрлі түрлерінің өмір сүру ұзақтығы (дене мөлшері мен салмағы бірдей) дененің қозғалыс белсенділігінің дәрежесіне айтарлықтай пропорционалды екендігі анықталды. Тынығуға үйретілген адамда энергия шығындарының төмендеуі байқалады. Мотор белсенділігі қартайған бұлшық ет атрофиясының алдын алу үшін де маңызды. Қартайған кезде бұлшықет талшықтарының дегенерациясы мен қайта туылуы, жұмыс істейтін қозғалтқыш бірліктерінің санының азаюы, бұл қозғалыстардың жетілмелегендігіне және айтарлықтай шаршауға әкелетіні белгілі. Алайда, бұл құбылыстар спорттық жаттығулармен жүйелі түрде айналысатын адамдарда пайда болмайды (немесе олардың дамуы айтарлықтай кешіктіріледі). Қарт адамдардың бұлшық ет белсенділігін тіркеу бұлшық еттің жиырылу қабілетінің бұзылуын көрсетеді. Бұл бұзушылықтар ақыл-ой жұмысымен айналысатын адамдарда анағұрлым айқын көрінеді және физикалық еңбекпен айналысады жалғастыратын адамдарда жоқ. Бұлшық ет пен жүйке жасушаларының кәрілік атрофиясын тұрақты бұлшықет жаттығуларымен кешіктіруге болады. Шамадан тыс және қалыпты жұмыс кезінде бұлшық еттерді эксперименттік зерттеу қарқынды жүктеме, ұзақ демалумен қатар, бұлшық ет жасушаларының (және бұлшықет жұмысын реттейтін жүйке ұштары) жақсаратының көрсетті. Қозғалтқыш белсенділігінің жүйке жүйесіне және басқа мүшелер мен тіндерге әсері көбінесе жұмыс істейтін бұлшықеттерде жүйке орталықтарының жұмысын сақтай

отырып, орталық жүйке жүйесіне ынталандырушы әсер ететін сигналдардың пайда болуымен байланысты. Керісінше, қозғалысты шектеу бұл сигналдардың ағынын азайтады, бұл мидың дамуы мен қызметіне, сондай-ақ ішкі органдардың қызметін реттейтін вегетативті жүйке жүйесінің күйіне әсер етеді. Қозғалыстарды ұзак уақыт шектеу жүрек пен қан тамырлары күйінде дененің қартауы кезінде пайда болатын өзгерістерге әкелетіні анықталды. Мұндай ауысулар жүрек-тамыр жүйесінің зақымдалуына ықпал етеді. 10 күн бойы қатаң төсек демалысы жүрек соғу жиілігінің жоғарылауына, жүрек соғу энергиясының төмендеуіне, сондай-ақ әлсіздікке әкеледі, бұл әдеттегі физикалық жұмысты орындауды қынданатады. Электрокардиограммалар жүрек бұлышықетінің оттегі ашығуының пайда болуын көрсетеді. Барлық осы фактілер көптеген органдар мен жүйелердегі патологиялық өзгерістердің алдын алу үшін бұлышықет белсенділігінің маңыздылығын көрсетеді. Спортшылардың ауру деңгейі спортпен айналыспайтын адамдарға қарағанда әлдеқайда төмен екендігі кездейсоқ емес. Бұл тұжырым жалпы ауру, сұықтың пайда болуы және тіпті жарақат алу мысалында расталады [4, 5].

Жүйелі физикалық жаттығулар коронарлық қан айналымын реттейтін механизмдерді жақсартады, коллатеральдардың дамуына әкеледі, яғни жүрек бұлышық еттерін қанмен жақсы қамтамасыз ететін жаңа коронарлық тамырлар. Бұлышық ет қызметінің эмоционалды саланы реттеудегі рөлін атап өткен жөн. Куаныш сезімі денеде бар құралдар оңтайлы болған кезде пайда болады. Оларға дененің энергетикалық ресурстары кіреді. Бұл ресурстар неғұрлым жоғары болса, яғни жақсы дамыған, жақсы оқытылған, бұлышық ет жүйесі жұмыс істейді, адамның теріс емес, жағымды эмоцияларға тең жағдайда болу ықтималдығы жоғары болады. Құнделікті бақылаулар мен арнайы зерттеулер қозғалыстардың маңызды рөлін, жүйке жүйесін тыныштандыратын, стрессті женілдететін құрал ретінде бұлышық ет жұмысын көрсетеді. Физикалық белсенділік қазіргі адамға айтарлықтай қауіп төндірді, бұл өмірге, ең алдымен жүрек-тамыр жүйесі ауруларының көбөюіне әкелді.

Осылайша, физикалық белсенділікке қарсы күрес өте маңызды міндет болып табылады, оның негізгі шешімі қазіргі өркениет жағдайында өмір сүретін адам үшін қажет.

Әдебиеттер

1. **Бондарев С.С.** Формирование морально-психологической готовности у студентов высших учебных заведений / С.С. Бондарев, В.М. Усков // Системный анализ и управление в биомедицинских системах. Журнал практической и теоретической биологии и медицины. – Москва: Т. 9. – 2010. – № 2. – С. 420-426.
2. **Кузнецов Б.В.** Адаптация курсантов первого курса к образовательному процессу военизованных учебных заведений средствами физической культуры (на примере Воронежского института ГПС МЧС России): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Б.В. Кузнецов. – СПб., 2015. – 24 с.
3. **Кузнецов Б.В., Усков В.М., Шуткин С.Н., Ипполитов В.В., Сапожникова Н.Г.** Педагогические основы профессионально-прикладной физической подготовки студентов. Материалы V Всероссийской научнопрактической конференции с международным участием «Проблемы обеспечения безопасности при ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций». – Воронеж: ФГБОУ ВО Воронежский институт ГПС МЧС России, 2016. – Ч. 2 – С. 350-353.
4. **Усков В.М.** Особенности психопрофилактики состояний дезадаптации у участников экстремальных ситуаций / В.М. Усков, М.В. Усков, И.В. Теслинов // Сибирский медицинский журнал. Приложение 1. Материалы конгресса «Психосоциальные факторы и внутренние болезни: состояние и перспективы». Т. 26, 2011. С. 262.
5. **Усков В.М., Кузнецов Б.В. Теслинов И.В.** Адаптивная физическая культура в воспитании детей с расстройствами аутистического спектра. Паралимпийское движение в России по результатам Рио-де-Жанейро-2016: итоги, пути дальнейшего развития. Материалы Всерос. науч.-практ. конф. (1011 ноября 2016 года). – СПб, ФГБУ СПбНИИФК, 2016. – С. 163-167.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты ПО ӘҚ кафедрасының оқытушысы полиция майоры

Актаубинский юридический институт МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева преподаватель кафедры АД ОВД майор полиции

Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan M. Bukenbayeva teacher of the Department of internal affairs Police Major

УПИ қызмет көрсетілетін участкіде алкоголизммен күрес

Қазақстан Республикасы ішкі істер ооргандарының қызметкерлері халыққа қызмет етуде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асыратын міндеттерді түсіндіреді. Адам бірнеше санаттар бойынша профилактикалық есепке қоюға жататын болған кезде, профилактикалық бақылау және олардың санын есептеу олардың ішіндегі анағұрлым маңыздысы бойынша қалай жүзеге асырылатындығына тоқталады. Біздің елімізде құқық қорғау органдарының қоғамдық құрылымдармен жұмысының он нәтижесі де бар, олардың негізгі қызметі қоғамдық тәртіпті және азamatтардың қауіпсіздігін қорғауды қамтамасыз ету де полицияға жәрдемдесуге бағытталған.

Түйінді сөздер: профилактикалық есеп, құқық бұзушы, , участкелік полиция инспекторы, қорғау нұсқамасы, профилактикалық бақылау, профилактикалық жұмыс, әкімшілік қадағалау.

Борьба с алкоголизмом на обслуживаемом участке УПИ

Сотрудники органов внутренних дел Республики Казахстан разъясняют задачи, реализуемые в целях обеспечения общественной безопасности в обслуживании населения. Когда лицо подлежит постановке на профилактический учет по нескольким категориям, профилактический контроль и расчет их количества останавливаются на том, как осуществляется по наиболее значимым из них. В нашей стране есть и положительные результаты работы правоохранительных органов с общественными структурами, основная деятельность которых направлена на содействие полиции в обеспечении охраны общественного порядка и безопасности граждан.

Ключевые слова: профилактический учет, правонарушитель,, участковый инспектор полиции, защитный инструктаж, профилактический контроль, профилактическая работа, административный надзор.

Fight against alcoholism and alcoholism at the UPI site served

Employees of Internal Affairs bodies of the Republic of Kazakhstan explain the tasks implemented in order to ensure public safety in providing services to the population. If a person is subject to preventive registration in several categories, preventive control and calculation of their number are suspended as they are carried out in the most important of them. In our country, there are positive results of the work of law enforcement agencies with public structures, the main activity of which is aimed at assisting the police in ensuring public order and the safety of citizens.

Keywords: preventive accounting, offender, district police inspector, protective order, preventive control, preventive work, administrative supervision.

Ерте маскүнемдік пен нашақорлықтың өсуі, жасөспірімдер қылмысының көбеюі, әйелдер мен балаларға қарсы зорлық зомбылық, өз-өзіне қол жұмсау, жезекшелік, кәмелетке толмағандардың психикалық ауытқулары, посткеңестік кеңістіктегі жағдайдың бұдан да қурделі көрінісі бірде-бір тарихи дәүірде болмағанын мойындау керек.

Қазіргі болып жатырған құбылыстар (ЖИТС, нашақорлық, маскүнемдік және т.б.) бізге және отбасымызға әсер етпеуі мүмкін, бірақ, өкінішке орай, өмір керісінше көрсетеді. Егер біреу қыныншылықта тап болса, онда жалпыға ортақ сұрақ туындаиды: «Кім кінәлі?», билік, полиция қайда қарайды? Бірақ бұл мәселені құқық қорғау органдарының жалғыз өзі шеше алмайды.

Бұл жағдайда стратегиялық бағдарламаны әзірлеу және жүйелі жұмыс қажет.

Бұл проблемалардан қоғамға келтірілген зиян өте зор.

Дүниежүзілік Денсаулық сақтау үйімінің сарапшылары жанбасына шаққанда алкогольді тұтыну жылына 8 литрден асса, бұл ұлттың гендік қоры үшін қауіпті деп санайды. Мысалы, КСРО халқы алкоголизмнен 1945 жылдан 1995 жылға дейін 50 миллионнан астам өмірін жоғалтты, яғни Ұлы Отан соғысына қарағанда екі есе көп.

Басқа шығындарды елестетіп көрейік: медициналық шығындар, маскүнемдер мен нашақорларды емдеуге арналған медициналық мекемелерді қамтамасыз ету, ішкі істер органдарының әр түрлі бөлімшелерін қамтамасыз ету, дәрі-дәрмектерді сатып алу және т.б. Бұдан шығатыны, құқық бұзушылықтың алдын алу алкоголизм мен нашақорлықпен құресудің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені сыртқы жағдайды басқару өте қиын. Демек, халықты, оның ішінде жас үрпакты рухани және адамгершілік тәрбиелеу бірінші кезектегі міндеп болып табылады. Алдын алу жұмысының қаншалықты дұрыс ұйымдастырылатынына, оның нәтижесі, бағасы біздің өнір бойынша алкогольдік ортадағы криминогендік жағдайды сауықтыруға байланысты. АҚШ-тағы Рэнд Корпорейшн жүргізген зерттеу алкоголизм мен нашақорлықтың алдын алу бағдарламаларының кірістілігі есірткіні жеткізуге, шарап өнімдерін шығаруға және сатуға қарсы бағдарламалардың кірістілігінен жеті есе көп екенін көрсетті.

Бұдан басқа, алкоголь өнімдерін сауда желісінде ауқымды сатудың экономикалық орынсыздығына ықпал ететін жағдайлар жасау мүмкіндігін зерделеу қажет.

Біздің өнір жөнінде айтатын болсақ, облыс орталығында жастар арасында алдын алу жұмыстарын жүргізу үшін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету орталығын (облыс әкімдігінің Жастар бөлімі жаңындағы Саясат департаменті базасында) құруды және білім беру жүйесіне салауатты өмір салтын енгізуді ұсынамыз. Сондай-ақ, біз шетелдегі алкоголизммен нашақорлықты алдын алу бойынша жұмыстың оң тәжірибесін зерттеп, алкоголизм мен нашақорлықтың, оның ішінде кәмелетке толмағандар арасындағы нашақорлықтың алдын алу бойынша жұмыстың жалпы тетігін өзірлеу назар аударуға тұрарлық екеніне көз жеткіздік.

Сонымен, АҚШ-та алкоголизм мен нашақорлыққа қарсы құшті қоғамдық қозғалыс бар. Олардың кейбіреулеріне мысалдар келтірейік. «Хайроуд» жобасы ата-аналардың, мектептердің, үйді басқаратын жергілікті қоғамдық ұйымдар, полиция мен дінбасылар маскүнемдік пен нашақорлықтың алдын алу бойынша күш-жігерін біріктіреді. Оның аясында отбасылар үшін топтық жиналыстар өткізіледі. Мектеп емханалары, мектеп пәндері бойынша қосымша сабактар мен демалыс күндері оқыту ұйымдастырылады, жастар көшбасшылары тағандайлып және дағдарыстық жағдайлар шешіледі, үйде және көшеде күн сайын кездесетін жағдайларда алкоголь мен есірткін пайдаланудан қалай аулақ болуға болатындығы туралы жаттығулар өткізіледі. Нәтижесінде алкоголь, темекі және есірткі қолданбайтын оқушылар саны артқан. Американың демократиялық елінде, жеке мемлекеттердің заңы бойынша 21 жастан бастап адамдарға алкоголь сатуға рұқсат етілгені туралы айта кету керек. Ал бізде не болып жатқаны барлығымызға белгілі.

Тағы бір «Жазғы көпір» бағдарламасы орта мектептің 6 және 7-сыныптарынан кейін жазғы уақытта қарқынды тегін оқытуды, сондай-ақ, мектеп пәндері бойынша тәулік бойы қосымша сабактар өткізуі, заң қөмегін көрсетуді және мектеп бітіргенге дейін оқушылардың отбасыларына кеңес беруді қамтамасыз етеді. Аталған бағдарлама арқылы жоғары сынып оқушылары мен колледж студенттері мектеп пәндері, спорт секциялары, фотостудиялар бойынша қарқынды сабактар жүргізеді, қала сыртына шығып, театрларға барады. Қоғамдық полициямен, мемлекеттік ұйымдармен, кәсіпорындармен және коммерциялық емес мекемелермен тығыз ынтымақтастықтың аркасында Балтимор тұрғындары есірткі сатушыларды тазарту мақсатында өз бағдарламаларын ұсынады. Балтимордың кешенді қоғамдық бағдарламасы есірткі саудагерлерін қаладан толығымен шығаруға бағытталған.

Осылайша, Астана қаласының политехникалық колледжінде өз күштерімен тәртіп орнату туралы шешім қабылданды. Студенттік қауіпсіздік және құзет жасағы (SOBO) қоғамдық тәртіпті бұзушыларға сәтті қарсы тұрады, сонымен қатар, полиция қызметкерлеріне көмектеседі. Олардың басты міндеті – колледж аумағын, оқу корпустарын патрульдеу және студенттер тарарапынан да, бөтен адамдар тарарапынан да қылмыстық қол сұғушылықтың алдын алу.

Елордалық ПД-нің «Сарыарқа» ауданы ПБ полиция қызметкерлері мен студенттердің бірлескен жұмысының оң тәжірибесін республиканың басқа оқу орындары үлгі ретінде алады. Бізде осы оң жұмыс тәжірибесіне балама бар. Облыста да, облыстың батыс аймағында да қоғамдық тәртіпті сақтауға қатысатын полицияның қоғамдық көмекшілері жұмыс істейді.

Тиімді және жемісті жұмыс істеу үшін Ауғанстан Республикасындағы ұрыс қимылдарының «қыстық» нүктелеріне қатысады және қызмет еткен интернационалист жауынгерлерді полицияның қоғамдық қемекшілері ретінде тарту мәселелерін пысықтау қажет.

Алкоголь мен нашақорлықтың зияны туралы ақпаратты, сондай-ақ, біздің бөлімшелеріміздің сенім телефондарының нөмірлерін халықта бейнероликтер прокаттау арқылы жеткізуге болатын республикалық және өңірлік БАҚ-тардың мүмкіндіктерін пайдалануды да ұмытпаған жөн. Осы нысандар мен әдістерді енгізу криминогендік жағдайды сауықтыруға және заңдылықты одан әрі нығайтуға ықпалет етіні сөзсіз.

Әдебиеттер

1. «Құқық бұзушылықтың алдын алу туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі №271-IV ҚРЗ.
2. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1095 бұйрығы «Участковая полиция пунктина жұмысын ұйымдастыруға жаупты участковая полиция инспекторларының, участковая полиция инспекторлары мен олардың қемекшілерінің қызметін ұйымдастыру жөніндегі қағидалар»
3. **Партфнен Ю.М.** Потребление алкогольных напитков и его государственное регулирование // Социологические исследования. 1981. - № 1.
4. **Данилов Р.К.** Меры по усилению борьбы с пьянством и алкоголизмом в республике. – Алматы: Наука, 2001.
5. **Бугакова З.М., Ефименко Л.В.** Здоровье детей — в наших руках. — Алматы: ПКФ «Мадлена ДП», 2002.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша мамандарды даярлау орталығының оқытушы-әдіскері, полиция майоры

Преподаватель-методист Центра подготовки специалистов по профилактике бытового насилия Актыбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаяева, майор полиции

Teacher-methodologist of the Center for training specialists in the Prevention of domestic violence of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, Police Major

Қашықтықтан оқыту барысында заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігі

Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдана отырып, сапалы білім беру қызметінде білім алушылардың мүмкіндіктерін кеңейтуді, яғни, актуальды мәселелерді, сонымен қатар, олардың білім қажеттіліктерін тұрғылықты жеріне, әлеуметтік жағдайына, жасына, деңсаулығына және өмірдің тағы басқа себептеріне қарамастан қамтамасыз етуді мақсат етеді.

Түйінді сөздер: қашықтықтан оқыту, «on-line», «off-line» режимі, оку үрдісі, білім алушы.

Современные педагогические технологии в дистанционном обучении эффективность применения технологий

Целью качественной образовательной деятельности с применением дистанционных технологий является расширение возможностей обучающихся, т. е. обеспечение актуальных проблем, а также их образовательных потребностей независимо от места жительства, социального положения, возраста, здоровья и других причин жизни.

Ключевые слова: дистанционное обучение, режим «оп-line», «off-line», учебный процесс, обучающийся.

The effectiveness of the use of modern pedagogical technologies in distance learning

It aims to expand the opportunities of students in high-quality educational activities using distance learning technologies, that is,to provide them with topical issues, as well as their educational needs, regardless of their place of residence, social status, age, health and other reasons for life.

Keywords: distance learning, "on-line", "off-line" mode, educational process, student

Қазіргі таңда білім алудың ілгері даму мүмкіндігінің аса маңызды тәсілдерінің бірі – заманауи телекоммуникациялық технологияларды интернет желісін қамтамасыз ететін мүмкіндіктерді қолдана отырып, қашықтықтан оқыту болып табылады. Қашықтықтан оқытуудың тиімділігі оған енгізілген педагогикалық мағынамен анықталады, оның түсіндірулерінің ішінде екі түрлі көзқарасты бөліп көрсету қажет. Бірінші, бұғынгі күні кеңінен таралған, қашықтықтан оқыту арқылы оқытуши мен білімалушы арасында ақпарат алмасуды білдіреді. Екінші тәсілде қашықтықтан оқытуудың басым бағыты – қазіргі заманғы телекоммуникация құралдарының көмегімен құрылған білім алушының жеке танымдылығының қызметі. Бұл тәсіл білім беру субъектілерінің өзара іс-қимылдың интерактивтілігін және оку процесінің өнімділігін қамтамасыз ететін ақпараттық және педагогикалық технологияларды біріктіруді көздейді. Бұл жағдайда ақпарат алмасу және білім алушылардың нәтижелі білім беру қызметін ұйымдастыру үшін көмекші ортаның рөлін атқарады. Оқыту нақты уақытта синхронды түрде жүреді (чат, бейне байланыс, қашықтағы білім алушылар мен оқытуши ортақ «виртуалды тақталар» және тағы басқалар), сонымен қатар асинхронды (электрондық пошта негізіндегі телеконференциялар). Оқу процесі оқытуудың келесі интерактивті нысандары мен әдістерінен тұрады: дәріс, семинар, тәжірибелік жұмыс, тренинг, шағын-сабак таныстырылымы, кейс әдісі, жобалау әдіс тәсілдері сондай-ақ вебинар, онлайн-форум, онлайн кеңес беру, және білім алушының оқытушымен бақылау жұмысы, шағын топтардағы жұмыс, оқыту ойындары, кері байланыс, күрделі және дискуссиялық сұрақтар мен мәселелерді талқылау болып саналады. Сондай-ақ, жоғарыдағы әдістәсілдерді қолдана отырып, білім алушыларды толық бағалауға мүмкіндік туғызуға болады.[1].

Қашықтықтан оқыту – білім алушы мен педагог қызметкерінің жанама (алыстан) немесе толық емес жанама өзара іс-қимылды кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және телекоммуникациялық құралдарды қолдана отырып жүзеге асырылатын оқыту. Қашықтықтан оқу

сабактарын «on-line», «off-line» режимінде өткізуге негізделген. «On-line» режимінде оқу сабактары накты уақыт режимінде оқудың өзара іс-әрекет ету үдерісін қарастырады (бейнеконференция, интернет желісімен хабар алмасу, телефон аппараты арқылы келіссөздер) атап өтуге болады. «On-line» режиміндегі оқу сабактары оқытушы мен білім алушы арасындағы асинхронды тілдесудің (электрондық пошта, кейіннен қорытынды бақылау тапсырумен оқытушының тапсырмасы бойынша білім алушының Силлабус оқу бағдарламасы бойынша) оқу іс-әрекеті процесін қарастырады.

Сонымен қатар, қашықтықтан оқыту барысында заманауи педагогикалық технологияларды тиімді пайдалана отырып, «интернет платформа Zoom» режиміндегі сабактар білім алушыларға өндірістен қол үзбей өз бетімен білім алуға, дәстүрлі әдістемелер мен өзекті технологияларды біріктіруге, жұмысты өз бетінше ұйымдастыруға және жоспарлауға, білім алуға және талдауға, ақпаратты іздеуге және іріктеуге, шешімдер қабылдауға, жобаларды таныстыру дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Курс бағдарламасы біліктілікті арттырудың құзыреттілік моделіне бағытталып, заманауи білім беру технологиялары мен интерактивті оқыту формаларын пайдалану арқылы қол жеткізілген іс-әрекет тәсілдерін көздейді.

Қашықтықтан оқытуудың уақыт пен кеңістікке тәуелсіз үдеріс екеніне, сандық технологиялар арқылы өз бетінше ұздіксіз білім алып, сан алуан ақпаратпен алмасу мүмкіндіктерінің болуына, әлеуметтік жағдайына қарамастан еліміздің түкпір-түкпіріндегі білім, ғылым жаңалықтарымен танысып, өз бетінше игеру құқығының бар екеніне, өзіндік мақсат-міндеттері және білімалушыларға өз бетімен оқып-үйренуге негізделген – технологиялардың тиімділігін арттырудың аса қажеттілігіне тағы бір мәрте көз жеткізілді. Сабак өткізу барысында қашықтықтан оқыту технологиясының даму заманында ең алдымен оқытушының басты алдына қойған мақсаты мен міндеті болуы тиіс. Мен, оқытушы әдіскер ретінде оқытушылардың қашықтықтан білім беру сабактарын тартымды, тиімді, түсінікті етіп өткізулерін жөн көремін. Өйткені, қазіргі заман талабына сай бәсекеге қабілетті жан-жақты зерделеу өткізе отырып, сабак барысында төмендегідей ақпаратты технологияларды қолдана білуіміз керек. Атап айтсақ: инновациялық әдістердің ең негізгісінің бірі – «интерактивті оқыту әдісі». Бұл әдістің негізгі қағидасы – педагогикалық қарым-қатынас пен қарым-қатынас диалогі арқылы жеке тұлғаны қалыптастыра отырып дамыту негізінен тұрады.

Қашықтықтан оқыту сабак барысында диалог түрінде білім алушылармен пікірлесу – олардың сөздік қорын, ойлау қабілеттерін сейлеу мәдениетін арттыру. Яғни интерактивті оқыту әдісі – оқытушы мен білім алушылардың қарым-қатынасы тікелей жүзеге асыра білу.

Интерактивті оқытуудың мәні бұл – барлық білім алушылар таным үрдісімен қамтылады, олар өздерінің билетін және ойлайтын нәрселері арқылы түсінуге және қарсы пікір айтуды мүмкіндік арқылы көрсетеді. Таным үрдісінде, оқу материалын игеруде, білім алушылардың біріккен әрекеттері мынаны білдіреді: әр білім алушы өзінің білім деңгейіне қарай білім, идея, әрекет ету тәсілдерімен алмасуды ұздіксіз пайдалана алады. Бұл үрдіс мейірімділік пен өзара бір-біріне қолдау көрсету мақсатында іске асырылады. Оқытушы қашықтықтан сабак беру барысында интерактивті әдіс-тәсілдерді қолдану кезінде төмендегідей ескертулерді жадынан есте шығармауы тиіс:

- білім алушылардың еркіндігі мен құқықтары сақталуы;
- білім алушылардың сабак кезінде өз-өзін көрсетуге жағдай жасау;
- оқытушы өз тарапынан білім алушыларға педагогикалық-психологиялық қолдау көрсету.

Қазіргі білім беру саласында оқытуудың озық технологияларын менгермейінше, сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Оқытушы қашықтықтан сабак өткізу барысында жаңа технологияны игере отырып, интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани азаматтылық, адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Әрбір оқытушы – әдіскер маман құнделікті жұмыс барысында өзін-өзі дамытып, оқу үрдісін тиімді ұйымдастыруына бағыт-бағдар іздеуі керек. Себебі, жаңа технологияларды игеру арқылы оқытушы пәннің қәсіби маманы ретінде көрсете алады. Сондай-ақ, білім алушылардың бойынан бәсекелестікті саяси-экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылықты талап ету керек. [2]. Мен, оқытушы-әдіскер маман ретінде білім беруде жаңалыққа,

жаны құмар шығармашылықпен жұмыс істейтін білім алушылардың білігі мен білімі жоғары тұлға ретінде тәрбиелеуді жөн санаймын. Өйткені, қазіргі кезде бүкіл әлемде жүргізіліп жатқан қашықтықтан оқыту үрдістері қоғамның білім беру мекемелерінде қойылатын жаңа талаптарының бірден бірі. Менің оқытушы-әдіскерлік басты алдыңдағы міндет – біліктілігін арттыру курсының білім алушыларының дамуына жағдай жасап, халықпен жұмыс жасай алатын өздеріне сенімді қызметкер болуға психологиялық бағыт-бағдар беру. Өйткені, қазіргі кезде қашықтықтан оқыту технологиясы жаңа мазмұн мен жаңа әдістер жүйесіне ауадай қажет.

Қазіргі таңда КР ПМ М.Бекебаев атындағы Ақтөбе заң институтында қашықтықтан оқыту барысында заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігі өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Өйткені күнделікті жұмыс барысында технология мен әдіс тәсілдің ара-жігін ажырату да қарапайым оқытушы үшін кейде қын болып жатады. Сондықтан педагогика ғылымында білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеудің міндеті жан жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан, жаңа технология бойынша әдістемелік жүйенің басты бөлігі оқыту мақсаты болып табылады.

Бұл әдістемелік жүйенің басқа бөліктерінде «мазмұн, әдіс, оқыту түрі мен құралдарының» өзара байланысы қалпында өзгертулған талап етеді. Мұны орындау үшін мына ұстанымлар жүзеге асуы тиіс.

Білім алушылардың өзіндік іздену іс-әрекетінің әдістерін менгеру талап етіледі. Өйткені бұл әдістердің күнделікті пайдаланып жүрген оқыту әдістерінен айырмашылығы бар. Яғни, жаңа жағдайдағы қашықтықтан білім беру «оку әдістемесі» деп отырғанымыз: «білім алушы-оқытушы» ұстанымының өзара тығыз байланыстығы. Демек, мұнда бірінші орында білім алушы тұрады және оның өз бетінше білім алуындағы белсенділігіне басты назар аударылады.

Қашықтықтан оқытудың негізгі түрлері: оқытудың дербес және топтық түрлері табылады. Бұл жерде алға қойылатын басты мақсат – білім алушыларға деген сенім, оның өз ісіне жауап беру мүмкіндігіне сүйеніп беделі мен қадір қасиет сезімін дамыту. Қашықтықтан оқыту заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігі мен мақсаты ғана бойынша «оқытуды ізгілендіру» талапты қанағаттандыра алмайды, сондықтан білім алушылардың өзбетімен білім алуына аса бейімделген тезистер мен ситуациялық тапсырмалар беріледі. Білім алушылардың білім, білік, дағдыларын жетілдіру үшін оқытудың жаңа технологиясы негізінде дифференциалдық және дербес деңгейлік ұстанымдарының талаптарына сәйкес өткізілетін әр түрлі сабакқа арналған жаңа тезистер арқылы тест сұрақтары қамтылады. Қашықтықтан оқыту заманауи педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігінің жоғары білім деңгейін көрсету мақсатында сабакта тиімді әдістерді көбірек қолдану керек, сабак барысында тезистер мен ситуациялық тапсырмалар, бақылау сұрақтары яғни дайындалған силлабус оку бағдарламасы дұрыс пайдаланылса, білім алушылар сабакқа саналы және белсенді түрде қатысады, алған білімдері де берік болады. Сондықтан да білім алушылардың білімін арттыру үшін қашықтықтан оқыту сабакында жана технологияның элементтерін қолдана білу керек.

Мақаламды қорыта келе тобықтай сөздің түйінін қойғым келеді. Яғни ашық онлайн-курсы отандық оқытушылар үшін оқытудың тиімділігін қарастыруымен тиімді әрі пайдалы екендігіне көз жеткіздік. Себебі, қашықтықтан оқытудың ерекшеліктері мен түрлерін зерттеп, онлайн-сабактардың оку үдерісін жоспарлауды, оку жетістіктерін бағалауды ұйымдастыруды үйрендік. Заманауи қашықтықтан оқыту технологияларын тиімді пайдалану қазіргі заман талабы болса, оны ұйымдастыруды оқытушы-профессорлық құрамның біліктілігі жоғары, зияткерлік және кәсіби деңгейі жоғары деңгейде дамыған болуы өте маңызды! Әр оқытушы күнделікті қашықтықтан оқыту сабак барысында өз ісін зерттеп, жаңашыл әдіс-тәсілдермен білім алушының білім сапасын арттыруы ақпараттық технология арқылы жүзеге асуруды мақсат етуі қажет.

Әдебиеттер

1. **Ишанғалиева А.М.** Құзыреттілік – білім мен мүмкіндіктің бірігуі // Қашықтықтан оқыту әдістемесі. — 2021— № 2. — 34-б.
2. **Бабаев С., Қазиева К.** Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар – талапшаш мұғалім еншісі // Қашықтықтан оқыту әдіс-тәсілдері. — 2021. — № 4. — 25-б.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бұкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты жалпы заң пәндері кафедрасының ага оқытушысы, құқық магистрі, полиция подполковникі

Старший преподаватель кафедры общих юридических дисциплин Академического юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаяева, магистр права, подполковник полиции

Senior lecturer of the Department of general legal disciplines of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, master of law, Lieutenant Colonel of police

Е.И. ИСИБАЕВА / E.I.ISIBAEVA

К. Жұбанов атындағы Ақтөбе өнірлік мемлекеттік университетінің құқықтану кафедрасының доценті, тарих гылымдарының кандидаты

Доцент кафедры правоведения Академического регионального государственного университета имени К. Жубанова, кандидат исторических наук

Associate professor of the Department of Law of Aktobe Regional State University named after K. Zhubanov, candidate of historical sciences

Жоғары білім беруді цифрландыру: болашағы мен тәуекелдері

Мемлекеттік қызметтің сапасы, ең алдымен, нәтижемен, яғни Конституциямен және басқа да нормативтік құқықтық актілермен қамтамасыз етілген азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру дәрежесімен сипатталады.

Түйінді сөздер: ақпараттандыру, цифрландыру, жаңа технологиялар, инновациялық технология.

Цифровизация высшего образования: перспективы и риски

Качество государственной службы характеризуется, прежде всего, результатом, то есть степенью реализации прав и свобод граждан, обеспеченных Конституцией и другими нормативными правовыми актами.

Ключевые слова: информатизация, цифровизация, новые технологии, инновационные технологии.

Digitization of higher education: prospects and risks

The quality of Public Service is characterized, first of all, by the result, that is, the degree of realization of the rights and freedoms of citizens guaranteed by the Constitution and other normative legal acts.

Key words: informatization, digitalization, new technologies, innovative technologies.

Ақпараттық революция тез арада қазіргі қоғамның өміріне еніп, оның өмірінің әртүрлі салаларының жұмысын түбегейлі өзгерту. Ақпараттық революцияның негізгі компоненттерінің бірі ретінде цифрландыру білім беру жүйесінің механизміне берік еніп қана қоймай, сонымен бірге бұл механизмді, білімнің мәні мен сипатын түбегейлі өзгерту. Егер біз білім беру категориясын классикалық түсіну туралы айтатын болсақ, онда бұл білім алушының игеруі керек білім. Білім басқа қызмет түрлерінен бұрын болады және жеке тұлғаны әлеуметтендіруде де, қоғамның дамуы мен оның ілгерілеуінде де маңызды фактор. Қазіргі қоғам өміріндегі окуорнының рөлі артып келеді. Бірақ білім берудің мазмұны мен формалары нақты тарихи сипатқа ие және дамудың осы кезеңіндегі қоғамның дүниетанымы мен ерекшеліктерін көрсетеді[2].

Бүтінгі қоғамды ақпараттық және постмодерндік деп сипаттауга болады. Қазіргі білім берудің міндеті-оны үйрету және заманауи ақпараттық және техникалық құралдардың дағдыларын пайдалану. Цифрландыру ұғымы дәл осы процестермен байланысты.

Айқын дәлелдерге қарамастан, цифрландыру тұжырымдамасын егжей-тегжейлі қарастырайық. Бір жағынан цифрландыру көбінесе сандық технологияларды әртүрлі салаларға

енгізуді, ақпаратты сандық түрге айналдыруды білдіреді. Білім беру саласында мысал ретінде «Аналогты» жиынтығын, оқытушының қағаз есептерін және түрлі сервистерді электрондық жеке кабинеттерге ауыстыруды немесе әртүрлі ақпаратты біріктіретін компьютерлік жүйелердің арнайы бағдарламаларында деректерді сақтау үшін оқытушының қызметкердің оқу есебін жүргізуден қағаз нұсқасына (немесе кәдімгі файлға) ауысуын көлтүрге болады. Бұл жағдайда цифрандыру ұғымы, әдетте, процестерді жеңілдету мен жеделдетумен, сондай-ақ шығындарды төмендетумен байланысты. Сонымен қатар, цифрандыру көбінесе компьютерлендірумен шатастырылады, кейде бұл терминдерді синоним ретінде қолданады. Олар іс жүзінде тығыз байланысты. Олардың арасындағы айырмашылық неде? Негізінен ақпараттық арналардың, ақпараттық инфрақұрылымның сипаты мен сапасының өзгеруімен байланысты компьютерлендіруді жүйелік және функционалды сипаттағы цифрандырудың неғұрлым құрделі процесінің бөлігі ретінде қарастыруға болады[2].

Кез келген саладағы цифрандыру адамның алдына қойылған міндеттерді шешуге, нәтижені болжауға көмектеседі. Цифрандырудың қазіргі кезеңінде сөздің қатаң мағынасында көбінесе ақпараттық және компьютерлік технологияларды кеңінен жүйелі қолдану азаяды. Алайда, сандық әдістер, барлық жаңа әдістер сияқты, қолданушыдан сандық дағдыларды қажет ететінін туғында керек. Бұған ақпараттық технологияларды игеру техникасы ғана емес, сонымен қатар сандық жүйелердің ерекшеліктерін белу, осындағы жүйелердің артықшылықтарын пайдалану дағдылары және тіпті цифрандыру процесіне деген эмоционалды компонент кіреді. Әйтпесе, жаңа сандық функционалдылықты пайдалану дағдылары болмаған жағдайда, әсер керісінше болуы мүмкін. Сандық құзыреттілік маманды заманауи технологияларды қолданудың жаңа деңгейіне шығарады. «Цифрандыру» (ағылш. Didgital-сандық) – бұл әлеуметтік, экономикалық, мәдени ортадағы, ғылым мен білім берудегі өзгерістермен, цифрандырудың қоғамның барлық салаларына енүімен сипатталатын жаһандық процесс. Сонымен бірге, «Цифрлық» қоғамда адамдар сандық құралдарды қолдана біліп қана қоймай, оларды үнемі қолданады, өйткені олар күнделікті өмірімен және жұмысымен тығыз байланысты.

Цифрлық әлем кез-келген әрекетті икемді және өте динамикалық жүйелердің жағдайларына бейімдеуі керек, сондықтан бәсекеге қабілетті болуы керек. Осылайша, бүгінгі Цифрандыру – бұл цифрлық технологияларды өмірге енгізу ғана емес, қоғамдық қатынастардың сипатына белсенді әсер ететін қоғамның даму үрдісі. Бұл құбылыс екішты. Бұл білім беру саласында айқын көрінеді.

Сандық түрлендіру білім беру кеңістігінде көптеген мүмкіндіктер ашатыны анық. Біріншіден, жаңа перспективалар, ең алдымен, білім беру мен оқытушының мазмұнына, оны дамыту жолдарына қатысты. Интернеттің дамуы арқасында оқытушылар мен білім алушылар үшін ақпараттық кеңістікке, соның ішінде өздігінен білім алуға еркін қолжетімділік бар. Ашық қол жетімділік 20 ғасырдың аяғында ғылыми басылымдардағы монополияларға балама ретінде пайда болды. Тегін қол жетімділік дегеніміз-әр қолданушы үшін ғылыми басылымдар мен оқу әдебиеттерінің толық мәтіндеріне шексіз ақысыз қол жетімділік. Бұл ақпарат тұтынушыда оқу, көшіру, зерттеу ақпаратын тарату және оны заңмен қарастырылған басқа мақсаттарда пайдалануға техникалық, қаржылық немесе заңды шектеулер жоқ дегенді білдіреді.

Жаңа технологиялар электронды оқулықтарды, білім беру мекемелерінің веб-сайттарында жарияланған электронды білім беру ресурстарын және сандық түрде ғана емес, сонымен қатар пән мазмұнын біртіндеп оқыту мен игерудің жолын анықтайтын компьютерлік білім беру бағдарламаларын автоматты түрде басқаруға мүмкіндік береді. Бір жағынан, инновациялық технологияларды енгізу міндетті түрде оқыту мен оқыту әдістерін өзгертуді талап етеді, ал екінші жағынан, көптеген әлеуметтік тәжірибелер мен гуманитарлық-демократиялық бастамаларды цифрлық трансформация процестері қолдауы мүмкін. Соңғысы-цифрандырудың ең құнды активі. Осылайша, инклузивті білім беру мүмкіндіктері әртүрлі, соның ішінде ерекше, білім беру қажеттіліктерін қанагаттандыру және оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып көнектіледі[4].

Цифрлық технологияларды енгізу оқытудың мазмұны мен әдістерінің дамуына ғана емес, сонымен қатар бүкіл оқытуды ұйымдастыруға түбегейлі әсер етеді. Цифрландыру білім берудің неғұрлым икемді жүйесін қалыптастыруға, жеке білім беру және кәсіптік жол картасын жасауға ықпал етуге, сондай-ақ басқару рәсімдерін неғұрлым ашық және реинжинириングке жататын етуге тиіс.

Жоғары білім – бұл ең алдымен жоғары зияткерлік және мәдени құндылықтарды дамыту, жаһандық проблемалардың шиеленісінде жағдайында маманға қажет зияткерлік бағажды байыту екенін есте ұстаған жөн. Білім беруді цифрландыру, әрине, жақсы, бірақ айта кету керек, онлайн курстар кез-келген жоғары оку орындарында білім алудың міндепті белгі болуы керек, бірақ олар дәстүрлі білімді толығымен алмастыра алмайды. Интернеттегі оқыту екінші және одан кейінгі жоғары білім алу үшін қолайлыш[5,11].

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» 2015 жылғы 24 қарашадағы № 418-В Заны (2021.02.01. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
2. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығы.
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсанындағы № 827 қаулысымен «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
4. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 9 маусымдағы №6001-18-7-6/188 Қазақстан Республикасының «электрондық үкіметі» порталы арқылы берілген электрондық талап арыздарды және басқада электрондық құжаттарды қабылдау және есепке алу тәртібі туралы нұсқаулық.
5. *Шарипбаев А.А., Омарбекова А.С., Кинтонова А.Ж.* Инструментальные средства разработки электронных учебников//Вестник национальной академии наук Республики Казахстан.2012с.11.

Қазақстан Республикасы ПМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы ПБ кәсіби-психологиялық дайындық және басқару кафедрасының доценті, PhD докторы

Доцент кафедры профессионально-психологической подготовки и управления ОВДАлматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова, доктор PhD

Associate Professor of the Department of Professional Psychological Training and Management of the Department of Internal Affairs Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov, PhD

Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы құқық қолдану қызметінің жекелеген аспектілері

Мақала мемлекеттік автоинспекция бөлімшелерінің бұқаралық іс-шараларды өткізу кезеңінде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етудің жекелеген аспектілерін, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің дайындалған және басқа кезеңдеріндегі жеке тактикалық әрекеттерді қарастыруға арналған.

Түйінді сөздер: қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету, жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету, қоғамдық қауіпсіздік, жол қозғалысы.

Отдельные аспекты правоприменительной деятельности в сфере обеспечения безопасности дорожного движения

Статья посвящена рассмотрению отдельных аспектов обеспечения общественного порядка подразделениями Госавтоинспекции в период проведения массовых мероприятий, отдельным тактическим действиям на подготовленном и иных этапах обеспечения общественной безопасности.

Ключевые слова: обеспечение общественного порядка, обеспечение безопасности дорожного движения, общественная безопасность, дорожное движение.

Certain aspects of law enforcement activities in the field of law enforcement ensuring road safety

The article is devoted to the consideration of certain aspects of ensuring public order by State Traffic Inspectorate units during mass events, individual tactical actions at the prepared and other stages of ensuring public safety.

Keywords: ensuring public order, ensuring road safety, public safety, road traffic.

Продолжая тему парковочных мест, считаем практически обоснованной необходимость регулирования вопросов привлечения к ответственности лиц в случаях уклонения ими от уплаты за парковку в местах, оборудованных специальными сертифицированными устройствами, предназначенными для взимания оплаты за парковку и учета времени парковки транспортных средств. Данный вид административного правонарушения нашел свое законодательное закрепление путем принятия Закона Республики Казахстан от 5 мая 2015 года № 312-В ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам естественных монополий и регулируемых рынков» [1]. В соответствии с данным правовым актом ст.597 КРКоАП «Нарушение правил остановки или стоянки транспортных средств» была дополнена частями 4-1 и 4-2, предусматривающими ответственность за уклонение от уплаты за парковку [2]. Речь идет о местах, оборудованных специальными сертифицированными устройствами, предназначенными для взимания оплаты за парковку и учета времени парковки транспортных средств, определенных местными исполнительными органами областей, городов республиканского значения и столицы.

В частности, в целях развития города Алматы решением внеочередной XLVII-й сессией маслихата города Алматы V-го созыва № 394 от 10 декабря 2015 года утверждена Программа развития «Алматы – 2020» [3]. Программа охватывает все основные направления развития города, в том числе общественную безопасность и правопорядок, инфраструктуру, экологию. В числе основных целей развития города Алматы определены снижение уровня загруженности дорожной сети; повышение мобильности и доступности общественного транспорта; понижение уровня атмосферного загрязнения. В рамках данной Программы Акиматом города Алматы ведется работа по созданию сети платных автопарковок с целью формирования единой системы организации

Қазақстан Республикасы ПМ М. Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы,
№ 1, 2021

платных автостоянок (автопарковок), созданию инфраструктуры с соответствующими возможностями обеспечения современного качества оказания услуг по обеспечению безопасности дорожного движения, устраниению несанкционированных мест парковок, искусственных ограждений в общественных местах, увеличения объема пропускной способности дорожной сети, снижения нагрузки на нее, а также уровня загрязнения окружающей среды на территории города Алматы. В соответствии с Земельным кодексом Республики Казахстан [4], Законом Республики Казахстан «Об особом статусе города Алматы» [5] и другими нормативными правовыми актами разработаны Правила организации платных автостоянок (автопарковок) города Алматы, утвержденные постановлением Акимата города Алматы от 14 ноября 2011 года № 4/975 [6]. Согласно данным Правилам автостоянки (автопарковки) города Алматы подразделяются на два вида собственности: 1) коммунальная автостоянка (автопарковка) – автостоянка (автопарковка) организованная уполномоченным органом, находящаяся в коммунальной собственности города Алматы и переданная в установленном законодательством порядке в управление эксплуатирующей организации; 2) частная автостоянка (автопарковка) – автостоянка (автопарковка), организованная негосударственным юридическим лицом или индивидуальным предпринимателем, имеющим право собственности на земельный участок либо право землепользования в соответствии с целевым назначением [6]. В целях улучшения пропускной способности и уменьшения нагрузки на улично-дорожную сеть в городе Алматы проведены работы по внедрению системы платных парковок тротуарного и площадочного типа. Так, в 2017 году завершены работы по оформлению государственных актов по 747 земельным участкам на 10000 парковочных мест, установлено 98 паркомата [3].

Постановлением Акимата города Алматы от 4 мая 2016 года № 2/168 «Об организации по оборудованию, благоустройству и эксплуатации платных коммунальных автостоянок (автопарковок) тротуарного типа города Алматы», ТОО «Алматы спецтехпаркинг сервис» с 21 июня 2016 года запустил pilotный проект по внедрению единой автоматизированной системы парковочного пространства в городе Алматы.

Для реализации технического обеспечения взаимодействия по передаче информации по оплате парковочных мест с целью выставления штрафов в случае неуплаты разработан Меморандум о сотрудничестве и взаимных обязательствах между Акиматом города Алматы, Департаментом полиции города Алматы и ТОО «Алматы спецпаркинг сервис». Фиксирование транспортных средств на парковочных местах осуществляется инспектором с помощью комплекса «Паркнет». Серверная часть комплекса «Паркнет» осуществляет распознавание фотоизображения, хранение переданной информации в базе данных. В связи с тем, что нарушение правил пользования платными парковками тротуарного и площадочного типа, влекущего ответственность в соответствии с ч.4-1 ст.597 КРКоАП, является наиболее распространенным, целесообразно подключение системы обмена данных ТОО «Алматы спецпаркинг сервис» к Центру обработки данных по нарушению Правил дорожного движения отдела административной практики УАП Департамента полиции г.Алматы. Это значительно сократит время для установления владельцев автотранспорта, ускорит процесс доставки уведомления владельцу автотранспортного средства по месту его регистрации. Одновременно с этим, процесс фиксирования на парковках автотранспортных средств сотрудником ТОО «Алматы спецпаркинг сервис» с использованием мобильного планшета не обеспечивает принципиальность и объективность, поскольку не исключен человеческий фактор. В рамках проводимой сегодня цифровизации вопрос об использовании новых информационных технологий и технических средств, исключающих коррупционную составляющую, особенно актуален. С учетом предлагаемого внедрения способа фиксации правонарушения, влекущего ответственность по ч.4-1 ст.597 КРКоАП, предлагаем в пп.2) п.1 ст.807 КРКоАП после слов: «...в автоматическом режиме» добавить «атакже приборами фиксации, работающими в полуавтоматическом режиме..».

Таким образом, штраф в соответствии с ч.4 ст.597 КРКоАП будет оформляться в виде предписания о необходимости уплаты штрафа, о чем владелец автотранспортного средства будет

надлежащим образом уведомлен (путем автоматической конвертации и рассылки информации).

Все это позволило повысить пропускную способность на дорогах города, с возможностью обеспечения безопасности движения транспортных средств и пешеходов, т.к. все устанавливающиеся парковочные места анализируются и изучаются управлением административной полиции ДП г. Алматы и акиматом.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 5 мая 2015 года № 312-В ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам естественных монополий и регулируемых рынков».
2. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-В ЗРК.
3. Программа развития «Алматы – 2020». Утверждена решением внеочередной XLVII-й сессией маслихатагорода Алматы V-го созыва № 394 от 10 декабря 2015 года.
4. Земельный кодекс Республики Казахстан от 20 июня 2003 года № 442-П.
5. Закон Республики Казахстан от 1 июля 1998 года № 258-І «Об особом статусе города Алматы».
6. Постановление Акимата города Алматы от 14 ноября 2011 года № 4/975 «Об утверждении Правил организации платных автостоянок (автопарковок) города Алматы».

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының кәсіби-психологиялық даярлық және ПО басқару кафедрасының ага оқытушысы, полиция подполковнигі

Старший преподаватель кафедры профессионально-психологической подготовки и управления ОВД Актибинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М. Букенбаяева, подполковник полиции

Senior lecturer of the Department of professional and psychological training and management of the Department of internal affairs of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, Lieutenant Colonel of police

ПО қызметке алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуінің түсінігі мен мәні

Мақалада бейімделу тұжырымдамасы, осы терминнің әртүрлі ғылыми аспектілерде колданылу тарихы талқыланады, ішкі істер органдарына алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделу тұжырымдамасы көлтіріледі, олардың негізгі ағымдары негізгі бағыттар анықталады, ішкі істер органдарына алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімдеу жүзеге асырылады.

Түйінді сөздер: бейімделу, кәсіп, кәсіби бейімделу, басқару, кәсіби және әлеуметтік-психологиялық сенімділік.

Понятие и сущность профессиональной адаптации лиц, впервые принятых на службу в ОВД

В статье рассматривается понятие адаптации, история использования данного термина в различных научных аспектах, приводится понятие профессиональной адаптации лиц, впервые принятых на службу в органы внутренних дел, выделяются основные направления, в русле которых происходит профессиональная адаптация лиц, впервые принятых на службу в органы внутренних дел.

Ключевые слова: адаптация, профессия, профессиональная адаптация, лица, управление, профессиональная и социально-психологическая надежность.

The concept and essence of professional adaptation of first-time recruits to the police

The article discusses the concept of adaptation, the history of the use of this term in various scientific aspects, provides the concept of professional adaptation of persons first employed in the internal affairs bodies, highlights the main directions in which the professional adaptation of persons first employed in the internal affairs bodies takes place.

Keywords: adaptation, profession, professional adaptation, persons, management, professional and socio-psychological reliability.

Адамның бейімделу проблемасы көп өлшемді тәсілмен және оларды зерттеу нәтижесінде қойылған әр түрлі екпінмен сипатталатын мәселелерге жатады. Бейімделуді ғылыми зерттеудің бастапқы кезеңі биология және медицина саласындағы жұмыс болды, өйткені бұл ғылымдарда организмдердің қоршаған ортамен карым-қатынасын зерттеу әрекеттері өте ерте пайда болды. Жалпы биологиялық интерпретацияда адаптация дегеніміз тірі организмнің үнемі өзгеріп отыратын қоршаған орта жағдайларына бейімделуін қамтамасыз ететін процесс және механизмдер жүйесі. Бұл табиғи көрініс, өйткені адам ең алдымен биологиялық процестерге бағынады. Биологиялық және физиологиялық табиғат – бұл жеке адамның сыртқы ортамен өзара әрекеттесуіне тікелей жауап беретін барлық психикалық және әлеуметтік іс-әрекеттің негізі.

Бейімделу (лат. Adaption) – бейімделу. Бейімделу қабілетінің өзі – тіршілік материясының әмбебап қасиеті, ол тіршілік процестерінің болуы мен өзара байланысының негізі болып табылады. Адаптация организмнің қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі мен қоршаған ортамың организммен көрі әрекеттесуі арасындағы тепе-тендікті қамтамасыз етеді.

«Бейімделу» ұғымы әр түрлі жолмен түсіндіріледі: тірі организмнің (тірі материяның) қарапайым бейімделуінен қоршаған ортага және адамның ең күрделі әлеуметтік және кәсіби бейімделуіне дейінгі әрекет, бұл, ең алдымен, белгілі бір субъектінің (тұлғаның, топтың, ұжымның және т.б.) қоршаған ортамен өзара әрекеттесу процесі, мұнда қоршаған орта әр түрлі салалардың: табиғи, экономикалық, әлеуметтік, моральдық және т.б.

«Бейімделу» терминін Чарльз Дарвин табиғи сұрыпталу әсеріндегі түрлердің эволюциясын қарастыра отырып, материяның бейімделу процестері мен осы индивидтерге жататын биологиялық түрдің дамуын байланыстыра отырып қолданды. Дж.Буффон, Ч.Дарвин, Дж.Б зерттеулерінің арқасында Ламарктің бейімделу проблемасы теориялық және эмпирикалық негізге ие болды, сол арқылы «бейімделу» терминінің аясын кеңейтті. Бейімделудің биологиялық тұжырымдамасын организмнің қоршаған орта жағдайына бейімделуі ретінде кең түсіндірумен қатар, организм мен қоршаған органдың өзара әсері мен өзара тәуелділігін қамтитын, сонымен қатар, тар түсінігі бар бейімделу қоршаған органдың жағдайларын өзгертетін және қолданатын ішкі жүйенің белсенді қызыметі жоқ қоршаған органдың жағдайына бейімделу ретінде көрінсе, кең мағынада бейімделу – қоршаған ортаға бейімделу. Әдетте, бейімделудің биологиялық (психофизиологиялық) және психологиялық аспектілері ажыратылады, ал адамдардағы бейімделу процестерінің сапалық бірегейлігі олардың белсенді, жеке және әлеуметтік-делдалдылығынан тұрады, бұл ерікті (саналы) бақылауға мүмкіндік береді, оның ішінде психофизиологиялық бейімделу реакцияларының саны.

Адамның бейімделу қабілеті басқа тіршілік иелерінің мүмкіндіктерінен едөуір асып түседі, өйткені әлеуметтену, мәдени стандарттарды игеру, саналы таңдау және әлеуметтік байланыстар мен қатынастар жүйесіне қосу процестерімен дәлелденген. Адамды бейімдеу үшін тәрбие, жалпы білім беру, физикалық және психикалық денсаулық, кәсіби дайындық ерекше маңызға ие. Сонымен, даму барысында адам ең алдымен «адам – табиғи орта», содан кейін ғана «адам – әлеуметтік орта» сферасына бейімделеді.

Бейімделу қабілеті – бейімделу – тіршілік материясының әмбебап қасиеті, ол тіршілік процестерінің болуы мен өзара байланысының негізі болып табылады. Бейімделу организмнің қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі арасындағы тепе-тендікті және керісінше қоршаған органдың организммен өзара байланысын қамтамасыз етеді. Адам бейімделу кезінде сыртқы ортаға бейімделіп, қоршаған органды өзінің мүмкіндіктеріне қарай бейімдейді деп айтуға болады. О.И. Зотов пен И.К. Кряжева «... адамның бейімделуі – бұл планетаның физикалық, химиялық, биологиялық жағдайларына бейімделу емес, керісінше оның техносферағы мен ноосфераға бейімделуі, өйткені сыртқы ортандың кез-келген факторы қазіргі адамға тек әсер етеді өндірістік қатынастардың барлық жиынтығы арқылы сыну ... »[1].

Мұндай адамның әлеуметтік факторларға әсер ету қабілеті адамның жоғары жүйке және ақыл-ой әрекетінің жоғары бейімделу қабілеттерінде жасырылады, өйткені олар әлеуметтік ақпаратты өндеуде және табиғи және әлеуметтік орта факторларының субъективті көрінісінде шешуші рөлге ие. Бейімделудің ең жоғарғы деңгейі – «адам – әлеуметтік орта» қатынастар сферасында бейімделу, т.а. әлеуметтік бейімделу. Әрине, бұл табиғи бейімделуден айтарлықтай өзгеше. Бұл шынымен де солай, өйткені адам әлеуметтік өмірге ене отырып, дәл осы әлеуметтік өмірдің әртүрлі тәжірибесін алады. Осу, әлеуметтену жолынан өтіп, «сынақ пен қателік» арқылы тұлға ретінде қалыптасқан адам қоршаған орта жағдайларына және жалпы жағдайға сәйкес келетін мінез-құлықтың әртүрлі стильдерін қалыптастырады. Сондықтан, И.А.Милославов, «бұған көбіне бұрын қалыптасқан тұжырымдамалар мен идеялардан, көзқарастардан, құндылық бағдарларынан бас тарту, өзгерген жағдайларға сәйкес келетін жаңаларын иемдену жүреді» [2].

Бейімделудің психологиялық аспектісі адамның тұлға ретінде қоғамдағы тіршілікке осы қоғамның талаптарына және олардың қажеттіліктеріне, мотивтеріне, бейімділіктері мен мүдделеріне сәйкес бейімделуінен тұрады. Әлеуметтік бейімделуге өмір сұру жағдайларына бейімделу, әлеуметтік топ (халық, кәсіби топ), отбасы, еңбек ұжымы және т.б. сияқты маңызды компоненттер кіреді. Осы жағдайлардың кез-келгені өзгерген кезде, бейімделу тетіктерінің шиеленісі, қоршаған ортаға жеке адамға жоғары талаптарды ескере отырып, бейімделу процестерін қайта құру жүреді. Жеке тұлғаны әлеуметтендіру – бұл қоғамдағы және нақты ұжымдағы жеке тұлғаның бейімделуінің қажетті компоненті, сонымен бірге, бейімделу – толығырақ әлеуметтенудің тәсілдерінің бірі, өйткені тұлға әлеуметтік қатынастар жүйесіне белсенді түрде қатысады, іс-әрекеттің әлеуметтік дамыған әдістерімен оқиды. Қызметкер мен

ұйымның өзара бейімделуі немесе еңбекке бейімделу процесі негұрлым сәтті болады, соғұрлым ұжымның нормалары мен құндылықтары жеке қызметкердің нормалары мен құндылықтары болған сайын немесе соғұрлым тезірек болады, өзінің ұжымдағы әлеуметтік рөлін қабылдайды және игереді [3].

Кәсіби бейімделу дегеніміз – ол үшін жаңа еңбек жағдайларына бейімделу, оның кәсіп шенберіндегі құндылық бағдарларын менгеруі, ондағы мотивтер мен мақсаттарды білуі, адамның ішкі нормалары мен кәсіби топтардың жақындастырылуы, олардың ассимиляциясы. Кәсіби қызметтің компоненттері (оның міндеттері, пәні, әдістері, құралдары, нәтижелері, шарттары). Ол полиция қызметіне алғаш қабылданған адамдарды қызметкерлердің, олардың ұжымының әлеуметтік өміріне бейімдеуде, жұмыстағы әріптестерімен қарым-қатынасты қалыптастыруды және осы қатынастарға қанағаттанудың жеткілікті жоғары деңгейінде көрінеді.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде «кәсіби бейімделу» ұғымы кәсіптік бағдар беру мәселелерін қарастыруға байланысты жіңінештеседі. Бұл жағдайда кәсіби бейімделу кәсіптік бағдар берудің құрамас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылады. Іс-әрекеттің ішкі механизмдері және жүйеде кәсіби бейімделудің орны.

Кәсіби бейімделу әлеуметтік бейімделудің бір түрі ретінде субъектілік («адам-кәсіп» кіші жүйесі) және әлеуметтік-психологиялық («адам – адам» және «адам – ұжым» кіші жүйесі) жақтары бар. Бұл өзара байланысты тараңтар біртұтас адаптация процесінің екі элементі болып табылады, олар бір-бірін толықтыра отырып, бір уақытта жүреді, ал бейімделудің әр аспектің салыстырмалы түрде тәуелсіз.

Полиция бөліміне алғаш рет қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуі олардың жаңа орта жағдайларына сәйкес келетін мінез-құлық және өзара әрекеттесу модельдерін қалыптастырудан көрінеді, т.а. қызметкер қызмет ету жағдайына, ПО жүйесінде жұмыс істеуге, кәсіби қызметтің талаптарына бейімделеді (белгілі бір деңгейде кәсіби білім, білік және дағыларды игеру, жұмыскердің жеке басының қажетті кәсіби қасиеттері қалыптасады, бұл шарт болып табылады) осы мамандықты ойдағыдай игеру. Осылайша, негізгі үш бағыт бар, олардың ішінде істер органдарына алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуі жүреді. Мұндай қызметкер полиция бөліміндегі қызметтің қағдайына (жарғылық қатынастар, еңбек қызметінің өзі: тәртіптік талаптар, антпен байланысты жауапкершілік, киімнің белгілі бір формасы, қатар қызмет ету, бастықта бағыну), кәсіби талаптарға бейімделеді. өзінің мазмұндық және этикалық мазмұндығы қызмет.

Тізімде көрсетілген шарттар топтары өзара байланысты, бірақ олардың мәні бірінші рет қызметкердің мамандықты игеруінің әртүрлі кезеңдерінде өзгереді. Біліктілік сипаттамаларын және іс-әрекеттің мазмұнын талдау негізінде өзара байланысты үш талап тобы бөлінеді, олардың әрқайсысы кәсіби қызметпен тез айналысуға мүмкіндік беретін белгілі бір көзқарастар мен мінез-құлық модельдерін қалыптастыруды талап етеді.

Талаптардың бірінші тобы – жаңа лексиканы, ұғымдарды дамытумен (иемденумен) байланысты, қоғам мен жалпы әрбір азаматтың өмірінде заң мен құқықтың рөлін түсіну. Сонымен қатар, полиция қызметіне алғаш рет қабылданған адамдардың автоматизм деңгейінде олардың қызметін процессуалдық нормалар мен заңдарға қатаң бағындыру қажеттілігі туындауы керек.

Талаптардың екінші тобы қызметкердің үнемі құқық бұзушылармен, қылмыскерлермен, жәбірленушілермен, жәбірленушілермен қарым-қатынас жасап, олармен қарым-қатынас жасаудың байланысты. Дәрігер сияқты, ол үнемі басқа біреудің қайғысымен, қоғамға жат қылыштарымен кездеседі. Бұл жағдайларда өзінің психикасы мен психикалық тәпе-тендігін пессимизмнен, цинизмнен, күдіктенуден, тәқаппарлықтан және полиция қызметкерінің жеке басының кәсіби деформациясының басқа түрлерінен қорғай білу қажет. Ишкі істер бөлімінде бұған психологиялық қызметтер, қызметкердің өзін адамдардың психологиясын, қоғамның даму заңдылықтарын білуі, сонымен қатар психологиялық қорғаныс пен босаңу әдістерін менгеруі көмектеседі.

Талаптардың үшінші тобы қызметкердің адамгершілігі мен этикасының үнемі қысымға ұшыраудың байланысты. Билік жағдайында моральдық-этикалық нормаларды сақтау және

әлеуметтік элементтермен байланыс орнату қажет. Құқық бұзушының жеке басын құрметтеу, онымен сыйайы және ұстамды болу қын, әсіресе қарсы агрессия жағдайында. Ішкі істер бөлімінде мінез-құлық пен өзара әрекеттесудің қажетті модельдерін қалыптастыруға түрлі коммуникация тәсілдерін дамыту, Отанға, занға деген құрметті қолдау, сонымен қатар, ең бастысы, өршілдікке, өзін-өзі ұстауға ынталандыру ықпал етеді. Маманның оң мотивациясын, қабілеті мен кәсібілігін бағалау негізінде оның өзін-өзі бағалауы. Табысты қәсіби бейімделудің маңызды сәті қызметкерлердің адамгершілік тәрбиесі екені сөзсіз. Ішкі істер органдары қызметкерінің қызметіндегі адамгершілік ұфымын білу, сондықтан оларда адамгершілік тәрбие процесінде жеке және әлеуметтік-кәсіби оңтайлы іске асыру үшін қажетті және жеткілікті адамгершілік қасиеттер мен қабілеттер жиынтығын дамыту өмір [4].

Сонымен, ішкі істер органдарының қызметіне қәсіби маман ретінде алғаш қабылданған адамдардың қәсіби бейімделу ерекшеліктері нақты құқықтық, әлеуметтік-психологиялық және моральдық-этикалық өзара әрекеттесуге қосылу қажеттілігі болып табылады. Қәсіби бейімделудің бірнеше аспектілері бар: - қәсіби және белсенділік; - қәсіби ұжымшы; - әлеуметтік және тұрмыстық.

Ішкі істер органдарының қызметіне алғаш қабылданған адамдардың қәсіби бейімделу мыналарды болжайды:

- реңми қызметтің себептері мен мақсаттары туралы хабардар болуды;
- қәсіби білім, білік және дағдыларды игеру;
- қәсіби маңызды қасиеттерді дамыту;
- мамандық нормалары мен талаптарын менгеру;
- жеке құндылық бағдарларының ұжымның құндылық бағдарларымен конвергенциясы;
- өзі үшін қәсіби қызметтің барлық компоненттерін қабылдау: оның міндеттері, объектілері, әдістері, құралдары, нәтижелері, берілген мамандық шенберіндегі шарттары.

Кәсіби бейімделуді динамикалық, күрделі, жүйелік құбылыс ретінде қарастыра отырып, осы процестің келесі өзара байланысты және өзара тәуелді компоненттерін ажыратуға болады:

- іс-әрекет мазмұнына бейімделу;
- қызмет жағдайына бейімделу;
- қызмет көрсету тобына бейімделу;
- басшылықпен қарым-қатынасқа бейімделу;
- әріптестердің бастапқы (кіші) тобына қосу;
- қәсіби өзін-өзі дамыту процестеріне қосу (мотивацияны дамыту, мақсат қою, өзіндік сәйкестікті қайта құру, қәсіптік білімді игеру, қәсіби шеберлікті қалыптастыру және т.б.).

Компоненттердің ең болмағанда біреуіне қанағаттанарлықсыз бейімделу, бүкіл процестің тұтастығының бұзылуы жалпы бейімделу процесінің жетістігі туралы айтуға мүмкіндік бермейді. Бейімделудің бұзылуы жедел-қызметтің қызметтің тиімділігі мен сапасының төмендігіне, тәртіптік теріс қылықтарға, психикалық құйзеліс құбылыстарына - дағдарыстық психологиялық жағдайлардың қалыптасуына дейін әкелуі мүмкін. Психологиялық-педагогикалық назарын күшайтуді қажет ететін қызметкерлерге ерекше назар аудару қажет.

Полиция қызметіне алғаш қабылданған және оның нәтижесін анықтайдын адамдарды қәсіби бейімдеу процесіне кіретін негізгі субъектілер:

- полиция бөлімінің бастығы;
- жеке құраммен жұмыс істеуге арналған бөлімшелердің қызметкерлері;
- психологиялық диагностика орталықтары;
- тәлімгерлер;
- ішкі істер бөлімінің психологтары.

Қызметке алғаш қабылданған адамдарды бейімдеу процесінде көшбасшының, тәлімгердің, қызметкерлермен жұмыс жөніндегі бөлімнің және психологтың күш-жігерін біріктіру, олардың осы үдерістің қарқындылығына әсері, мақсатты, саналы критерийлер мен тәсілдерді бірлесіп құру оны басқару - бұл ішкі істер басқармасы үшін өте маңызды міндеттер, олардың шешімдері

қызметкердің қызмет көрсету сапасына және оны бөлімшениң жедел-қызметтік қызметіне қосу тиімділігіне байланысты. Қәсіби бейімделу мәселесіне мұндаидай көзқарас, бір жағынан, қызметтің алғашқы қадамдарымен байланысты қателіктер, қанағаттанбау, көңілсіздіктер мүмкіндігін азайтады, бұл әр түрлі жағымсыз құбылыстардың алғашқы алғышарттарын жасайды (мас болу, қәсіби деформация, т.б.), ал екінші жағынан, кадрлардың ауысуын азайтуға, кадрлардың кәсіби дайындығын жақсартуға көмектеседі. Осылайша, бейімделу мәні бойынша ішкі істер органдарына алғаш қабылданған адамдардың кәсіби және әлеуметтік-психологиялық сенімділігі мәселелерін шешуге арналған.

Әдебиеттер

1. **Зотова О.И., Кряжева И.К.** Методы исследования социально-психологических аспектов адаптации личности // Методика и методы социальной психологии. М.: Наука, 1977. С. 173-189.
2. Методические рекомендации по организации работы с лицами группы повышенного риска в органах и подразделениях МВД России. М., 1995.
3. **Скопылатов И.А., Ефремов О.Ю.** Управление персоналом: учеб. пособие. СПб.: Изд-во Смольного ун-та, 2000.
4. **Петрова А.С., Шелепова М.А.** Понятие нравственности в профессиональной деятельности сотрудника органов внутренних дел //Тюмень, ТИПК МВД России «Юридическая наука и правоохранительная практика» №2, 2013.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының гылыми зерттеу орталығының аға гылыми қызметкері, полиция майоры

Старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра Акиминского юридического института имени М. Букенбаяева МВД Республики Казахстан, майор полиции

Senior researcher of the research center of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan, Police Major

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жазаның кейбір түрлері

Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасына талдау жүргізілді. Қылмыстық жазаның ұғымдары мен түрлері, сондай-ақ, Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыру сияқты жаза қарастырылады.

Түйінді сөздер: қылмыс, айыппұл, қылмыстық заңнама, қылмыстық жазалау жүйесі.

О некоторых видах наказания по законодательству Республики Казахстан

В данной статье проведен анализ уголовного законодательства Республики Казахстан. Рассматривается понятия и виды уголовного наказания, а также такое наказание как лишение гражданство Республики Казахстан.

Ключевые слова: преступление, штраф, уголовное законодательство, система уголовных наказаний.

On some types of punishment under the legislation of the Republic of Kazakhstan

This article analyzes the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan. The concepts and types of criminal punishment are considered, as well as such punishment as deprivation of citizenship of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: crime, fine, criminal law, criminal penalties system.

Жазаның қосымша түрлерінің пайда болуы жазаның мақсаттарына жету қажеттілігіне негізделген. Олар мемлекет өмірінің осы кезеңінде қалыптасқан құндылықтар мен билікті жүзеге асыру нысандарының ерекшеліктеріне байланысты өзгерді және осылайша қофамдағы әлеуметтік өзгерістерді әрдайым көрсетіп, оның қажеттіліктеріне сәйкес келді.

Мұліктік жазалардың тарихы ұзақ және құқық қолдану тәжірибесі мол, олар дәстүрлі түрде қылмыстық жазалар жүйесінде сақталып, заңнаманың сабактастығын растайды, бұл олардың шығу тегін анықтауға мүмкіндік берді [1].

Саламатов Е.А. атап өткендей «сол күндері біздің ата-бабаларымыздың түрмелері болмағаны белгілі. Бұл көшпелі өмір салты жағдайында өте орынды, «түрме» ұғымының өзі қазақтарға жат, бөгде ұғым болған. XIX ғасырдың әйгілі этнографы, орыс императорлық армиясының генерал-лейтенанты А.Гейнс бұл туралы былай деп жазды: «биліктің күші мен шешімі көшпелі халық үшін басты қадір-қасиетке ие; түрмелер мен соттардағы қысымшылық олар үшін ауыр, әрек шыдайтын азаптау түрі болғандықтан, мұндай халыққа жедел және қатаң қудалау қажет».

Сондықтан ертеректе жазаның негізгі және кең таралған түрі айып, яғни бірнеше айыппұл салынған болатын. Айыптың бірнеше түрі болған. Ең жиі қолданылатын айып саны 9. Айыппұлды өлшеу бірлігі мал болды, зергерлік бұйымдар мен қымбат киіммен ауыстыруға рұқсат етілді. Туысы үшін ата-бабаларымыз жетінші ұрпағына дейін мұліктік жауапкершілікке ие болды. Сондықтан, егер қылмыскердің мал саны жеткіліксіз болса, онда айыпты оның туыстары, әсіресе жақындары төлейтін» [2].

1959 жылғы 22 шілдеде Қазақ КСР Қылмыстық кодексіне алғаш рет қосымша жазалар енгізілді. Қазақ КСР қылмыстық заңнамасының жазалау жүйесі арқылы қарастыра отырып, қылмыстық құғын-сүргіндердің бағытын анықтау кезінде саяси мүдделерді бірінші орынға қойғанын атап өткен жөн. Мәселен, 1959 жылғы 22 шілдедегі Қазақ КСР Қылмыстық кодексінің 1-бабы Қазақ КСР қылмыстық заңнамасының негізгі міндеттері ретінде «конституцияның

құрылымы оның саяси және экономикалық жүйелерін, меншігін, жеке басын, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын және барлық құқық тәртібін қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау» болып табылды [3].

Жаза – жасалған қылмысы үшін ғана емес, сонымен бірге сотталғандарды еңбекке адал қарау, заңдарды дәл орындау, социалистік жатақхана ережелерін құрметтеу, рухани түзету және қайта тәрбиелеу, сондай-ақ, сотталғандардың да, басқа адамдардың да жаңа қылмыстар жасаудың алдын алу мақсатын көздейді.

Қосымша жазаларға мыналар кіреді:

- мүлікті тәркілеу;
- ата-ана құқықтарынан айыру;
- әскери немесе арнаулы атағынан айыру.

Сонымен қатар, жер аудару, қудалау, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, жұмыстан шығару және айыппұл салу, келтірілген зиянның орнын толтыру міндетін жүктеу негізгі жаза ретінде ғана емес, қосымша жаза ретінде де қолданылуы мүмкін.

Қазақ КСР Қылмыстық кодексінің ережелерінде жер аударудың және қудалаудың (24-бап), белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айырудың (26-бап), айыппұл салудың (28-бап), келтірілген зиянның есесін толтыру міндетін жүктеудің (29-1-бап), мүлікті тәркілеудің (31-бап), әскери және басқа атақтардан, сондай-ақ, ордендерден, медальдардан, құрмет грамоталарынан, грамоталардан және құрметті атақтардан (32-бап) айыру және ата-ана құқықтарынан айыру (33-бап) анықталды.

Мүлікті тәркілеу (Қазақ КСР Қылмыстық кодексінің 31-бабы) сотталған адамның жеке меншігі болып табылатын мүліктің барлығын немесе бір бөлігін мемлекет меншігіне мәжбүрлеп өтеусіз алып қоюдан тұрды. Қосымша жазаның бұл түрі КСР Одағының заңнамасында көзделген жағдайларда, ал пайдакунемдік қылмыстар үшін – Қазақ КСР заңнамасында көрсетілген жағдайларда ғана тағайындалды. Мүлікті тәркілеу қосымша қатаң жазалардың бірі болып табылады, өйткені оны шектеулі қолданған кезде де ол кінәліге қарсы емес (бас бостандығынан айыру жазасын өтеу кезінде), бірақ оның бүкіл ауыртпалығы оның отбасына әсер етеді. Заң шығарушы осы факторды ескере отырып, Қазақ КСР Қылмыстық кодексінің 31-бабына қосымша ретінде бекітілген тізбеке сәйкес сотталған адам мен оның асырауындағы адамдар үшін қажетті мүлік тәркіленуге жатпайтынын анықтады.

Ата-ана құқықтарынан айыру (Қазақ КСР Қылмыстық кодексінің 33-бабы) сот кінәлі адам тарапынан осы құқықтарды теріс пайдалануды анықтаған жағдайларда ғана қосымша жаза ретінде қолданылды. Ата-ана құқықтарын қалпына келтіру немесе айыру тек сот арқылы шешілді.

Әскери және басқа да атақтардан, сондай-ақ, ордендерден, медальдардан, құрмет грамоталарынан, грамоталардан және құрметті атақтардан айыруды (Қазақ КСР Қылмыстық кодексінің 32-бабы) сот тек ауыр қылмыс жасағаны үшін әскери немесе арнаулы атағы бар адамға тағайындағы. Орденмен, медальмен, құрмет грамотасымен, грамотамен табысталған немесе КСРО Жоғарғы Кенесінің Төрағасы, Қазақ КСР Жоғарғы Кенесінің Төрағасы немесе басқа одақтық республика, сондай-ақ, автономиялық республика берген құрметті атағы бар адам не КСРО Жоғарғы Кенесінің Төрағасы, КСРО Министрлер Кенесі, Қазақ КСР Министрлер Кенесі немесе басқа одақтық республика берген әскери немесе басқа атақ ауыр қылмысы үшін сот үкімімен атақтан айыру жазасы қолданылды.

1997 жылғы 16 шілдеде Мемлекет басшысы 1998 жылғы 1 қаңтарда құшіне енген Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне кол қойды. 1997 жылғы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің нормаларында Қазақ КСР-інің 1959 жылғы Қылмыстық кодексінен айырмашылығы, заң шығарушы жазаның түрлерін ауырлығы жеңілден ауырға дейін орналастырғаны белгілі. Мұндай заңнамалық шешім сотқа санкциялардың нұсқаларын дұрыс есептеуге және алдымен аз қатаң жаза тағайындау мүмкіндігін талқылауға мүмкіндік береді.

С.У. Дикаевтың пікірінше, «қылмыстық жазалар – бұл түрі мен мөлшері, өтеу орны мен

тәртібі және т.б. сияқты тұрақты белгілері бар өте қатаң, занда белгіленген санат» [4].

Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 шілдедегі Қылмыстық кодексіне сәйкес сотталғандарға қосымша жаза ретінде:

- арнаулы, әскери немесе құрметті атақтан, сыныптық шеннен, дипломатиялық дәрежеден, біліктілік сыныбынан және мемлекеттік наградалардан айыру (50-бап);

- мүлікті тәркілеу (51-б.).

Бұдан басқа, айыппұл және белгілі бір лауазымды атқару немесе қызметпен айналысу құқығынан айыру негізгі де, қосымша да жаза түрлері ретінде қолданылған (1997 жылғы 16 шілдедегі Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің 39-бабының 3-бөлігі).

2014 жылғы 3 шілдеде Мемлекет басшысы 2015 жылғы 1 қантардан бастап күшіне енген Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің жаңа редакциясына қол қойды.

2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық кодексінде қосымша жазалардың толық тізбесі айқындалған (40-б.3-б.).

Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық кодексіндегі алғашқы қосымша жазалар мыналар:

- мүлікті тәркілеу (Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің 48-б);

- арнаулы, әскери немесе құрметті атақтан, сыныптық шеннен, дипломатиялық дәрежеден, біліктілік сыныбынан және мемлекеттік наградалардан айыру (Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің 49-б.);

- белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру (Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің 50-б.);

- шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының аумағынан шығарып жіберу (Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің 51-б.) [3].

Кейіннен 2017 жылы 11 шілдеде «Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларына сәйкес Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Ұлттық қылмыстық заңнамасына азаматтығынан айыру сияқты қосымша жаза енгізілді.

Әдебиеттер

1. **Кулешова Н.Н.** Дополнительные виды наказаний: уголовно-правовой и уголовно-исполнительный аспекты: Автореф... канд. юрид. наук. – Рязань, 2006. – С. 14.
2. **Саламатов Е.А.** Почему у казахов не было тюрем?// <https://tengrinews.kz/opinion/pochemu-u-kazahov-ne-byilo-tyurem-mnenie-yurista-985/>.
3. Уголовный кодекс Казахской ССР от 22 июля 1959 года // http://adilet.zan.kz/rus/docs/K590002000_.
4. **Дикаев С.У.** Террор, терроризм и преступления террористического характера (криминологическое и уголовно-правовое исследование) / С.У. Дикаев. – СПб., 2006. – С. 41.

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты білім сапасын мониторингілеу және бақылау(багалау) бөлімшесінің ага оқытушы-әдіскері полигия майоры

Старший преподаватель-методист отделения мониторинга и контроля(оценки) качества образования Академии юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Бекенбаева майор полиции

Senior Lecturer –methodologist of the Department of monitoring and control(evaluation) of the quality of education of the Aktobe Law Institute named after M. Bukenbayev of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan Police Major

Қазіргі кезеңде педагогикалық өзара қатынасты дамытудың өзектілігі

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде әрбір педагог өз қызметі үрдісінде гуманистерді тәрбиелеуге, еркін білім алушының тұлғасын қалыптастыруға, саналы түрде таңдау жасауға, жалпы қабылданған адами нормалар мен құндылықтарды басшылыққа алуға, патриотизмді және дұрыс азаматтық ұстанымды қалыптастыруға тырысуы керек.

Түйінді сөздер: педагог, білім алушы, ұжымдық шығармашылық қызмет, білім беру.

Актуальность развития педагогического взаимодействия на современном этапе

На современном этапе развития общества каждый педагог в процессе своей деятельности должен стремиться воспитывать гуманистов, формировать личность свободного обучающегося, делать осознанный выбор, руководствоваться общепринятыми человеческими нормами и ценностями, формировать патриотизм и правильную гражданскую позицию.

Ключевые слова: педагог, обучающийся, коллективная творческая деятельность, образование.

«The relevance of the development of pedagogical relations at the present stage»

At the present stage of society's development, every teacher in the course of their activities should strive to educate humanists, form the personality of a free student, make conscious choices, be guided by generally accepted human norms and values, and form patriotism and correct citizenship.

Key words: teacher, student, collective creative activity, education.

ҚР «Білім туралы» Заңына сәйкес білім беру – бұл адамгершілік, зияткерлік, мәдени, дene бітімін дамыту және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында жүзеге асырылатын тәрбиелеу мен оқытудың үздіксіз үрдісі. Осыдан тәрбие міндеті бірінші орынға қойылғандығы туындейды[1]. Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін педагогқа өзара іс-қимыл негізінде тәрбие процесін құру баяндалды.

Педагогикалық өзара әрекеттесуді дамыту жолдары:

- 1) бірлескен қызметті ұйымдастыру;
- 2) өзара іс-қимылға қатысушылардың объективтілігі және бір-бірі туралы жан-жақты хабардар болуы;
- 3) бірлескен қызмет пен қарым-қатынасты ұйымдастыру тәсілдерін менгеру (психологиялық, теориялық және практикалық дайындық).

Оқу процесіне қатысушылар арасындағы ынтымақтастықты дамытудағы ең бастысы-олардың бірлескен қызметтің құру, оның тиімділігі, егер- бірлескен жұмыс үшін өзара әрекеттесетін тараптарда он қозқарас қалыптасты, олар оның мақсаттарын түсінеді және оның жеке мағынасын табады;

- бірлескен жоспарлау, ұйымдастыру және қорытындылау, осы процесте тәрбиешілер мен тәрбиеленушілердің рөлдері мен функцияларын педагогикалық түрғыдан орынды бөлу жүзеге асырылады;

- қатысушылардың қызмет түрлері мен тәсілдерін еркін таңдау жағдайлары жасалуда;

- педагогтың ұстанымы, жұмыс стилі іс-әрекетке қатысушылардың өзін-өзі танытуына және өзін-өзі көрсетуіне ықпал етеді.

Педагогпен білім алушы арасындағы қарым-қатынасты қалыптастыруды жоғары тиімділік бірлескен тәжірибелік іс-әрекетке ие, онда екі тарап тең болып көрінеді, ал бұл қызмет шығармашылық сипатта болуы керек. Мұндай іс-әрекеттің тиімділігі білім алушылардың өздерін де, білім алушыларды оқытушымен жақындастыруға, қарым-қатынасты дамытуға ықпал ететін және өзара әсерді күштейтін ұжымдық шығармашылық қызмет әдісті қолданылса, айтарлықтай артады. Бірлескен қызметтің табысты болуы қатысуши тараптардың ұйымшылдық, жұмысқа қабілеттілік және өзара түсіністік деңгейіне байланысты. Педагог пен білім алушының өзара түсіністігі объективтілік пен бір-бірін ақпараттандыру деңгейіне байланысты. Педагогтың білім алушымен табысты қарым-қатынасы, педагогтің өзінің білімі мен жас ерекшеліктері, қажеттіліктері мен ниеттері, жеке мүмкіндіктері, бейімділігі мен мүдделері туралы білімінің болуына, білім алушының қандай да бір іс-әрекетке қатысуға дайындық деңгейіне де байланысты болады. Сонымен қатар, ұжымның даму деңгейі сәтті қарым-қатынасқа, білім алушылар мен оқытушының арасындағы қарым-қатынас сипаты, топ мүшелерінің өзара әрекеттесуіне әсер ететін факторлар, сондай-ақ өз мүмкіндіктері әсер етеді.

Бұл мәселе үнемі зерттеуді қажет етеді, сонымен қатар өмірдің өзі бір орында тұрмайды, оқытушы мен білім алушының өзара әрекеттесуі туралы ақпарат үнемі өзгеріп отырады, сондықтан бұл мәселеге деген көзқарас өзгеруі керек. Оқытушыға әр түрлі жағынан (басқа оқытушылар, балалар, ата-аналар), барлық мәселелер бойынша ақпарат алу өте маңызды.

Білім алушылардың педагогтерге қатынасы олардың мұғалім туралы хабардар болуымен де анықталады. Олар үшін ең қол жетімді ақпарат-бұл оқытушының білім деңгейі, оның эрудициясы, кәсіби қасиеттері туралы ақпарат, оны балалар тез таниды, бірақ кейде бұл көп уақытты қажет етеді. Білім алушыларға педагогтілігі ретінде, мықты жақтарын көру өте маңызды.

Бір-бірін білу саналы және түсінікті болуы керек. Басқа адамды түсіну дегеніміз-бұл әрекеттің себептерін, мінез-құлқын білу, оларды түсіндіру. Бұл серіктестің іс-әрекеттерімен келісіп, оларды мақұлдау керек дегенді білдірмейді. Басқа адамды түсіну, тіпті оның ойлырымен және әрекеттерімен келіспеген жағдайда, шешілмейтін қақтығыстардан аулақ болуға, ымыралы шешім табуға, өз дәлелін сенімді түрде құруға және серіктесті өз жағына тартуға мүмкіндік береді. Түсіну-ол кешіру дегенді білдіреді. Егер сіз кешірім бекер болмауы керек екенін атап өтсөніз, бұған келісуге болады. Білім алушылар қatal, талапшыл оқытушыларға үлкен құрметпен қарайтыны белгілі, сондықтан басқа адамды түсіну – бұл оның жеке басын көру және оның ерекшеліктерін ескере отырып, оған қажетті талаптарды көрсету.

Өзара түсіністік бір-бірінің қателіктерін көруге және бірлескен жұмыста жалпы жетістікке жетуге деген ықыласпен оларды түзетуге деген қызығушылық пен тілекtestіktі білдіреді. Ұжым мүшелері, оқытушылар мен білім алушылар арасындағы өзара түсіністік күнделікті қарым-қатынас процесінде, күнделікті істер мен қамқорлықта, сабакта және одан тыс жерлерде қалыптасады және көрінеді. Сонымен қатар, бір-бірінің ерекшеліктерін білу және түсіну ғана емес, сонымен бірге белгілі бір жағдайды, бірге шешілуі керек мәселені түсіну де маңызды.

Бұл жағдайда өзара түсіністік өзара әрекеттесетін тараптардың келісу, келісу қабілетімен сипатталады. Бұл үшін педагогтер мен білім алушыларға келесі ережелерді есте сақтау пайдалы: екінші жақты үзбей және қарсылық білдірмей тыңдай білу керек; басқалардың пікірін ескеру керек; мәні бойынша талқылаудың орнына баға беруге асықпау; өз пікірінің, өз ұсыныстарының сөзсіз басымдығына жеткілікті дәлелдеусіз, алға қойылған ұстанымның даусыз артықшылықтарын анықтамай, екінші жақты шыдамдылықпен және құрметпен тыңдай, оның дәлелдемелерін талап етпеу.

Оқытушылар әртүрлі пікірлердің адал құресіне жол беріп, тіпті ынталандырады, кез-келген ұсыныстардың сәтті болғанына қуанады, олар кімнен шықса да, біреудің дұрыстығын мойында, жалпы жетістіктерге қуанады [2]. Бірлескен іс-қимыл және қарым-қатынас дағдыларын, қарым-қатынас дағдыларын дамытудың ең тиімді әдісі-бұл оқу орнындағы басқару стилімен анықталатын педагогикалық ұжымдағы дұрыс ұйымдастырылған қызмет. Әкімшілік пен оқытушылардың өзара әрекеттесу сипаты оқытушылардың білім алушылармен қарым - қатынасина бағытталғандығы

атап өтілді, сондықтан оқу ұжымдағы ынтымақтастықты жүзеге асырудың маңызды жолы мекемедегі басқарудың демократиялық стилі болып табылады.

Мекемені басқару дегеніміз – бұл әртүрлі деңгейде жүзеге асырылатын оқу ұжымы мүшелерінің өзара әрекетін басқару: жалпы мекемеде және бастапқы ұжымда. Сондай-ақ, оқытушылар мен білім алушылардың өзара әрекеттесуін, педагогикалық және білім беру ұжымдарындағы өзара әрекеттесуді басқару туралы айтуға болады.

Осы деңгейлердің әрқайсысы үшін топ мүшелерінің, оқытушылар мен білім алушылардың тиісті бірлескен қызметін мақсатты түрде ұйымдастыратын әкімшілік мүшелерін, оқытушылар құрамын анықтаған жөн.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен келесі қорытынды жасауга болады.

1. Педагогикалық өзара әрекеттесудің мәні – бұл процесс субъектілерінің бір-біріне тікелей немесе жанама әсері, олардың өзара байланысын тудырады.
2. Педагогикалық өзара әрекеттесудің жеке жағының маңызды сипаттамасы – бұл бір-біріне әсер ету және танымдық, эмоционалды-сауық саласында ғана емес, сонымен қатар жеке салада да нақты өзгерістер жасау мүмкіндігі.
3. Отандық білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі негізінен білім беру мен тәрбиенің жоғары сапасын ізгілендіруге және қамтамасыз етуге бағытталған оны жаңғыру мақсаттарымен айқындалады. Педагог пен білім алушының бірлескен қызметі тәрбие процесінің негізі, білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Осыған байланысты қазіргі кездегі өзекті мәселелердің бірі-оқытушының білім алушымен жеке тұлғаға бағытталған өзара іс-қимылын ұйымдастыру мәселесі.
4. Педагогикалық өзара әрекеттесудің мәні, сипаты мен ерекшеліктері туралы ғылыми дереккөздерді зерттеу білім беру процесін жетілдірудің факторы ретінде педагогикалық өзара әрекеттесу мәселесі педагогика ғылымында толық дамымағанын және одан әрі зерттеуді қажет ететіндігін айтуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. 2007ж.27.07. № 319-III ҚР «Білім туралы» Заны (2019ж. 19.04. өзгерістер мен толықтырулармен)
2. **М. И. Рожков, Л.И. Байгородова** Тәрбие теориясы мен әдістемесі. 2010

Ресей ПМ Уфа заң институты әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасы бастығының орынбасары, полиция подполковнигі

Заместитель начальника кафедры административно-правовых дисциплин Уфимского юридического института МВД России, подполковник полиции

Deputy Head of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Police Lieutenant Colonel

A.В. ФАСХУТДИНОВА / A.V. FASKHUTDINOVA

Ресей ПМ Уфа заң институтының әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы, полиция майоры

Преподаватель кафедры административно-правовых дисциплин Уфимского юридического института МВД России, майор полиции

Lecturer of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Police Major

Әкімшілік-құқықтық реттеу тетігінің элементтері

Бұл мақалада әкімшілік-құқықтық механизм элементтерінің анықтамалары берілген; түсіндірудің классикалық нұсқасында әкімшілік-құқықтық реттеу тетігі элементтерінің кұрамында, әдетте, заң нормалары, материалдық нормаға негізделген құқықтық қатынастар және мемлекеттік органдардың актілері, сондай-ақ лауазымды тұлғалардың құқық қолдану актілері ажыратылады.

Түйінді сөздер: әкімшілік-құқықтық реттеу тетігі, санат, құқықтық норма, нормативтік-құқықтық акт

Элементы механизма административно-правового регулирования

В данной статье даны определения элементов механизма административно правового; говориться, что в классическом варианте толкования в составе элементов механизма административно-правового регулирования, как правило, выделяют нормы права, правоотношения, базирующиеся на материальной норме, и акты публичных органов власти, а также правоприменительные акты должностных лиц.

Ключевые слова: механизм административно-правового регулирования, правовая категория, правовая норма, нормативно-правовой акт

Elements of the mechanism of administrative and legal regulation

This article defines the elements of the mechanism of administrative law; it is said that in the classical version of the interpretation, as a rule, the elements of the mechanism of administrative law regulation include the norms of law, legal relations based on a material norm, and acts of public authorities, as well as law enforcement acts of officials.

Keywords: mechanism of administrative and legal regulation, legal category, legal norm, normative legal act

Как известно, принятие Конституции Российской Федерации и введение новой модели конституционализма в государстве, а также смена экономической модели – переход от плановой экономики на рельсы капитализма, в совокупности породили большое количество новых государственно-правовых вызовов и управлеченческих проблем. По мнению К.С. Кавериной глобальное реформирование общественной жизни в нашей стране на период конца XXI в первую очередь затронуло административное законодательство.

Рассмотрим правовую категорию механизма административно-правового регулирования. Так, например, Л.Л. Попов пишет, что правовое регулирование – важнейший из способов воздействия на общественные отношения путем установления прав и обязанностей участников управлеченческих отношений, в реализации субъектами принадлежащих им прав и осуществлении обязанностей. Правовые средства в таком виде регулирования, как утверждает учёный, весьма различны, а именно: административные нормы, подготовленные в соответствии с юридический

техникой, правотворчество, правоприменение, субъективные права и юридические обязанности, а механизм административно-правового регулирования – это в конечном счете совокупность данных средств и методов. Данный формат правопонимания категории «механизм административно-правового регулирования» категорически схож с научными позициями теоретиков права, которые были представленных выше.

В.С. Четвериков полагает, что механизм-административно правового регулирования – это совокупность элементов и правовых средств, взаимосвязанных и взаимозависимых, создающих единое информационно-правовое единство в целях упорядочения и устойчивого развития управлеченческих отношений в сфере деятельность органов власти и органов местного самоуправления[1].

Рассмотрим еще одно понятие, которое формулирует П.П. Фатеев. Юрист утверждает, что механизм «есть форма юридического опосредствования отношений, в которых одна сторона выступает в роли управляющего, а другая – управляемого. Такого рода отношения всегда предполагают известное подчинение воли управляемых единой управляющей воле, т.е. речь идет о «юридически неравном положение сторон»[2]. Неравенство с данной точки зрения может выступать в формате подчиненности одной стороны правоотношения другой или же наделением одного субъекта надведомственными или координирующими полномочиями, что по определению ставит его выше.

Таким образом большинство ученых солидарны во мнение, что механизм правового регулирования – есть набор такого правового инструментария и средств, которые напрямую воздействуют на общественные отношения. Так как в ходе изучения понятия механизма административно-правового регулирования получилось установить, что сам институт обусловлен той же правовой природой что и механизм правового регулирования в науке теории права, и состав элементов не будет кардинально различен. Далее рассмотрим элементы механизма правового регулирования. Чаще всего в качестве элементов механизма правового регулирования называют норму права, правоотношения, акты, принятые в официальном порядке публичными органами и должностными лицами, а в качестве факультативных, но не менее важных элементов, принято относить правосознание граждан, а также режим законности.

Как утверждает Л.Л. Попов структура механизма правового регулирования включает три стадии правового воздействия: общее действие юридических норм – само существование норм права через различные информационные каналы; возникновение правоотношения; реализация субъективных прав. Ввиду данной градации ученый выделяет следующие элементы механизма административно правового регулирования: нормы, правоотношения, реализации прав и обязанностей. Кроме этого Попов выделяет в качестве пассивных элементов механизма законность и правосознание, которые по мнению ученого пронизывает все стадии правового воздействия. Данная позиция является достаточно убедительной.

А.П. Коренев говорит о том, что система административно-правовых средств, которые воздействуют на общественные отношения, организуя их в соответствии с задачами государства и общества, именуется механизмом правового регулирования. В структуру этого механизма ученый включаются: нормы административного права и его принципы; акты толкования норм административного права; акты применения норм административного права; административно-правовые отношения[3].

А.И. Стахов утверждает, что в качестве средств в составе механизма административно-правового регулирования стоит считать: административно-правовые акты, а также иные официальные документы, исходящие от органов публичной власти и должностных лиц, в порядке предусмотренной для них компетенции; акты официального толкования административно-правовых норм; правореализующие административно-правовые действия физических лиц и организаций; административно-правовые договоры, заключенные между органами публичной власти, между органами публичной власти и физическими лицами. В приведенной позиции автор делает большой акцент на административно-правовых формах, то есть формах выражения

государственной воли. Приведенные позиции в целом отражают уже описанное ранее единство в проблеме дифферентами внутренних средств и элементов в составе механизма административно-правового регулирования, предлагаю кратко описать каждый из них, но более подробно остановиться на нормативно-правовых актах органов публичной власти.

Итак, как известно правовая норма – общеобязательно веление, выраженное в виде правового предписания, направленная на индивидуально не персонифицированный круг лиц, соблюдение которой обеспечено мерами государственного принуждения. Под административной нормой нужно понимать установленные государством правила поведения, регулирующие отношения в сфере государственного управления, а также отношения управленческого характера, возникающие в процессе осуществления государственной власти.

Норма права, так или иначе, является в некотором смысле правовым фундаментом для организации всякого правоотношения. Если мы рассматриваем в теории права категорию «правоотношение» как урегулированную нормами права общественное отношение, с характерным фактически и юридическим содержанием, то под административно-правовым правоотношением следует признаться такое общественное отношение, где характерными для него чертами выступят: субординационность субъектов и направленность правоотношения.

Для определения понятия «административный нормативно-правовой акт» в первую очередь следует установить круг субъектов, имеющих полномочия на принятие данного вида актов. С.А. Порываев в своем диссертационном исследовании пишет, что компетенцией на принятие данного вида актов обладают не только органы исполнительной власти, но и все органы публичной администрации в целом. Ученый пишет, что под органами публичной администрации понимаются те органы власти, которые реализуют определенные цели государственной политики, обеспечивают исполнение закона, а также организуют и регулируют публичные дела, имеют публично-властные прерогативы.

Данный вид актов, как можно проследить из содержания нормы, имеют подзаконный характер, что отражается в принятии их во исполнении норм выше по юридической силе, а также в запрете на правовые противоречия с актами, которые находятся выше на правовой лестнице. Таким образом можно утверждать, что административно-правовые акты исходят от организаций, наделенных административно-нормотворческой компетенцией, а также должностных лиц. Только перечисленные субъекты имеют право на реализацию своего нормотворческого потенциала в сферах, которые входят в предмет административного права. Еще одной особенностью административно-правовых актов, является их подзаконный характер.

Еще одной особенностью нормативно-правового акта является то, что они принимаются в рамках определенной административной процедуры – порядок их принятия и издания не произвольный, а четко регламентированный, соблюдения требований нормотворческой процедуры имеет первостепенный характер.

Элементы механизма административно-правового регулирования играют различную роль в процессе осуществления правового регулирования. Центральным элементом выступает норма административного права, так как все другие элементы производны и обусловлены административно-правовыми нормами. Вместе с тем нельзя сводить их роль к вторичной по отношению к административно-правовым нормам по причине того, что без их использования механизм в полной мере не в состоянии осуществить действенное воздействие на участников управленческих отношений.

Подводя итог, хочется сделать ряд выводов, а именно: во-первых, было замечено, что в классическом варианте толкования в составе элементов механизма административно-правового регулирования, как правило, выделяют нормы права, правоотношения, базирующиеся на материальной норме, и акты публичных органов власти, а также правоприменительные акты должностных лиц. Также установлены теоретические моменты в определении элементов механизма административно правового регулирования.

Литература:

1. Административное право: Учебное пособие / В.В. Четвериков, В.С. Четвериков. - 5-е изд. - М.: ИД РИОР, 2009. – 153 с.
2. **Фатеев П.П.** Понятие и структура механизма административно-правового регулирования // Вопросы управления. 2010. № 12. С. 24-30.
3. Административное право: Учебное пособие / В.В. Четвериков, В.С. Четвериков. - 5-е изд. - М.: ИД РИОР, 2009. – 153 с.
4. **Фатеев П.П.** Понятие и структура механизма административно-правового регулирования // Вопросы управления. 2010. № 12. С. 24-30.
5. Административное право. Практикум: учебник и практикум для бакалавриата и специалитета / под. Ред. А.И. Стахова. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 39 с.
6. **Порываев С.А.** «Законность нормативных административно-правовых актов в Российской Федерации»: диссертация кандидата юридических наук: 12.00.14. – Москва, 2018. С. 45.

АВТОРЛАР ҮШІН АҚПАРАТ

Мақала бұрын жарияланбаған және басқа басылымдарға жариялауға жіберілмеген «Құқық» мамандықтарының тиісті тобы саласындағы бірегей ғылыми зерттеулердің нәтижелерін қамтуы тиіс. Автор мақаланы және өзге материалдарды ұсынған кезде редакциялық алқаға олардың жарияланғанын немесе басқа басылымдарға ұсынылғанын хабарлауға міндettі. Мақала мазмұнында шетелдік зерттеушілердің осыған ұқсас мәселелер бойынша ғылыми еңбектерінің шолулары, сондай-ақ «Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» журналының алдыңғы басылымдарындағы кем дегенде бір мақалаға сілтемелер болуы тиіс.

Мақаланы журналға орналастыру шарттары:

- мекеменің мөрімен расталған, ғылымның осы саласы бойынша жтекші маманның бір оң пікірі (жеке немесе бірінші авторы ғылым кандидаты немесе докторы болып табылатын мақалаларды қоспағанда);
- мекеме кафедрасының (бөлімшесі отырысында талқыланған және жариялауға ұсынылған хаттамадан үзінді);
- автор(лар) туралы мәліметтер, мақала атауы, аннотация және түйінді сөздер үш тілде (қазақ, орыс және ағылшын);
- серіктес авторлық З автордан аспайды;
- мақаланың қолжазбасы – автордың (авторлар) қолы қойылған 6-7 бет көлемінде болуы тиіс;
- көлемі 10 беттен асатын мақалалар журналдың бас редакторымен келісіледі;
- мақалада мемлекеттік құпияларды қамтитын мәліметтер, сондай-ақ «Қызмет бабында пайдалану үшін» деген белгісі бар мәліметтер жоқ екендігі туралы анықтама;
- журналға жазылу туралы түбіртектің көшірмесі;
- автор(лар)дың суреті (деректі портрет).

Мақаланың құрылымдық элементтерін орналастыру тәртібі:

- жоғарғы сол жақ бұрышта қойылған әмбебап ондық жіктеу индексі (ӘОЖ);
- мақала тақырыбы (бас әріптермен, жартылай қалың қаріппен), автордың (авторлардың) Т.А.Ә. (З автордан артық емес), **оның ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, автордың жұмыс орны, қаласы, елі туралы ақпарат**. Егер ұйымның атауында қала анық көрсетілмесе, онда үтір арқылы ұйымның атауынан кейін қала, шетелдік ұйымдар үшін – қала мен ел көрсетіледі;
- **аннотация** (5-8 сөйлем) және мақала тіліндегі түйінді сөздер (5-7 сөз) мақала мәтінінің алдында орналасады;
- **мақала мәтіні doc (Microsoft Word) пішімде. Парақ пішімі Ф4 (297x210 ММ.). Жиек сызықтары: сол жағы – 2 см, қалғандары – 1 см.** Қаріп: Times New Roman. Таңба өлшемі – 14 pt. Мәтін ені бойынша тасымалданбай пішімделуі тиіс, азат жолдың басындағы шегініс – 1 см. Жоларалық интервал – бір. Мақаланың тақырыбы жолдың орта тұсына орналастырылады. Мақала мәтінінде автоматты нөмірлеу колданылмауы тиіс. Мәтінді автор өндеп, оқып, соңғы бетіне қол қоюы керек;
- мақаланы дайындауда пайдаланылған ақпарат көздерінің тізімі (**пайдаланылған әдебиеттердің тізімі**) мақаланың сонына орналастырылады. Дереккөздердің тізімі мақалада оларға сілтеме жасау арқылы беріледі. Мақала мәтініндегі сілтеме нөмірі төртбұрышты жақшада беріледі, мысалы: [1,с.15]. Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құрастыру ережелері» бойынша сәйкесінше рәсімделеді. Интернет-ресурстарға сілтеме жасаған кезде авторы, мәтіннің атауы, көзі, материалдың толық электрондық мекенжайы, оның ашылған күні көрсетіледі. Жеке хабарламаларға, есептерге, қорғалмаған диссертацияларға және басқа жарияланбаған материалдарға сілтеме жасауға рұқсат етілмейді;
- басқа 2 тілде берілген түйіндеме ((автор(лар) туралы мәліметтердің, мақала атауының,

- аннотация мәтінінің және түйінді сөздердің аудармасы). Егер мақала қазақ тілінде болса, онда түйіндеме орыс және ағылшын тілдерінде; егер мақала орыс тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және ағылшын тілдерінде; егер мақала ағылшын тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және орыс тілдерінде беріледі).

Мақаланың сонында «мақала алғаш рет жарияланады» деген жазба болуы тиіс және күні мен автордың (авторлардың) қолы қойылады. Осы жерге автор (авторлар) туралы мәліметтер – толық түрде тегі, аты, әкесінің аты, электрондық мекенжайы, байланыс телефондары орналастырылады.

Суреттер (графикалық материал) нақты, барлық өлшемдердің анық берілуін қамтамасыз ететін форматта орындалуы, нөмірленуі, қол қойылуы және электрондық тасымалдағышта ұсынылуы тиіс.

Мақалалар редакциялық алқада ішкі шолудан өтеді, мақала авторына рецензия жіберілмейді. Редакциялық алқа өз пікірі бойынша журналдың талаптарына сәйкес келмейтін мақалаларды қабылдамауға құқылы. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Журналдың редакциялық алқасының өтініші бойынша мақала қайта өндөлген жағдайда, редакция соңғы нұсқаны алған күн келіп түскен болып есептеледі.

Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізуе құқығын сактайды. Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды.

Қолжазбалар редакцияға mail@ aui-aktobe.kz электронды поштасына немесе келесі пошта мекенжайы бойынша жолданады:

030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1,

Қазақстан Республикасы ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, ғЗжРБЖҰБ.

(«ҚР ПМ М.Бекенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысына мақала» белгісімен). Анықтама үшін: +77132988037,+77086285166

ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ АВТОРОВ

Статья должна содержать результаты оригинальных научных исследований в области соответствующей группы специальностей «Право», ранее не опубликованных и не предназначенных к публикации в других изданиях. Автор обязан сообщить редактору при представлении статьи и других материалов, были ли они опубликованы или представлены в иные издания. В содержании статьи должны быть обзоры научных трудов зарубежных исследователей по аналогичной проблеме, также ссылки не менее чем на одну статью в предыдущих выпусках журнала **«Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева»**.

Условия для размещения статьи в журнале:

- одна положительная рецензия, заверенная печатью учреждения, ведущего специалиста по данной отрасли науки(за исключением статей, единоличным или первым автором которых является кандидат или доктор наук);
- выписка из протокола заседания кафедры (подразделения) учреждения с обсуждением и рекомендацией к публикации;
- данные об авторе (ах), название статьи, аннотация и ключевые слова на **трех языках** (казахский, русский и английский);
- соавторство предполагает не более 3 авторов;
- рукопись статьи объемом от 6-7 стр., подписанная автором (авторами). Статьи объемом больше 10 страниц согласовываются с главным редактором;
- справка о том, что в статье отсутствуют сведения, содержащие государственные секреты, а также сведения с грифом «Для служебного пользования»;
- копия квитанции о подписке на журнал;
- фото автора (ов) (документальный портрет).

Порядок расположения структурных элементов статьи:

- индекс универсальной десятичной классификации (**УДК**) проставленный в левом верхнем углу;
- заголовок статьи (прописными буквами, полужирным шрифтом), **Ф.И.О. автора (ов)** (не более 3-х авторов), **его ученая степень, ученое звание, информация о месте работы автора, город, страна.** Если в названии организации явно не указан город, то через запятую после названия организации указывается город, для зарубежных организаций - город и страна. Если статья подготовлена несколькими авторами, их данные указываются в порядке значимости вклада каждого автора в статью;
- **аннотация** (5-8 предложений) и ключевые слова (5-7 слов) на языке статьи располагаются перед текстом статьи;
- **текст статьи** в формате doc(Microsoft Word). Формат листа A4 (297x210 мм.). Все поля: левая сторона-2 см, остальные-1 см. Шрифт: TimesNewRoman. Размер символа 14 pt. Текст должен быть отформатирован по ширине без переносов, отступ в начале абзаца – 1см. Межстрочный интервал – одинарный. Заголовок статьи форматируется по центру. В тексте статьи не должна использоваться автоматическая нумерация. Текст должен быть отредактирован, вычитан автором и подписан на последней странице;
- список использованных при подготовке статьи информационных источников располагается в конце статьи, (**список литературы**). Перечисление источниковдается в порядке ссылок на них в статье. Номер ссылки в тексте статьи оформляется в квадратных скобках, например: [1, с.15]. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись.Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». При ссылках на Интернет-ресурсы указывается автор, название текста, источник, полный

электронный адрес материала, дата его открытия. Не разрешаются ссылки на частные сообщения, отчеты, незащищенные диссертации и другие неопубликованные материалы;

- **резюме на 2 других языках(с переводом сведений об авторе (ах), названия статьи, текста аннотации и ключевых слов).** Если статья на казахском языке, то резюме на русском английском языках; если статья на русском языке, то резюме на казахском и английском языках; если статья на английском языке, то резюме на казахском и русском языках).

В конце статьи должна быть запись: «**статья публикуется впервые**», ставится дата и подпись автора (авторов). Здесь же помещаются сведения об авторе (авторах): фамилия, имя, отчество полностью, электронный адрес, контактные телефоны.

Рисунки (графический материал) должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе.

Статьи проходят внутреннее рецензирование в редколлегии без направления рецензии автором статей. Редколлегия вправе отклонять статьи, которые, по ее мнению, не соответствуют требованиям журнала. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). В случае переработки статьи по просьбе редакционной коллегии журнала датой поступления считается дата получения редакцией окончательного варианта. Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой право не вести дискуссию по мотивам отклонения. Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат.

Рукописи направляются в редакцию на e-mail: mail @ aui-aktobe.kz или почтовой связью по адресу:

030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе, 1, Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева, ООНИИРИР (с пометкой «статья в Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева»). Контактные телефоны: + 77132988037, + 77086285166.

INFORMATION FOR AUTHORS

The article should contain the results of original research in the field of the corresponding group of specialties "Law", not previously published and not intended for publication in other publications. The author is obliged to inform the editorial Board when submitting an articles and other materials, whether they were published or submitted to other publications. The content of the article should include reviews of scientific works of foreign researchers on a similar problem, as well as links to at least one article in previous issues of the journal "Bulletin of the Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev".

Conditions for publishing an article in the journal:

- one positive review, certified by the seal of the institution, a leading specialist in this field of science (except for articles, the sole or first author of which is a candidate or doctor of science);
- extract from the minutes of the meeting of the department (division) of the institution with discussion and recommendation for publication;
- information about the author (s), article title, abstract, and keywords **in three languages (Kazakh, Russian and English)**;
- co-authorship involves no more than 3 authors;
- manuscript of the article from 6-7 pages, in signed by the author (s). Articles of more than 10 pages are approved by the editor-in-chief;
- a certificate stating that the article does not contain information containing state secrets, as well as information marked "For official use";
- copy of the subscription receipt for the magazine;
- photo of the author (s) (documentary portrait).

Order of arrangement of structural elements of the article:

- universal decimal classification index (**UDC**) in the upper-left corner;
- title of the article (in capital letters, bold),
- **Full name of the author (s)** (no more than 3 authors), **his academic degree, academic title, information about the author's place of work, city, country.** If the name of the organization does not explicitly indicate the city, then enter the city after the name of the organization, and for foreign organizations - the city and country(Academy of law enforcement agencies under the Prosecutor General's office of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan). If the article was prepared by several authors, their data is indicated in order of significance of each autor's contribution to the article;
- **the abstract (5-8 sentences) and keywords (5-7 words)** in the language of the article are placed before the text of the article;
- **text of the article in doc format (Microsoft Word). A4sheet format (297x210 mm.).** Border lines: left - 2 cm, the rest-1 cm.. Font: TimesNewRoman. The symbol size is 14 pt. The text should be formatted in width without hyphenation, and the indent at thebeginning of the paragraph should be 1 cm. Line spacing – single. The article title is formatted in the center. Automatic numbering should not be used in the text of the article. The text must be edited, proofread by the author, and signed on the last page;
- the list of information sources used in the preparation of the article is located at the end of the article, **(list of references).** The list of sources is given in the order of references to them in the article **(list of references)** The list of sources is given in the order of references to them in the article. The reference number in the article text should be placed in square brackets, for example: [1, p.15]. The list of references is drawn up in accordance with GOST 7.1-2003 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation. When linking to Internet resources, the author, title of the text, source, full e-mail address of the material, and the date of its opening are indicated. Links to private messages, reports, unsecured dissertations, and other unpublished materials are not allowed;
- **summary in 2 other languages (with translation of information about the author (s), article title,**

abstract text and keywords). If the article is in Kazakh language, summary in Russian and English languages; if the article is in Russian language, summary is in Kazakh and English; if the article is in English, then the summary is in Kazakh and Russian languages).

At the end of the article should be written: “**the article is published for the first time**”, put the date and **signature of the author (s)**. Here you can also find information about the author (s): full name, email address, and contact phone numbers.

Drawings (graphic material) be made clearly, in a format that ensures clarity of transmission of all details, numbered, signed and presented on electronic media.

Articles are reviewed internally by the editorial Board without sending a review to the authors. The editorial Board has the right to reject articles that, in its opinion, do not meet the requirements of the journal. The author (s) is responsible for errors and inaccuracies of scientific and factual nature. If the article is revised at the request of the editorial Board of the journal, the date of receipt is considered to be the date when the final version was received by the editorial board. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for rejection. Materials received by the editorial office are not subject to return.

Articles are sent to the editorial office by e-mail: mail @ aui-aktobe.kz or by post to:

1, Kursantskoe shosse, Aktobe city, Republic of Kazakhstan, 030011, Aktobe Law Institute of MIA of RK M. Bukenbayev, OSRaEPWD (marked “an article in the Bulletin of Aktobe Law Institute of Ministry of internal affairs the of Republic Kazakhstan named after M.Bukenbayev”). Contact: + 77132988037, + 77086285166.